

1. PAMATJĒDZIENI. TERMINI. DEFINĪCIJAS. STANDARTI, VADLĪNIJAS

Kas ir novadpētniecība?

Iepazīstoties ar jēdziena “novadpētniecība” skaidrojumiem dažādos informācijas avotos¹, izkristalizējas galvenie un svarīgākie novadpētniecības aspekti:

✓ Novadpētniecība ir vispusīga lokālu teritoriju jeb nelielu ģeogrāfisku apgabalu (novada, ciema, pagasta, pilsētas, apkaimes, apvidus, kādas nelielas vietas u. t. t., turpmāk – novada) izpēte, pētījumu un materiālu kopums par novadu un zinātne par novada pētniecību.

✓ Novadpētniecība aptver visu iespējamo vietējās dzīves aspektu izpēti visdažādākajās dzīves jomās un saistīta ar daudzām kultūras un zinātņu nozarēm: novada vēsture, ģeogrāfija, vide un ainava, ģeoloģija, daba, sociālā, politiskā, kultūras un ekonomiskā dzīve, izglītība, māksla, mūzika, arhitektūra, etnogrāfija, kultūras pieminekļi, ievērojami novadnieki, iedzīvotāju sadzīve, paražas, folkloras u. t. t.

✓ Novadu pēta visās trijās laika dimensijās: pagātnē, tagadnē un nākotnes perspektīvā.

Jēdziena “novads” skaidrojums:

✓ ģeogrāfiska, etnogrāfiska vai administratīvi teritoriāla vienība, kas mazāka par valsti;

✓ nosacīta teritoriāla vienība, kuru var izdalīt pēc dažādām pazīmēm:

- pēc kultūrvēsturiskajām īpatnībām (Latvijas kultūrvēsturiskie novadi: Kurzeme, Zemgale, Vidzeme, Sēlija, Latgale);

- pēc administratīvi teritoriālā iedalījuma;²

- kādas administratīvi vai vēsturiski izveidotas vienības – mikrorajoni, apkaimes (Vecrīga, Jugla).

Angļu valodā novadpētniecības darba apzīmēšanai tiek izmantoti divi atšķirīgi termini³:

• **‘Local history’** (vietējā vēsture, novada vēsture, arī novadpētniecība) – novada vai nelielas vietas vēstures izpēte. “Novadpētniecība ir vietas atmiņa.” saka Karola Kemmena (*Carol Kammen*) grāmatā par vietējo vēsturi “On doing local history”⁴. Novadpētniecība ir sabiedrības kopīgās atmiņas.

• **‘Local studies’** (novadpētniecība) – kompleksa novada izpēte pagātnē, tagadnē un nākotnes perspektīvā. Šis termins ietver gan vēsturisko dimensiju jeb novada vēstures pētīšanu, atspoguļojot vietējās kopienas izcelsmi, dzīvi pagātnē un vēsturisko attīstību, gan mūsdienu notikumu fiksēšanu un skatu nākotnē.

Tomēr praksē šie divi jēdzieni ne vienmēr tiek viennozīmīgi nošķirti: reizēm tie tiek izmantoti kā sinonīmi, bieži vien terminu ‘local history’ lieto ‘local studies’ vietā.

Mūsdienu bibliotēku novadpētniecības darbā aktuāla ir kompleksa novada izpēte: pagātnē, tagadnē un nākotnes perspektīvā visās zinātņu nozarēs. Vēsture joprojām ir dominējošā nozare

¹ Akadēmiskā terminu datubāze “AkadTerm”; bibliotēku un informācijas zinātnes vārdnīca “ODLIS” (https://products.abc-clio.com/ODLIS/odlis_1); Library Association Local Studies Group. Local Studies Libraries : Library Association guidelines for local studies provision in public libraries. Second edition. London : Library Association Publishing, 2002. ISBN 185604, [1.] lpp.; Sallinne Inta. Bibliotēku novadpētniecības darbs: prezentācija, npublicēts materiāls. 2012. gada 29. marts.

² 2020. gada 23. jūnijā spēkā stāties Administratīvo teritoriju un apdzīvoto vietu likums (<https://likumi.lv/ta/id/315654-administrativo-teritoriju-un-apdzivoto-vietu-likums>), kas nosaka, ka Latvijas Republiku iedala valstspilsētu pašvaldību teritorijās un novadu pašvaldību teritorijās. Novada teritorijas iedala pilsētās un pagastos.

³ *Local studies collection management*. Edited by Michael Dewe. [England]: Ashgate, 2002. P. 1-2. ISBN 0566083655.

⁴ Kammen, Carol. *On doing local history*. 3rd ed. Lanham : Rowman & Littlefield, [2014]. P. 1. ISBN 9780759123694.

bibliotēku novadpētniecības krājumos, taču nozīmīgu darbu bibliotēkas iegulda arī mūsdienu un nesenās pagātnes⁵ dokumentēšanā, piemēram, veicot novadpētniecisku publikāciju no laikrakstiem un citiem medijiem analītisko bibliografēšanu. Uzmanība pievēršama arī novada nākotnes redzējumam, piemēram, novada attīstības plāniem.

Latvijas bibliotēku novadpētniecības darba vadlīniju 16. punktā noteikts:

Komplektējami arī materiāli par mūsdienām un neseno pagātņi, lai fiksētu un saglabātu vietējās sociālās, ekonomiskās un kultūras aktivitātes un sasniegumus.

Bibliotēku novadpētniecība.

Pamatojoties uz to, ka novadpētniecība balstās vietējās vēstures avotos, kā arī to, ka atšķirība starp “lielo” vēsturi un novadpētniecību nav konceptuāla, bet vien saistīta ar ģeogrāfisko mērogu, novadpētniecība tiek uzskatīta par vēstures zinātnes nozari (formālajā Latvijas zinātņu klasifikatorā uz to gan nav tieši norādīts: MK noteikumos Nr. 49 “Noteikumi par Latvijas zinātnes nozarēm un apakšnozarēm” kā zinātnes nozare ir noteikta “Vēsture un arheoloģija”, pie apakšnozarēm minētas “Citas vēstures un arheoloģijas apakšnozares”, tieši neminot novadpētniecību.) Tomēr svarīgs novadpētniecības aspekts ir tās starpdisciplinārais raksturs – ar to profesionāli nodarbojas gan muzeji, gan bibliotēkas.

Bibliotēku novadpētniecība ir daļa no profesionālās novadpētniecības, kuru veic bibliotēkās atbilstoši bibliotēkas misijai un uzdevumiem, izmantojot galvenokārt bibliotēkas darba metodes. Bibliotēku novadpētniecība ir bibliotēkas apkalpojamās teritorijas (novada, apkaimes) vispusīga izpēte. Bibliotēku novadpētniecības darba pamats ir novadpētniecības literatūra.⁶

Bibliotēku **novadpētniecības mērķis** ir nodrošināt kvalitatīvas (objektīvas, ticamas) novadpētniecības informācijas pieejamību par bibliotēkas apkalpojamo teritoriju (novadu, apkaimi, reģionu).⁷

Ilgu laiku bibliotēku nozarē pastāvēja šaubas par termina ‘novadpētniecība’ lietošanas piemērotību, apzīmējot bibliotēku novadpētniecības darbu. Tam pamatā bija uzskats, ka bibliotekārs neveic pētniecību, bet gan tikai vāc, krāj, glabā, sistematizē novadpētniecības materiālus un nodrošina to pieejamību – tā teikt, tikai ‘sagatavo augsnī’ pētniecībai. Taču 2016. gada 9. jūnijā Latvijas Nacionālajā bibliotēkā notikušajā bibliotēku novadpētniecības ekspertu panelīdiskusijā, kurā tika apspriesta arī novadpētniecības terminoloģija, tika nolemts, ka termins ‘novadpētniecība’ tomēr

⁵ “Nesenā pagātne” ir aptuvenš apzīmējums laika posmam, kas nevienā historiogrāfijas tradīcijā nav tieši definēts. Parasti uzskata, ka par neseno pagātņi var saukt to vēstures posmu, kas ir jaunāks par 50 gadiem kopš attiecīgā notikuma brīža. Citiem vārdiem, vēsture sākas tikai tad, kad kopš pētāmajiem notikumiem ir pagājuši vismaz 50 gadi. Šāds iedalījums ir formāls, taču palīdz organizēt pētniecību. “Nesenā pagātne” kopumā ir tas vēstures periods, kura aculiecinieki un notikumu dalībnieki lielākoties ir mūsu vidū, un atceras šo “neseno pagātņi” kā pieauguši cilvēki atceras kādu savas dzīves daļu. Par neseno pagātņi tāpat būs salīdzinoši vairāk aculiecinieku liecību, kuras iespējams pārbaudīt, uzdodot jautājumus pašiem dzīvajiem aculieciniekiem. Viņu stāstītais būs mutvārdu vēstures avots. 50 gadu robežu izmanto arī pieminekļu aizsardzībā kā kritēriju tam, vai mākslas darbs vai ēka var pretendēt uz pieminekļa statusu (vai šo objektu ir iespējams adekvāti novērtēt). Vācu valodā “neseno pagātņi” sauc par *die Zeitgeschichte*, angļu – *contemporary history*, tāpat laikmetīgā vēsture, nesenā vēsture, krievu valodā – *современная история*. Avots: Mintaurš, Mārtiņš. *Komentāri bibliotēku novadpētniecības darba izdevumam* [tiešsaiste]. E-pasta ziņojums. 2020. gada 7. decembris.

⁶ Sallinene, Inta. Bibliotēku novadpētniecības darba galvenie virzieni un metodika. **No:** *Rīgas Centrālās bibliotēkas Gadagrāmata 2009*. Rīga : Rīgas Centrālā bibliotēka, 2011. 92. lpp.

⁷ Руководство по краеведческой деятельности центральной библиотеки субъекта РФ. Подготовлено Постоянным комитетом секции “Краеведение в современных библиотеках» Российской Библиотечной ассоциации. Принято на Всероссийском Библиотечном конгрессе (XXII Ежегодной конференции РБА). Красноярск, 18 мая 2017 г. Pieejams: http://www.rba.ru/content/about/doc/ruk_kraev.pdf

lietojams arī bibliotēku darba kontekstā. Galvenais arguments – ikviens bibliotekārs, kurš nodarbojas ar novadpētniecību, uzskatāms par pilntiesīgu pētnieku, jo bibliotekāri izzina novadu ar bibliotekārā darba formām un metodēm.⁸ Ikdienas praktiskā darba – novadpētniecības krājuma veidošanas – svarīgs priekšnoteikums ir vietas, cilvēku, pagātnes un tagadnes notikumu izpēte. Tā nepieciešama arī izstāžu veidošanā, materiālu sistematizēšanā, autoritatīvo ierakstu veidošanā, avotu izcelsmes vietas un laika noteikšanā, tajos minēto datu un faktu drošticamības izvērtēšanā u. t. t. Turklāt atsevišķos gadījumos novadpētniecības bibliotekāri veic arī akadēmisko pētniecību. Bibliotēku nozarē ļoti daudz diskutēts par to, vai un ciktāl bibliotekāram jāpiedalās novada vēstures izpētē. Viens viedoklis ir, ka pētniecība ir vēsturnieku, muzeju un arhīvu speciālistu darba lauks, bet bibliotekāra uzdevums ir tikai nodrošināt resursu bāzi pētniecībai (komplektēt, glabāt, nodrošināt informācijas pieejamību, pārzināt informācijas avotus un to meklēšanas iespējas un rīkus, sniegt uzziņas). Otrs viedoklis ir pretējs – pētniecība ir nozīmīga bibliotēku novadpētniecības darba daļa, jo pētniecības gaitā notiek materiālu padziļināta izvērtēšana, novērstas faktu kļūdas, atklāti jauni fakti, materiāli, avoti, rodas dziļāka izpratne par pagātnes norisēm, tiek izstrādāti jauni novadpētniecības dokumenti. Pētniecību bibliotēkās nevajadzētu pilnībā izslēgt, tomēr jāņem vērā bibliotēkas kapacitāte un iespējas, bibliotekāra izglītība un profesionālā kvalifikācija, tas, vai konkrētajā apvidū ir kāda cita institūcija (visbiežāk – muzejs), kura pienākumos ietilpst pētniecība. Nereti bibliotēka ir vienīgā kultūras iestāde novadā vai pagastā un šajā gadījumā bez bibliotekāru pētnieciskā darba daudzi materiāli aizietu zudībā un bibliotekārs ir vienīgais, kas var sagatavot publikācijas, piedāvāt apkopojošus materiālus saistošā veidā. Dažādās bibliotēkās atšķirsies pētniecības plašums un dziļums (piemēram, zinātniskajā bibliotēkā iespējams daudz plašāks un dziļāks pētniecības darbs nekā mazā pagasta bibliotēkā). Taču tas nenozīmē, ka nelielas tuvējās bibliotēkas krājumā nevarētu atrasties pētniecībai interesanti un nozīmīgi materiāli. Uzsverams gan, ka novadpētniecības bibliotekāra pamatuzdevums ir un paliek novadpētniecības resursu veidošana, pieejamības nodrošināšana un popularizēšana, piesaistot profesionālus pētniekus bibliotēkas novadpētniecības materiālu un vietējās vēstures izpētei, nevis akadēmiskā pētniecība.

Bibliotēkas darbā ar jēdzienu “novads” nosacīti apzīmē bibliotēkas apkalpes teritoriju. Piemēram, pilsētas bibliotēkas “novads” ir šī pilsēta vai kāda tās daļa, bet pagasta bibliotēkas novads ir pagasts. Bibliotēkas novads aptver apkalpojamās teritorijas tagadējās un vēsturiskās robežas.⁹ Tādēļ gadījumos, kad administratīvi teritoriālo reformu rezultātā novadu robežas un pat nosaukumi mainījušies, novadpētniecības dokumentus iesakāms turpināt komplektēt saskaņā ar jaunajām robežām, bet saglabāt visu līdz šim savāktu, jo tas attiecas uz novada vēsturi. Novadpētniecības bibliotekāram ir jāpārzina bibliotēkas novada izmaiņas laika gaitā (kurā novadā no kura līdz kuram laikam tā bijusi), bibliotēkā vēlams glabāt arī atbilstošo periodu kartes. Robežu izmaiņu gadījumos jo īpaši svarīgi ir novadpētniecības darbu koordinēt un kooperēt ar kaimiņu bibliotēkām.

Reizēm bibliotēku darba praksē novada robežas tik formāli netiek ievērotas: novada jēdziens tiek gan paplašināts, gan sašaurināts, ievērojot visu novadā esošo bibliotēku intereses un citus faktorus. Bieži vien novadpētniecības darbā nevar aprobežoties ar novada esošajām vai līdzšinējām teritorijām, jo vēstures procesu izpratnei svarīgs vēsturiskais konteksts – tādēļ aptverama visa teritorija, kuru skārušas vēsturiskas izmaiņas.

Normatīvā bāze.

Saskaņā ar Starptautiskās bibliotēku asociāciju un institūciju federācijas (*International Federation of Library Associations and Institutions, IFLA*) publisko bibliotēku pakalpojumu vadlīnijām “*IFLA*

⁸ Plašāk par terminoloģisko diskusiju: Krasovska, Marlēna. Bibliotēku novadpētniecības ekspertu paneldiskusija Latvijas Nacionālajā bibliotēkā. *Latvijas Bibliotēku portāls* [tiešsaiste]. 2017, 13. janv. [skatīts 2021. g. 21. aprīlī]. Pieejams: <https://www.biblioteka.lv/biblioteku-novadpetniecibas-ekspertu-paneldiskusija-latvijas-nacionalaja-biblioteka/>

⁹ *Es daru tā*: Novadpētniecības darbs tautas bibliotēkā, 1996, B [laid.]. 5.–6. lpp.

public library service guidelines”¹⁰ publiskā bibliotēka ir viena no svarīgākajām vietējām institūcijām, kas vāc, saglabā un popularizē vietējās kultūras mantojumu:

“Publiskajai bibliotēkai jābūt vienai no galvenajām vietējās sabiedrības institūcijām, kas vāc, saglabā un nodrošina publicitāti vietējās kultūras sasniegumiem, izmantojot visdažādākos paņēmienus: novadpētniecības materiālu apkopošana, izstādes, atmiņu vakari, stāstu stāstīšana, vietējās informācijas publicēšana, vietējai tematikai veltītu interaktīvu programmu izveide. Vietās, kur svarīgs sazināšanās līdzeklis ir mutvārdu tradīcijas, publiskajai bibliotēkai jāveicina to saglabāšana un pilnveidošana.”¹¹ un “Publiskā bibliotēka ir īpaši atbildīga par vietējās informācijas vākšanu un tās pieejamību. Publiskā bibliotēka vienlaikus darbojas arī kā pagātnes atmiņu krātuve, vācot, saglabājot un nodrošinot pieeju materiāliem par sava novada vēsturi un ievērojamām personām.”¹²

Šajās vadlīnijās arī uzsvērts, ka svarīga publiskās bibliotēkas loma ir veidot un uzturēt kopienas kultūras identitāti.¹³

“Bibliotēku likumā” noteikta bibliotēku funkcija uzkrāt, sistematizēt, katalogizēt, bibliografēt un saglabāt pasaules kultūras mantojumu – iespieddarbus, elektroniskos izdevumus, rokrakstus un citus dokumentus, kā arī nodrošināt tam publisku pieejamību un izmantošanu. Tā kā vietējais kultūras mantojums ir nacionālā un pasaules kultūras mantojuma sastāvdaļa, secināms, ka novadpētniecības darbs ir viena no bibliotēku pamatfunkcijām.¹⁴

Arī IFLA Globālās vīzijas ziņojuma kopsavilkumā viena no desmit svarīgākajām atziņām: “Bibliotēkas ir pasaules atmiņas sargi. Bibliotēkas ir galvenās pasaules dokumentārā mantojuma krātuves, kas sargā šajā mantojumā ietvertās idejas un radošumu. Bibliotēkām ir unikāla loma saglabāt un nodrošināt zināšanas nākamajām paaudzēm.”¹⁵

Latvijas bibliotēku novadpētniecības darbs organizējams saskaņā ar “Latvijas bibliotēku novadpētniecības darba vadlīnijām” (turpmāk – LBNDV).¹⁶ Vadlīnijas ir rekomendējošas, ņemot vērā atšķirīgos bibliotēku tipus, vietu un lomu Latvijas bibliotēku sistēmā, bibliotēku unikālos vietējos apstākļus, lietotāju vajadzības, materiāli tehniskās un finansējuma iespējas, un citus faktorus.

Novadpētniecības personāls bibliotēkā.

Novadpētniecības bibliotekārs – bibliotekārs, kurš ir specializējies novadpētniecībā un veic novadpētniecības darbu bibliotēkā.

LBNDV noteikts, ka **novadpētniecības bibliotekāram jābūt kvalificētam bibliotekāram**¹⁷. Papildus **novadpētniecības bibliotekāram nepieciešamas arī vispusīgas zināšanas par novada**

¹⁰ IFLA public library service guidelines. Edited by Christie Koontz and Barbara Gubbin. 2nd, completely rev. ed. Berlin ; New York : De Gruyter Saur, c2010. xii, 149 p. IFLA publications, 147. ISBN 9783110232264.

¹¹ Turpat, 12. lpp.

¹² Turpat, 4. – 5.lpp.

¹³ Turpat, 8. lpp.

¹⁴ Bibliotēku likums. 1998. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/48567-biblioteku-likums>

¹⁵ [IFLA] Globālā vīzija: ziņojuma kopsavilkums. [2018]. [3. lpp.] Pieejams: <https://www.ifla.org/wp-content/uploads/2019/05/assets/GVMultimedia/publications/gv-report-summary-lv.pdf>

¹⁶ Latvijas bibliotēku novadpētniecības darba vadlīnijas. 2017. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/file/2963519.pdf>

¹⁷ 2017. gada 5. aprīlī LNB organizētajā Bibliotēku novadpētniecības darba vadlīniju projekta publiskajā apspriešanā tika diskutēts par to, vai novadpētniecības bibliotekāram jābūt kvalificētam bibliotekāram. Iebildumi pret to pamatojās uz faktu, ka bibliotekāru ar profesionālo izglītību Latvijā trūkst, prognozējami vēl lielāki profesionālu darbinieku piesaistes riski nākotnē. Taču tā kā novadpētniecības darbs bibliotēkā ietver visus bibliotekārā darba procesus: informācijas meklēšanu un novērtēšanu, krājuma organizēšanu un pārvaldību, informācijas meklēšanas sistēmas veidošanu, tajā skaitā katalogu un datubāzu veidošanu bibliotēku informācijas sistēmās (BIS) u. t. t., tādēļ, lai šis darbs tiktu veikts kvalitatīvi un profesionāli, kvalifikācijas prasības nav iespējams samazināt. Tika uzsvērts arī, ka vadlīnijās iekļautās kvalifikācijas prasības būs noderīgas, lai pamatotu un apstiprinātu novadpētniecības darba nozīmīgumu bibliotēkas finansētājiem,

vēsturi, kultūras mantojumu, jāorientējas galvenajos sociālās, ekonomiskās, politiskās un kultūras dzīves procesos. Visiem pārējiem bibliotēkas darbiniekiem ir jāpārzina novadpētniecības resursi un jāspēj sniegt vismaz vienkāršas uzziņas novadpētniecībā. (LBNDV, 6. – 8. punkts) Tā kā novadpētniecības materiāli ir plaši izklaidēti dažādās vietās (papildus tradicionālajām bibliotēkas materiālu iegādes vietām kā grāmatu bāzes un grāmatnīcas tie var atrasties arī dažādās organizācijās, institūcijās, privātkolekcijās, antikvariātos u. t. t), savukārt to izplatīšana nereti ir ierobežota (neliels eksemplāru skaits, tiek izplatīti vienas institūcijas ietvaros u. tml.), kas apgrūtina to atrašanu, tad visi bibliotēkas darbinieki jāinstruē iesaistīties uz novadpētniecību attiecināmu materiālu apzināšanā. Citu bibliotēkas departamentu un nodaļu darbiniekiem jāprot arī identificēt novadpētniecības materiālus savos krājumos un jaunieguvumos, un jāinformē par tiem novadpētniecības bibliotekāru, lai šo materiālu bibliogrāfiskos aprakstus varētu iekļaut bibliotēkas novadpētniecības informācijas meklēšanas sistēmā (elektroniskajā katalogā, Novadpētniecības datubāzē vai citās datubāzēs).

Novadpētniecības darbs parasti ir joma, kurā vēlas iesaistīties daudz brīvprātīgo. Brīvprātīgo iesaistīšanās novadpētniecības darbā ir atbalstāma un vēlama, jo tas var ievērojami palielināt novadpētniecības darba kapacitāti bibliotēkā. Bibliotēkai būtu īpaši jāveicina dažādas sadarbības formas ar vietējiem novadpētniekiem. Šāda sadarbība ir abpusēji vērtīga un savstarpēji papildinoša – novadpētnieki veic pētniecisko darbu, viņu īpašumā ir bagātas novadpētniecības materiālu kolekcijas, kas svarīgas vietējās vēstures apzināšanā, pētīšanā, saglabāšanā.

Jāņem vērā, ka **brīvprātīgie var darboties tikai novadpētniecības bibliotekāra pārraudzībā.** (LBNDV, 9. punkts)

Novadpētniecības bibliotekāram nepieciešamās zināšanas, prasmes un īpašības¹⁸:

- informācijpratība un bibliotēku zinības;
- zināšanas un pieredze novadpētniecības darbā;
- detalizēta gan bibliotēkas, gan ārpus bibliotēkas esošo novadpētniecības resursu pārzināšana;
- zināšanas vispārīgajā un Latvijas vēsturē;
- vispusīgas zināšanas par novada vēsturi, kultūras mantojumu, galvenajiem sociālās, ekonomiskās, politiskās un kultūras dzīves procesiem, vietējo tradīciju pārzināšana, vietējās izloksnes vai valodas pārvaldīšana vai vismaz spēja to identificēt un saprast;
- izpratne un zināšanas par citu atmiņas institūciju (muzeju, arhīvu) darbu;
- IKT prasmes;
- klientu apkalpošanas prasmes, spēja izprast lietotāju vajadzības;
- publiskās runas, uzstāšanās prasmes;
- projektu vadīšanas prasme;
- rakstveida un mutvārdu komunikācijas prasmes;
- organizatoriskās prasmes;
- prasme sadarboties;
- vietējās kopienas iesaistes prasmes;
- interese par novadpētniecību, entuziasms;
- iemaņas pētniecībā.

pārvaldītājiem, administrācijai un lai argumentētu algota profesionāla darbinieka štata vietas nepieciešamību pretstatā brīvprātīgo piesaistīšanai u. tml. Plašāk par diskusiju: Krasovska, Marlēna. Bibliotēku novadpētniecības diskusija Latvijas Nacionālajā bibliotēkā 2017. gada 5. aprīlī. *Latvijas Bibliotēku portāls* [tiešsaiste]. 2017, 13. jūlijs. [skatīts 2021. g. 21. aprīlī]. Pieejams: <https://www.biblioteka.lv/biblioteku-novadpetniecibas-diskusija-latvijas-nacionalaja-biblioteka-2017-gada-5-aprili-articleitem-41762/>

¹⁸ Saraksts izstrādāts, papildinot, bet lielā mērā balstoties uz šo izdevumu: *Local studies libraries* : Library Association guidelines for local studies provision in public libraries. Library Association Local Studies Group ; working group: Patrick Baird ... [et al.] ; ed. by Don Martin. 2nd ed. London : Library Association, 2002. XII, 68 p. ISBN 1856042774.

Tā kā informācijas vide un iespējas novadpētniecības darbā strauji attīstās, novadpētniecības bibliotekāriem regulāri apgūstamas jaunas teorētiskās un praktiskās zināšanas, prasmes un iemaņas.

2. BIBLIOTĒKU NOVADPĒTNIECĪBAS DARBA NOZĪME UN MISIJA

LBNDV, 2. punkts:

Novadpētniecība ir viens no prioritārajiem bibliotēkas darba virzieniem, kas ietver kompleksu un vispusīgu novada (apkaimes, reģiona) dzīves dokumentēšanu un izpēti – pagātnē, tagadnē un nākotnes perspektīvā visās zinātņu nozarēs un vietējās dzīves aspektos.

Novadpētniecības krājumi, kas ietver vēstures liecības par novadu, ievērojamiem novadniekiem, sociālās, ekonomiskās un kultūras dzīves sasniegumiem, paaudžu paaudzēs saglabātām tradīcijām un vērtībām, ir ikvienas bibliotēkas krājuma unikāla daļa. Veicot novadpētniecības darbu, bibliotekāri kļūst par sava novada kolektīvās atmiņas un savdabības koda glabātājiem. Atbildība par novadpētniecības krājumu ir jo lielāka tādēļ, ka tā vērtība lēšama ne tikai vietējā, bet arī nacionālā un nereti arī starptautiskā mērogā. Tādēļ bibliotēku uzdevums ir mērķtiecīgi iesaistīties novada kultūras mantojuma, vēsturisko liecību un paaudžu pieredzes dokumentēšanā, saglabāšanā un tālāknodošanā, nodrošinot krājumam vispārēju piekļuvi un popularizējot to.

Novada bibliotēka – universāla novada informācijas krātuve

Runājot līdzībās, novada bibliotēkai jākalpo savam novadam tāpat, kā nacionālā bibliotēka kalpo nācijai¹⁹. Tas ir – tai ir jāapzina, jāvāc un jāglabā visi iespieddarbi, publikācijas un citi informācijas avoti par novadu un novadniekiem, veidojot visaptverošu un izsmelšu novada informācijas krātuvi – nozīmīgu nacionālā bibliotēku krājuma sastāvdaļu. Tā ir svarīgs vietējās vēstures un kultūras pētniecības resurss.

Vietējā vēsture – valsts vēstures avots un pamats.

Latvijas valsti veido novadi – katrs ar unikālu vēsturi, pagātnes notikumiem un cilvēkiem. Reģionālajām norisēm valsts jeb nacionālā mēroga vēstures pētījumos nereti netiek pievērsta pienācīga uzmanība, kaut arī tie ir ļoti svarīgi. “Lai saprastu tautu, mums ir jāsaprot reģioni. Lai saprastu reģionus, mums ir jāsaprot kopienas.”²⁰ Vietējā vēsture kā mozaīkas gabaliņi veido valsts vēsturi. Latvijas vēstures pētnieku vairākkārt akcentēta problēma – Latvijas vēstures izpēti apgrūtina dokumentāru liecību trūkums par vietējiem vēsturiskajiem notikumiem, politiskajiem procesiem, ekonomisko, sociālo un kultūras dzīvi. Tādējādi bibliotēku novadpētniecības darbs ir ne tikai lokāli, bet arī valstiski nozīmīgs. Pagātnes lokālā dimensija atklājas arī caur atsevišķu personu un dzimtu vēsturi.

Novada identitātes uzturēšana un veidošana

Daļu cilvēka identitātes – grupas jeb sociālo identitāti (kura tiek uzskatīta par svarīgāko cilvēka identitātes veidošanās procesā) – veido viņa piederība kādai sociālajai grupai – etnosam, tautai, vietējai kopienai, dzimtai – un šīs piederības emocionālais nozīmīgums.

Bibliotēkās cilvēki var uzzināt un atklāt vairāk par konkrēto novadu, par tā vēsturi, tradīcijām un šodien, izprast kopienas raksturu, līdz ar to arī apzināt savas ģimenes un dzimtas saknes. Tādējādi bibliotēkas veic svarīgu funkciju vietējā sabiedrībā – saglabā, uztur un stiprina vietējo identitāti. Veicinot sabiedrības izpratni par novada vēstures un kultūras vērtībām, turot cieņā ievērojamus novadniekus, tradīcijas un popularizējot kopienas sasniegumus, kā arī skaidrojot pretrunīgi vērtētus

¹⁹ Nichols, Harold. Local studies librarianship. London : Clive Bingley [etc.], 1979. p.10-11. ISBN 0851572723.

²⁰ Rasmussen, Bozena, Høivik, Tord. Library innovation is hard work: lessons from a Norwegian case study.

International genealogy and local history : papers presented by the genealogy and local history section at IFLA general conferences 2001-2005. München : Saur, 2008. IFLA publications, ISSN 0344-6891 ; 130. 90. lpp.

vēstures notikumus, un tādējādi veidojot cilvēku apziņā noteiktu novada tēlu, atklājas novada unikalitāte. Tādējādi bibliotēka sniedz ieguldījumu vietējās kopienas identitātes veidošanā un veicina lokālo pašapziņu.

Jo īpaši svarīgi atjaunot postpadomju sabiedrības izpratni par savām saknēm, jo daudzu gadu desmitu garumā tā ir tikusi mērķtiecīgi nīcināta. Ekonomģeogrāfs Jānis Turlajs: “(..) vairs netika kopta sava sēta, kas ir pamatu pamats stiprai valstij. Spēcīga iedzīvotāju piederības sajūta konkrētai vietai ir viens no veiksmīgas valsts pastāvēšanas stūrakmeņiem. Valsts sākas ar sētu un tuvāko apkaimi, nākamais līmenis ir apriņķis jeb novads, un tad jau augstākā pakāpē ir zeme, valsts...”.²¹

Latvijā cilvēku interese par savu dzimtu, dzimto vietu, novada kultūrvēsturi arvien palielinās – par to liecina augošais novadpētniecības resursu pieprasījums un izsniegums bibliotēkās. Šī interese izskaidrojama ar pašidentitātes meklējumiem, centieniem atrast atbildes uz jautājumiem “kas es esmu un kādas vērtības pārstāvu”, “kam jūtos piederīgs”. Daudzi cilvēki identitātes meklējumos atgriežas pie savām saknēm, rodot tur bagātu pašatklāsmes un spēka avotu, un tik nepieciešamo piederības izjūtu.

Kopienas saliedētības un lokālpatriotisma veicināšana

Piesaiste vietai ir viena no cilvēka pamatvajadzībām un piederības izjūta lielā mērā ir saistīta ar piederību kopienai, tuvām sociālajām attiecībām.²² Kopēja vēsture, kultūras pieredze, sociālā atmiņa ir vērtības, kas vieno kopienas. Bibliotēku novadpētniecības darbs palīdz iepazīt novadu un tā cilvēkus, attīsta piederības izjūtu savam novadam, stiprina kopības sajūtu, rosina pilsonisko aktivitāti, iesaista iedzīvotājus vietējās kopienas dzīvē, veicina lokālpatriotismu un saliedē kopienas. Novadpētniecība palīdz jaunienācējiem iekļauties vietējā sabiedrībā, veicina sabiedrības integrāciju. Tā kā bibliotēkas atrodas kopienas centrā, tām ir lielas iespējas veidot kvalitatīvu un iesaistošu lokālo kultūras vidi. Bibliotēkas ir nozīmīgas sociālā kapitāla²³ veidotājas novadā, t. i., veicina iedzīvotāju sociālos kontaktus, savstarpējo komunikāciju, sadarbību, apvienošanas kopīgās aktivitātēs. Tas var kļūt par pamatu ilgtspējīgām, pozitīvām pārmaiņām vietējā sabiedrībā, kas kļūst spēcīgāka un gatavāka vienoties par nozīmīgiem kopīgiem mērķiem un tos sasniegt, aktivizēt resursus, veikt nepieciešamās reformas, tikt galā ar krīzēm, aktīvi īstenot savu interešu pārstāvēniecību.

Mūsdienās vietējo resursu pieejamība digitālajā vidē var palīdzēt saglabāt saiti arī ar tiem novadniekiem, kas devušies projām – zaudējuši fizisku klātbūtni. Viņiem ir iespēja būt digitāli klātesošiem un palikt piederīgiem novadam, saglabājot emocionālo saikni un sociālās saites.

Vietējais mantojums kā resurss attīstībai

Novadpētniecības resursi plaši izmantojami mācību procesā izglītības iestādēs – tie var paplašināt Latvijas ģeogrāfijas, vēstures, dabaszinību, sociālo zinību un citu mācību priekšmetu saturu.

Kultūrvēsturiskajam mantojumam ir potenciāls iedvesmot, sekmēt jaunradi un inovācijas. Tādējādi novadpētniecības resursi var būt atbalsts radošajai industrijai.

²¹ Turlajs, Jānis. Identitāti varēs kopt vēsturiskajās zemēs : [par Latvijas Valsts prezidenta Egila Levita iniciatīvu ar likumu noteikt latviešu vēsturisko zemju – Vidzemes, Latgales, Kurzemes un Zemgales – robežas : saruna ar ekonomģeogrāfu, kartogrāfu]. Pierakst. Gundega Skagale. *Latvijas Avīze*, Nr.67, 2020, 3.apr., 6. lpp. Pieejams: <https://www.la.lv/identitati-vares-kopt-vesturiskajaz-zemes>

²² Lāce, Ilze. Cilvēks un vieta: tēmas nozīmīgums Latvijas socioloģijā. **No: Ad locum** : vieta, identitāte un rīcībspēja : [rakstu krājums]. Zinātniskā redaktore Aija Zobena. Rīga : LU Akadēmiskais apgāds, 2014. 24. lpp.

²³ “Sociālais kapitāls ir iedzīvotāju spējas caur sociāliem tīkliem iekļauties dotajā ekonomikas, sociālajā, tiesiskajā, politiskajā struktūrā, tās efektīvi izmantot un pilnveidot, gūstot labumu sev, uzņēmumiem, sabiedrībai.” (Igaune, Edīte. Sociālais kapitāls : [teorija, analīze, praktiskā pielietošana] : monogrāfija. Rīga : Ekonomikas un kultūras augstskola, 2012. 6. lpp.)

Bibliotēkas novadpētniecības darbam ir nozīmīga loma novada un tā kultūras vērtību popularizēšanā un atpazīstamības veicināšanā. Tas var būt veicinošs faktors arī tūrisma attīstībai novadā.

Caur novadpētniecības resursu prizmu iedzīvotājiem bieži vien rodas interese par dažādām jomām un tematiem, jaunu prasmju apgūšanu un iesaistīšanos jaunās aktivitātēs – novadpētniecība vērtējama arī kā vietējās sabiedrības mūžizglītības un attīstības veicinātāja un resurss.

Bibliotēku novadpētniecības darba nozīmīgums sabiedrībā

Kvalitatīvs novadpētniecības krājums un saistošas, saturīgas novadpētniecības programmas ir viens no labākajiem veidiem kā vairot bibliotēku atpazīstamību, popularitāti sabiedrībā. Jo teju jebkuru cilvēku ieinteresē stāsti par vietu, kurā viņš dzīvo, personībām, kas šeit dzīvojušas pirms viņa un šo vietu veidojušas, un iespēja iepazīt līdzcilvēkus. Cilvēki vēlas dzīvot kultūras kopienā – vietā ar savu vēsturi, kultūras mantojumu un tradīcijām, savu sociālo identitāti un dzīvi. Novadpētniecības darbs pat nelielai publiskajai bibliotēkai sniedz iespēju kļūt par kultūras telpu, kurā veidot kvalitatīvu un iesaistošu vietējo kultūras vidi.

Bibliotēku novadpētniecības darba prakse liecina, ka bibliotēkas ir klātesošas visās nozīmīgākajās novada norisēs un to, ka bibliotēku novadpētniecības darba rezultāts ir ne tikai kultūras mantojuma dokumentēšana un saglabāšana, bet arī pilsoniskās aktivitātes, līdzdalības rosināšana, piederības sajūtas stiprināšana un vietējo kopienu saliedēšana. Bibliotēka kļūst par novadpētniecības centru, tikšanās vietu un atbalsta punktu novadpētniekiem, novadpētniecības interesentiem un dažādu nozaru speciālistiem (arī novadpētniecības klubiem, interešu grupām), telpu un vidi kopienas iedzīvotāju savstarpējai komunikācijai un novadpētnieciskas ievirzes aktivitātēm. Bibliotēku novadpētniecības darbs apliecina bibliotēkas īpašo nozīmi un nepieciešamību vietējo kopienu un visas sabiedrības dzīvē.

3. NOVADPĒTNIECĪBAS KRĀJUMA UN PAKALPOJUMU LIETOTĀJI

Bibliotēku novadpētniecības darba galvenais adresāts ir vietējā sabiedrība – konkrētajā bibliotēkas apkalpojamajā teritorijā dzīvojošie iedzīvotāji, aptverot visas sociālās un etniskās grupas (tautība, kultūra, rase, reliģija, sociālā grupa). Vietējai sabiedrībai ir jānodrošina piekļuve gan vēsturiskajai, gan aktuālajai informācijai par vietējo teritoriju. Taču arī novadpētniecības krājuma un pakalpojumu lietotāji no citām vietām ir svarīga mērķauditorija. Arvien nozīmīgāki kļūst attālinātie lietotāji, kas var būt gan vietējie iedzīvotāji, gan interesenti no citām vietām, reģioniem un valstīm. Nozīmīgi ir arī cilvēki, kas devušies projām no novada, tomēr saglabājuši saiti ar to un palikuši daļa no novada, fizisku klātesamību aizstājot ar digitālu klātesamību – tā kā tādu pieaugošās migrācijas dēļ mūsdienās kļūst arvien vairāk, daži ārzemju autori pat ieviesuši terminu ‘attālinātie novadnieki’²⁴.

Novadpētniecībā svarīgi ir arī nākotnes lietotāji, jo novadpētniecības krājums tiek veidots ar mērķi to saglabāt nākamajām paaudzēm. “Nākotnes lietotāju intereses būtu jānoskaidro par tikpat svarīgām kā pašreizējo lietotāju intereses; viņu iespējamās vajadzības nedrīkstētu apdraudēt pašreizējie apsvērumi par to, kas viņiem būs noderīgs.”²⁵ Tas nozīmē, ka novadpētniecības krājuma attīstību nepieciešams skatīt nākotnes perspektīvā, mēģinot prognozēt, noteikt arī nākotnes lietotāju potenciālās intereses. Bet, tā kā tās pilnībā prognozēt nav iespējams, jā rūpējas par visu novadpētniecības resursu saglabāšanu nākotnei.

Nozīmīgas novadpētniecības darba mērķrupas:

- **Vietējie novadpētnieki (vēstures, literatūras skolotāji, kultūras darbinieki, amatieri, entuziasti u. c.), nozaru speciālisti (vēsturnieki, valodnieki, folkloristi, ģeogrāfi, ģeologi, arheologi, etnogrāfi) un citu jomu pētnieki.**

Bibliotēkai ir ļoti svarīgi piesaistīt pētniekus, kuri sniedz ieguldījumu novadpētniecības materiālu un vietējās vēstures izpētē, un palīdz nonākt plašākā aprītē bibliotēkas krājuma vērtībām.

☞ Svarīgi paturēt prātā, ka daudziem novadpētniekiem un novadpētniecības darba interesentiem, kuri veic pētniecisko darbu, nav akadēmiskas izglītības. Tādēļ noderīgi piedāvāt palīdzību novadpētniecības resursu izmantošanā, nereti arī pētniecībā un analītiskajās prasmēs.²⁶ Novadpētniecības krājumā vēlama komplektēt materiālus, kas sniedz ieskatu vēstures un novadpētniecības teorijā un praksē.

☞ Pētnieki bieži būs jāpārvirza uz ārējiem resursiem (citās reģionālajās, nacionālajās, ārvalstu institūcijās), tādēļ to krājumi un pakalpojumi ir labi jāpārzina. Zinātniekiem nepieciešamie speciālie materiālu veidi (piemēram, ģeogrāfiem, ģeologiem, arheologiem vajadzīgās kartes, statistikas, tehniskie, nepublicētie materiāli) lielākās bibliotēkās var glabāties dažādās nodaļās, vēlama informācija par to atrašanās vietu.

- **Ģenealogi, dzimtu vēstures pētnieki.**

Par savas dzimtas saknēm sāk interesēties arvien vairāk cilvēku. Sekojot šai tendencei, novadpētniecības bibliotekāriem apgūstami ģenealogijas un dzimtu vēstures pētniecības principi un

²⁴ Houghton, Kirralie. The local library across the digital and physical city: opportunities for economic development. *Commonwealth journal of local governance*, Issue 15, June 2014. p. 49. Pilnteksts pieejams *EBSCOhost Academic Search Ultimate*.

²⁵ Local studies libraries : Library Association guidelines for local studies provision in public libraries. Library Association Local Studies Group ; working group: Patrick Baird ... [et al.] ; ed. by Don Martin. 2nd ed. London : Library Association, 2002. p. 11. ISBN 1856042774.

²⁶ Turpat, 8. lpp.

prakse. Arī krājuma komplektēšanā ņemamas vērā dzimtu vēstures pētnieku intereses, pārzināmi citu bibliotēku, arhīvu, muzeju un citu institūciju piedāvātie resursi un iespējas dzimtu vēstures izpētē.

- **Izglītības iestāžu mācībbspēki, skolēni.**

Izglītības iestādes izmanto bibliotēkas novadpētniecības resursus mācību priekšmetu apguvei (ģeogrāfija, vēsture u. c.), kā resursu bāzi projektu nedēļām u. t. t. Vēlama novadpētniecības darba koordinācija ar skolām (var būt arī oficiāls līgums), konsultēšanās ar izglītības personālu par novadpētniecības tematiem mācību programmās, iepazīšanās ar skolu mācību gada plāniem.

Skolēni jā māca izmantot novadpētniecības resursus.

- **Augstskolu pasniedzēji un studenti.**

Bibliotēkas novadpētniecības resursi tiek izmantoti studiju, bakalaura, maģistra darbu, diplomdarbu izstrādei, tādēļ nepieciešams apzināt novada augstākās izglītības iestādes, iepazīties ar to izglītības programmām, kursiem, mācību plāniem. Apzināmas arī citas pieaugušo izglītības aktivitātes – mūžizglītība, tālākizglītība, dažādi pieaugušo izglītības projekti, Atvērtā universitāte, pašizglītība.

- **Plašsaziņas mediji, žurnālisti.**

Sadarbība gan ar vietējiem (vietējais radio, TV, prese, tīmekļa portāls), gan reģionālajiem un valsts medijiem bibliotēkai ir ļoti svarīga, piemēram, jaunu novadpētniecības materiālu ieguvē vai novadpētniecības resursu popularizēšanā. Vēlams noslēgt savstarpēji izdevīgus sadarbības līgumus.

- **Vietējās pašvaldības darbinieki (sabiedrisko attiecību speciālists, projektu vadītājs u. c.). Citu novada institūciju darbinieki (muzeja, arhīva, Tūrisma informācijas centrs, tautas nama darbinieki u. c.).**

- **Literāti, mākslinieki.**

- **Uzņēmēji un citas komerciālu interešu grupas.**

Bibliotēku novadpētniecības resursus arvien vairāk izmanto komerciāliem mērķiem: vietējie uzņēmēji, tūrisma firmas, komerciālie mediji u. c. Uzņēmējus, piemēram, var interesēt informācija par demogrāfiskajām tendencēm novadā, novada attīstības plāni, pašvaldības lēmumi. Pamatpakalpojumi šīm grupām ir jāsniedz bez maksas kā visiem pārējiem lietotājiem, tomēr atsevišķus papildu pakalpojumus var sniegt par maksu (saskaņā ar bibliotēkas apstiprinātu cenrādi) vai vienojoties par savstarpēju izdevīgumu. Piemēram, bibliotēka var būt ieinteresēta iegūt savā krājumā sadarbības gaitā tapušos informācijas materiālus, uzņēmumu gada pārskatu kopijas, produktu katalogus u. tml. materiālus. Var vienoties, ka bibliotēkai un novadpētniecības darbam tiks nodrošināta publicitāte un reklāma.

- **Ārzemēs dzīvojošie tautieši.**

Interesējas par dzimtas saknēm, radiniekiem, dzimtas īpašumiem, u. c.

- **Tūristi.**

Bibliotēkai jāsniedz pamata tūrisma informāciju par novadu (tūrisma iespējas un objekti, atpūtas un izklaides iespējas), kā arī jāpārzina novada tūrisma informācijas centra un muzeju piedāvājums tūristiem, lai interesentus varētu mērķtiecīgi pārvirzīt uz tiem. Vēlams, lai bibliotēkas krājumā būtu informācijas bukleti par novadu. Tā kā ārvalstu tūristu skaits arvien palielinās, šo informāciju vēlams sagatavot arī svešvalodās.

- **Mazākumtautības, imigranti, bēgļi.**

Ja novadā dzīvo šo grupu pārstāvji, bibliotēkā vēlams veidot atbalsta punktu novada iepazīšanā un integrācijai vietējā sabiedrībā.

* * *

☞ Dažās bibliotēkās ir prakse veidot un uzturēt lietotāju novadpētniecības interešu (pieprasījumu) profilus. Tas dod pārskatu par novadpētniecības darba mērķauditoriju, palīdz noteikt prioritāros novadpētniecības tematus un sekmē mērķtiecīgu krājuma komplektēšanu, palīdz atrast sadarbības partnerus, konkrētu novadpētniecisku jautājumu konsultantus un ekspertus, var rosināt kontaktus starp pētniekiem, kas strādā ar radniecīgām vai saistītām tēmām.

Lietotāju apkalpošanas galvenie principi novadpētniecībā.

- **Kritiskas pieejas nepieciešamība novadpētniecības materiāliem.**

Novadpētniecības bibliotēkām ir jārada izpratne par kritiskas pieejas nepieciešamību novadpētniecības materiāliem, informējot lietotājus par to, ka:

- 1) krājumā esošo materiālu aptvērums ir daļējs, t. i., satur tikai daļu no saglabājušamies materiāliem un tāād veido tikai daļu no vēstures “bildes” (daļa materiālu ir zuduši, daudzi nozīmīgi materiāli var glabāties citur);
- 2) akadēmiskās vēstures literatūras (recenzētu zinātnisko pētījumu par kādas teritorijas (vietas, novada, reģiona) vēsturi) novadpētniecības krājumos parasti nav daudz. Citu novadpētniecības materiālu drošicamība arvien ir kritiski izvērtējama, jo var gadīties, ka konkrētais avots ir pilnībā vai daļēji nepatiess vai tendenciozs; dati var būt neprecīzi un nepareizi. Tādēļ novadpētniecības materiālu lietotājiem nevajadzētu paļauties tikai uz vienu vienīgu avotu²⁷, vai arī uz to, ka ikviens bibliotēkas novadpētniecības krājumā iekļautais materiāls pilnīgi noteikti ir patiess un objektīvs (arī bibliotēkā kompetencē ne vienmēr ir izvērtēt vēstures avotu nekļūdīgumu).

- **Lietotāji – potenciāli sadarbības partneri.**

Bibliotēkas novadpētniecības krājums nereti tiek izmantots jauniem pētījumiem, publikācijām. Bibliotēkā uzdevums ir rūpēties, lai šie jaunradītie materiāli nonāktu bibliotēkas novadpētniecības krājumā.²⁸

²⁷ Reid, Peter H. The digital age and local studies. Oxford, England ; New Hampshire, USA : Chandos, 2003. p. 209. Chandos information professional series . ISBN 1843340518 (paperback).

²⁸ Reid Peter H., Macafee Caroline. The philosophy of local studies in the interactive age. *Journal of librarianship and information science*, 39 (3) September, 2007, p.129. Pilnteksts pieejams *Sage Journals*.

4. LATVIJAS BIBLIOTĒKU NOVADPĒTNIECĪBAS DARBA PAMATVIRZIENI UN PAPILDVIRZIENI

Viens no LBNDV mērķiem ir ieviest vienotus darbības principus Latvijas bibliotēku novadpētniecības darbā, lai radītu priekšnoteikumus integrētu un vispārpieejamu novadpētniecības resursu kolekciju un pakalpojumu attīstībai. Taču bibliotēku novadpētniecības darbu lielā mērā ietekmē atšķirīgie bibliotēku tipi, vieta un loma Latvijas bibliotēku sistēmā, bibliotēku struktūra, mērķi un uzdevumi, unikālie vietējie apstākļi (piemēram, citu institūciju, kas darbojas novadpētniecībā, esamība novadā), lietotāju sastāvs, vajadzības un pieprasījums, materiāli tehniskās un finansējuma iespējas, kā arī citi faktori, tādēļ šo darbības jomu ir sarežģīti standartizēt. Vadlīnijas nosaka: **“Lai gan ieteicams vadīties pēc vispārējiem principiem, teorētiskās nostādnēs piemērojamas katras bibliotēkas unikālajai situācijai.”** (LBNDV, 3. lpp.)

Tā kā neviena bibliotēka nespēj vienlaikus kvalitatīvi aptvert pilnīgi visus novadpētniecības darba virzienus, vēlama izvēlēties prioritātes. Tomēr LBNDV ir noteikti bibliotēku novadpētniecības darba pamatvirzieni, kuri ir ieteicami ikvienai bibliotēkai:

- **maksimāli pilnīga novadpētniecības krājuma veidošana, organizēšana un saglabāšana;**
- **novadpētniecības informācijas meklēšanas sistēmas veidošana;**
- **uzziņu sniegšana;**
- **[novadpētniecības resursu] pieejamības nodrošināšana;**
- **novadpētniecības krājuma un pakalpojumu popularizēšana;**
- **bibliotēkas vēstures izpēte un dokumentēšana.**

(LBNDV, 13. punkts)

Ļoti nozīmīgs novadpētniecības darba virziens ir lokālās periodikas analītisko bibliogrāfisko aprakstu eksports uz Latvijas Nacionālās bibliotēkas Nacionālās bibliogrāfijas datubāzi.

Ja pēc šo pamatvirzienu paveikšanas vēl pietiek resursu, novadpētniecības darba speciālists var uzņemties papildu uzdevumus (piemēram, vietējā satura veidošana, dokumentējot mūsdienas un neseno pagātni, mutvārdu vēsture, ģenealoģija, pētniecība, tūrisms, rūpes par dabas un kultūrvēsturiskajiem objektiem un piemiņas vietām, atceres pasākumu organizēšana u. t. t.) Lai veiktu tādus darba uzdevumus, kas atbilst citām nozarēm, piemēram, vēstures pētniecība, arhivistika, žurnālistika, tūrisms u. c., bibliotēkām ir jābūt noteiktām zināšanām un prasmēm attiecīgajās nozarēs, jārespektē šajās nozarēs akceptētie standarti, vadlīnijas un ētikas principi. Materiālu vākšanā, apstrādē un pētniecībā izmantojamas aprobētas pētniecības metodes. (LBNDV, 14. punkts)

Papildus novadpētniecības darba pamatvirzieniem Latvijas publiskajās bibliotēkās tiek īstenoti šādi novadpētniecības virzieni:

- mutvārdu vēsture;
- dzimtu vēstures pētniecība;
- mūsdienu un nesenās pagātnes dokumentēšana, kopienas hronikas veidošana (nozīmīgāko vietējo aktivitāšu, notikumu un sasniegumu fiksēšana);
- pētniecība;
- tūrisma informācijas centra un vietējā gida funkcijas, ekskursiju organizēšana un vadīšana;
- rūpes par dabas un kultūrvēsturiskajiem objektiem un piemiņas vietām (tajā skaitā piemiņas akmens uzstādīšana, kapa pieminekļa restaurācija), sakopšanas talku organizēšana (dabas un kultūrvēsturisko objektu, novadnieku kapu), koku stādīšana;
- dižkoku, seno mājvietu apzināšana, dokumentēšana, popularizēšana;
- novadnieku salidojumu organizēšana;
- vietējā (novada, pagasta) izdevuma veidošana un izdošana vai iesaiste tā veidošanā.

5. NOVADPĒTNIECĪBAS KRĀJUMS

Novadpētniecības krājums – bibliotēkas novadpētniecības darba pamats.

Novadpētniecības krājums – dokumentu kopums, kurš ietver informāciju par kādu novadu neatkarīgi no dokumenta izdošanas vietas, laika, valodas, izdevuma tipa (grāmata, fotogrāfija, kartogrāfiskais materiāls, sīkiespieddarbs u. c.), informācijas nesēja (papīrs, elektroniskais dokuments u. c.), tirāžas, autora politiskās pārliecības, valodas u. c. faktoriem.

Dokumenti var būt saistīti ar novadu vai novadniekiem pēc dažādām pazīmēm:

- saturiski;
- dokumenta autora saistība ar novadu (galvenokārt – autors ir novadnieks);
- izdošanas vieta – novads;
- darba sacerēšanas [tapšanas, sarakstīšanas] vieta – novads;
- [daiļdarbā:] darbības vieta – novads;
- [daiļdarbā:] ar novadu saistīti kāda darba literārie tēli un/vai to prototipi.

Latvijā bibliotēku novadpētniecības krājumos galvenokārt ietver materiālus, kas **saturiski** saistīti ar novadu un novadniekiem²⁹ un **vietējo autoru darbus** (arī tad, ja tiem nav saturiska saistījuma ar novadu, piemēram, novadnieku sarakstītā daiļliteratūra vai nozaru literatūra). Novadpētniecības krājumā var ietvert kā novadnieku publicētos, tā nepublicētos darbus³⁰.

Novadpētniecības krājumā var ietvert arī materiālus par reģionu vai valsti kopumā un materiālus, kas nodrošina kontekstu dokumentiem par novadu:

- universāla rakstura literatūra;
- vispārēji uzziņu izdevumi;
- bibliogrāfiski izdevumi;
- statistikas krājumi;
- pētījumi par reģionu vai valsti;
- ziņojumi un informatīvi apskati, kas attiecas uz reģionu;
- reģionālā prese;
- ceļveži;
- adrešu grāmatas;
- materiāli par (blakus esošām) teritorijām, kas vēsturiski saistītas ar novadu vai reģionu;
- u. c.

Novadpētniecības krājumā ietver gan tādus materiālus, kas pilnībā veltīti novadam, gan tādus, kuros uz novadu attiecas tikai daļa informācijas.

Novadnieks bibliotēku novadpētniecībā: atlases kritēriji

Nereti novadpētniecības praktiskajā darbā rodas jautājums: vai vākt novadpētniecības materiālus tikai par izciliem, ievērojamiem, slaveniem novadniekiem? Ja tā, tad cik ievērojamiem un izciliem tiem jābūt – novada vai Latvijas mērogā, vai pazīstamiem pasaulē? 2017. gada 5. aprīļa diskusijā par

²⁹ Novadnieki var pārstāvēt dažādas nozares un radošās jomas: literatūru, tēlotājmākslu, fotogrāfiju, ilustrāciju, kino un video, mūziku, arhitektūru un dizainu, medicīnu u. t. t.

³⁰ Pieaugot pašizdošanas (pašpublicēšanas, pašdarbības izdevējdarbības, neformālās izdevējdarbības, *self-publishing*) popularitātei, diemžēl, palielinās zemas kvalitātes izdevumu skaits, tādēļ bibliotēkām nereti nākas izvēlēties: komplektēt visus novadnieku nepublicētos un pašpublicētos darbus vai izvirzīt tiem kvalitātes kritērijus.

bibliotēku novadpētniecības darbu³¹ tika diskutēts par šo jautājumu. Viedokļi bija dažādi. Rīgas Centrālās bibliotēkas (RCB) Bibliotēku dienesta galvenā eksperte bibliotēku jomā Inta Sallinene atzina, ka jebkurš novada iedzīvotājs būtu pelnījis, lai bibliotēka vāc un saglabā materiālus par viņu un viņa dzimtu, diemžēl, ņemot vērā bibliotēku ierobežoto kapacitāti, tas nav iespējams. Ja bibliotēkas resursi ir ierobežoti, reizēm nav iespējams aptvert pat pilnīgi visus ievērojamus novadniekus. I. Sallinene šādā gadījumā ieteica materiālus vākt galvenokārt par tiem novadniekiem, kas ir mazāk pazīstami aiz novada robežām un par kuriem informācija citur nav atrodamā vai tās ir ļoti maz, jo šie materiāli ir unikāli. “Par ievērojamām slavenībām, kas pārcēlušās citur – mazāk (jo par tiem informāciju vāks gan valsts nozīmes, gan tagadējās dzīvesvietas bibliotēkas). Par viņiem galvenokārt atspoguļojams laika posms, kas saistās ar novadu (dzimis, dzīvojis, mācījies, strādājis u. tml.)”³². Savukārt Jēkabpils pilsētas bibliotēkas vadītāja Renāte Lenša pauda uzskatu, ka cilvēka svarīgumu nevajadzētu noteikt kā ierobežojošu kritēriju, un aicināja vairāk pievērsties *parastajiem* cilvēkiem, kas dzīvojuši novadā, jo “tieši caur šo cilvēku dzīvē atklājas patiesā kultūras vēsture”. Piemēram, 20. gadsimta 20.–30. gados rakstītās dienasgrāmatas un vēstules ir unikālas, nozīmīgas liecības, kuras ir svarīgi saglabāt.

? Vai pastāv vecuma cenzs novadnieku, par kuriem vākt informāciju, atlasei? Bauskas Centrālās bibliotēkas galvenā bibliogrāfe Laimdota Ozoliņa ieteica šaubu gadījumos kā kritēriju izmantot konkrētās personas attieksmi pret novadu un ieguldījumu novada dzīvē un attīstībā. Tādējādi vecums nebūs noteicošais faktors. I. Sallinene diskusijā atzīmēja, ka novadpētniecības darbs lielā mērā salīdzināms ar mākslu, jo izvēles nereti izdarāmas intuitīvi – jāsajūt un jāsaprot.³³

? Vai vākt informāciju par novadniekiem, kuri ir plaši pazīstami negatīvā nozīmē (piemēram, slaveni noziedznieki kā Ansis Kaupēns)? Viennozīmīgas atbildes, visticamāk, nav. Tas atkarīgs no konkrētās personas atpazīstamības mēroga, ietekmes uz novada un novadnieku dzīvi, bibliotēkas kapacitātes u. c. Jāņem vērā arī tas, ka objektīvas vēsturiskās realitātes atspoguļošanai ir nepieciešama jebkāda informācija, arī negatīvā. Vēsturnieks Mārtiņš Mintauris: “Manipulēt var tikai ar to informāciju, kuru slēpj vai neatklāj līdz galam, tāpēc ir “jāceļ gaismā” arī vēsturiskās pretrunas un traģēdijas. Īlenu maisā nenoslēpsi tik un tā.”³⁴

LBNDV 16. punktā minēti šādi novadnieku jeb personu, par kurām vākt novadpētniecības materiālus, atlases kritēriji:

- **dzimis, audzis novadā;**
- **dzīvo (dzīvojis) novadā;**
- **mācījies, strādā (strādājis) novadā;**
- **devis paliekošu ieguldījumu novada attīstībā;**
- **veicinājis novada atpazīstamību Latvijā un pasaulē;**
- **atklājis jaunas, interesantas novada vēstures vai mūsdienu procesu nianšes u. c.**

Latvijas bibliotēkās tiek izmantoti arī tādi novadnieku atlases kritēriji un atlases kritēriju kopas kā:

- persona, kuras iepriekšējās paaudzes saistītas ar novadu;

³¹ Krasovska, Marlēna. Bibliotēku novadpētniecības diskusija Latvijas Nacionālajā bibliotēkā 2017. gada 5. aprīlī. *Latvijas Bibliotēku portāls* [tiešsaiste]. 2017, 13. jūlijs. [skatīts 2021. g. 21. aprīlī]. Pieejams: <https://www.biblioteka.lv/biblioteku-novadpetniecibas-diskusija-latvijas-nacionalaja-biblioteka-2017-gada-5-aprili-articleitem-41762/>

³² Turpat.

³³ Turpat.

³⁴ Mārtiņš Mintauris: vienotas atmiņas par pagātni nav iespējamas. Pierakst. Guntars Laganovskis. *LV portāls* [tiešsaiste]. 15. maijs, 2020. [skatīts 2021. g. 21. aprīlī]. Pieejams: <https://lvportals.lv/viedokli/316157-martins-mintauris-vienotas-atminas-par-pagatni-nav-iespejamas-2020>

- dzimis un ievērojamu daļu (lielāko daļu) dzīves dzīvojis novadā;
- dzimis, dzīvojis, mācījies, strādājis novadā, Latvijā/pasaulē pazīstams cilvēks, kas veicinājis novada kultūras, izglītības, zinātnes, literatūras, mākslas, amatniecības u. c. jomu attīstību;
- dzimis un/vai dzīvojis novadā, iekļauts enciklopēdijā, biogrāfiskajā vārdnīcā vai tamlīdzīgos izdevumos;
- dzimis un/vai dzīvojis novadā, ir Latvijas/pasaules mēroga panākumi, sasniegumi, atklājumi, izgudrojumi;
- izcili politiskie, valsts un militārie, kultūras un citu nozaru darbinieki, kuri dzimuši novadā;
- pilsētas/novada domes priekšsēdētājs;
- ilggadējs pilsētas (novada) uzņēmuma, organizācijas, iestādes vadītājs;
- dzimis un/vai dzīvojis novadā, ir/bijis Latvijas valsts vadoša amatpersona, prezidents, ministrs, Saeimas deputāts;
- Lāčplēša Kara ordeņa kavalieris un tagadējo Latvijas valsts oficiālo apbalvojumu (Triju Zvaigžņu ordenis, Viestura ordenis, Atzinības krusts un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīme) ieguvējs.

☞ Vēlams sastādīt sarakstu – novadnieku rādītāju –, kurā iekļauj visus novadniekus, par kuriem tiks vākta informācija, norādot viņu saistību ar novadu.

☞ Jāvērš uzmanība uz to, ka daudzi novadnieki varētu būt devušies emigrācijā (Otrā pasaules kara beigās u. c. laikposmos), tātad dzīvo ārpus Latvijas. Viņu dzīves dokumentēšanai noderīgi avoti var būt muzeju un arhīvu dokumenti, baznīcu grāmatu ziņas, informācija trimdas latviešu organizāciju tīmekļvietnēs, atmiņas, dienasgrāmatas, fotogrāfijas, vēstules, avižu un grāmatu publicētie materiāli, novadnieku vai viņu radnieku autobiogrāfijas u. c. liecības. Turklāt kļuvusi pieejama ārzemēs izdotā pēckara literatūra latviešu valodā, daudzi padomju okupācijas laikā noklusēti novadnieku darbi.

☞ Novadnieks var būt jebkuras tautības pārstāvis. Piederība atšķirīgai etniskai, reliģiskai vai kultūras kopienai nevar būt šķērslis personas iekļaušanai novadnieku sarakstā.

☞ RCB Bibliotēku dienesta galvenā eksperte bibliotēku jomā I. Sallinene uzskata, ka “par novadniekiem nosacīti var uzskatīt arī ar novadu saistītos literāros tēlus un to prototipus.”³⁵

Praksē bieži rodas situācijas, ka viens un tas pats cilvēks ir piederīgs vairākiem novadiem. Šādā gadījumā materiālus par viņu vāc visas attiecīgo novadu bibliotēkas, lielā mērā dublējot darbu. Diemžēl bibliotēku sadarbība novadpētniecībā ir apgrūtināta bez tehnoloģiska risinājuma izstrādes valstiskā līmenī (vienota virtuālā platforma, vienots resursu agregators vai vienota datubāzu sistēma), kas ļautu apvienot visu bibliotēku novadpētniecības materiālus vienuviet vai nodrošinātu iespēju piekļūt novadpētniecības materiāliem no viena pieejas punkta. Šādā gadījumā bibliotēkas nevis tērētu resursus, dublējot cita citas darbu, bet papildinātu viena otru – rezultātā kopīgiem spēkiem tiktu veidoti visaptveroši un bagātīgi novadpētniecības resursi. LBNDV 5. punktā ir ieskicēta bibliotēku novadpētniecības darba nākotne: **“Perspektīvā Latvijas bibliotēku novadpētniecības krājumi skatāmi kā vienots nacionālais novadpētniecības krājums un bibliotēku sadarbība novadpētniecībā attīstāma valstiskā līmenī.”** Kamēr efektīvu tehnoloģisku risinājumu šādai sadarbībai vēl nav, viens no risinājumiem ir vākt materiālus tikai par to novadnieka dzīves (vai darba u. tml.) periodu, kad viņš bijis saistīts (dzīvojis, strādājis) ar novadu. Šajā gadījumā atkal uzsverama sadarbības nozīmīgā loma starp visām ar novadnieka piederību saistītām bibliotēkām. Bibliotēkām, kurām ir pietiekami resursi, protams, nav liegts vākt visus materiālus par novadnieku – arī par laiku, kad viņš nav tieši saistīts ar novadu.

³⁵ Sallinene, Inta. Bibliotēku novadpētniecības darba galvenie virzieni un metodika. *No: Rīgas Centrālās bibliotēkas Gadagrāmata 2009*. Rīga : Rīgas Centrālā bibliotēka, 2009. 92. lpp.

Krājuma attīstības politika.

Informācijas materiālu par novadu var būt ļoti daudz, jo īpaši mūsdienu informācijas pārpilnības laikmetā ar viegli pieejamām publicēšanas iespējām ikvienam. Bibliotēku kapacitāte arvien ir ierobežota un to pienākums ir racionāli izlietot pieejamos finanšu resursus. Lai izveidotu kvalitatīvu novadpētniecības krājumu, lietderīgi izmantojot pieejamos resursus, katrai bibliotēkai jāizstrādā novadpētniecības krājuma attīstības politika, kas iekļauta vispārējā bibliotēkas krājuma attīstības politikā. Tā kā novadpētniecība ir prioritārs bibliotēku darba virziens, bibliotēkas vispārējā krājuma attīstības politikā novadpētniecība nosakāma kā viens no prioritārajiem komplektēšanas virzieniem.

LBNDV 15. punkts:

Bibliotēkas krājuma attīstības politikā ietverami novadpētniecības krājuma veidošanas principi. Noteicams novadpētniecības krājuma aptvērums (nozaru, tematiskais, ģeogrāfiskais, hronoloģiskais, dokumentu veidi un formāti, valodas), dziļums, krājumā nekomplektējamie dokumenti, dāvinājumu politika u.c. Nosakāms, kādi būs komplektēšanas avoti (arī digitālajam saturam) un iegādājamo resursu eksemplaritāte. Nosakāmi novadnieku atlases kritēriji (piemēram, dzimis, audzis, dzīvo (dzīvojis), mācījies, strādā (strādājis) novadā, devis paliekošu ieguldījumu novada attīstībā, veicinājis novada atpazīstamību Latvijā un pasaulē, atklājis jaunas, interesantas novada vēstures vai mūsdienu procesu nianšes u. c.). Apsverama ar novadu saistītas daīlliteratūras (novadnieku darbi; darbības vieta – novads, ar novadu saistīti literārie tēli vai to prototipi u. tml.) komplektēšana.

Krājuma veidošanas principi.

LBNDV 16. punktā uzskaitīti novadpētniecības krājuma komplektēšanas vispārīgie principi:

Bibliotēka novadpētniecības darbā primāri apzina jebkura veida publicēto informāciju, tajā skaitā audiovizuālos, digitālos un interneta resursus. Komplektējami ir arī nozīmīgi npublicētie materiāli (atmiņas, vēstules, dienasgrāmatas, studentu pētniecības un promocijas darbi, rokraksti, dokumenti, fotogrāfijas, attēli, kartes, audioieraksti, videoieraksti u. c.). Cita veida resursi, piemēram, lietišķie materiāli komplektējami tikai papildus, ja to pieļauj bibliotēkas kapacitāte (kā finanšu, tā personāla resursi, telpas, piemēroti saglabāšanas apstākļi, drošība u. c.).

Bibliotēku krājumu komplektēšanas pamatprofils ir **publicētie dokumenti**. Arī novadpētniecības darbā ievērojams vispārīgs bibliotēku darbības princips: primāri apzināmi publicētie dokumenti par savu novadu un tie komplektējami, cik iespējams, pilnīgi un visaptveroši.

Bibliotēku novadpētniecības krājuma pamats ir **iespieddarbi** – novadpētniecības literatūra, vietējie laikraksti. Iespējams gan, ka iespieddarbus kā novadpētniecības krājuma pamatu drīz apsteigs arvien pieaugošā elektronisko materiālu plūsma.

Ja novadā ir arī citas institūcijas, kas darbojas novadpētniecībā, piemēram, arhīvs vai muzejs, tad tieši publicētā informācija, jo īpaši iespieddarbi, ir bibliotēkas darba joma, kas nosaka bibliotēkas vietu un lomu kopējā novadpētniecības institūciju un pētnieku sadarbības tīklā.

Bibliotēka var komplektēt arī nozīmīgus npublicētos materiālus. Taču tikai tad, ja bibliotēkas kapacitāte to pieļauj, bibliotēka var pieņemt lēmumu komplektēt arī cita veida resursus, piemēram, lietišķos materiālus. Vienmēr jāpatur prātā, ka atbildība par dokumentālām liecībām ir arhīvu, bet par lietišķajiem dokumentiem jeb trīsdimensionālajiem priekšmetiem – muzeju darba lauks. Tomēr, ja bibliotēka novadā ir vienīgā institūcija, kas nodarbojas ar novadpētniecību vai citu institūciju

(arhīva un muzeja) kapacitāte ir stipri ierobežota, tad komplektēt šos dokumentu veidus varētu būt svarīgi, jo citādi tie tiks neatgriezeniski zaudēti.

Prioritāri komplektējami unikāli materiāli ar vēsturisku, kultūrvēsturisku, zinātnisku vai māksliniecisku vērtību, vai praktisku nozīmi vietējās kopienas dzīvē.

(LBNDV, 16. punkts)

Tā kā bibliotēku resursi un kapacitāte ir ierobežoti, praksē bibliotēkas nevar vākt un glabāt katru “vēstures drusku” – nepieciešama kritiska atlase. No visa pieejamā materiālu klāsta ieteicams izvēlēties vietējai kopienai vērtīgākos un nozīmīgākos, tos, kas ir unikāli un potenciāli noderīgi lokālās vēstures izpētē. Arī dokumentējot kopienas dzīvi mūsdienās, galvenā uzmanība pievēršama nozīmīgu notikumu atspoguļošanai, komplektējami materiāli ar būtisku un nezūdošu vērtību kopienai.

Tomēr materiālu vērtība ne vienmēr ir vienkārši un viegli nosakāma. Bibliotekāri labi orientējas savā profesionālajā laukā – literatūrā un citos informācijas resursos. Taču bieži vien bibliotekāram nebūs tik dziļu un specifisku zināšanu, lai noteiktu materiālu vēsturisko, kultūrvēsturisko, zinātnisko vai māksliniecisko vērtību – šādos gadījumos ieteicams materiālu vērtēšanā konsultēties ar atbilstošiem speciālistiem: Latvijas Nacionālās bibliotēkas, muzeju, arhīvu, arī citu nozaru pārstāvjiem.

Novadpētniecības bibliotekārs izmanto profesionālās medijpratības prasmes, lai kritiski izvērtētu informācijas saturu un kvalitatīvu, objektīvu, ticamu informāciju atšķirtu no nepatiesas, vienpusējas, tendenciozas, kļūdainas. Tomēr bibliotekāra pienākums nav noteikt visu materiālu patiesīgumu un ticamību, tajos pausto viedokļu objektivitāti, vēstures faktu pareizību. Tas ir attiecīgo jomu pētnieku uzdevums un kompetence. Jāņem vērā arī tas, ka bieži vien figurēs pretrunīgas vēstures liecības, par daudziem vēstures jautājumiem nebūs vienota viedokļa, pastāvēs dažādi pagātnes notikumu traktējumi. Šādos gadījumos bibliotekāra pienākums ir savākt visus vēstures avotus, rūpīgi norādot materiālu izcelsmi, kas pētniekiem ļaus izvērtēt to autentiskumu, drošticamību u. c. informācijas avotu zinātnisko kvalitāti raksturojošos parametrus.

Nereti materiālu vērtība atklājas vien pēc ilgāka laika, piemēram, saistībā ar jaunatklātiem faktiem, avotiem, jaunām pētījumu atziņām.

Nozīmīgi ir ne tikai galvenie dokumenti, bet arī to konteksta materiāls.

Vērtība var būt arī pats materiāla senums, neparastums, tas, ka tas piederējis kādam pazīstamam cilvēkam vai spilgti raksturo kādu vēsturisku notikumu u. t. t.

Kā redzams, LBNDV norādīts, ka vērtīga var būt arī dažāda praktiskas ievirzes informācija, piemēram, vietējās receptes, senas zināšanas, prasmes, tradīcijas un paražas, jo tās ir liecības par novada nemateriālo kultūru, etnogrāfiju.

Komplektējot novadpētniecības krājumu, jāvairās no subjektivitātes materiālu vērtēšanā.

(LBNDV, 16.punkts)

Svarīgs aspekts novadpētniecības materiālu komplektēšanā ir **neitralitātes** ievērošana. Bibliotēku likuma 5. panta 2. punktā noteikts, ka bibliotēkas attiecībā uz krājuma veidošanu nedrīkst ierobežot politiski, ideoloģiski vai reliģiski motīvi. Novadpētniecības resursu krājuma veidošana šajā ziņā ir jo īpaši sensitīva. Katram laikmetam ir sava vērtība, sabiedrisko un vēsturisko procesu, notikumu izpratne. Mainoties ideoloģijām, pat oficiālā vēsture tiek pārrakstīta. Tas nozīmē, ka novadpētniecības bibliotekāram jācenšas izvairīties no riska noraidīt materiālus, pamatojoties tikai uz šī brīža vērtībām, šajā brīdī spēkā esošo vēstures procesu un notikumu traktējumu.

Sevišķi grūti objektīvi novērtēt neseno pagātni, kas bieži tiek politizēta, vēl nav pietiekami analizēta, pētīta un izvērtēta, kā arī izraisa sabiedrībā daudz subjektīvu, personisku pārdzīvojumu. Piemēram, bibliotēkās vēl nesen bija novērojama nevēlēšanās vākt un glabāt materiālus, kas atspoguļo padomju okupācijas režīma laiku. Šī perioda materiāli ir pārpilni ar padomju ideoloģijas nostādnēm un propagandu. Bibliotekārus attur nevēlēšanās glabāt krājumā materiālus, kas sniedz melīgu, kļūdainu, tendenciozu vēstures interpretāciju. Negatīvi noskaņota ir arī liela daļa sabiedrības – bibliotekāri, kas mēģinājuši pieskarties šim laikam, piemēram, organizējot vietējā ražošanas uzņēmuma bijušo darbinieku atmiņu stāstu pasākumu, saņēmuši pārmetumus par “komunisma popularizēšanu”. Lielākajai daļai sabiedrības, kas pārdzīvojusi šo laiku, tas saistās ar smagiem zaudējumiem, salauztiem likteņiem, represijām, vērtību sistēmas devalvāciju, atpalikušo ekonomiku, ekoloģisko krīzi u. t. t. Gluži dabiski šķiet pieņemt, ka viss, kas liecina par totalitārā režīma laiku, ir nevērtīgs un ignorējams, pat cenzējams. Tomēr ne no valsts, ne novada vēstures, ne cilvēka dzīves nav iespējams izdzēst vairāk nekā 50 gadu ilgušu periodu, kas turklāt ir atstājis neizdzēšamas sekas. Tajā pašā laikā arvien lielāka daļa sabiedrības paši šo Latvijas vēstures periodu nav piedzīvojuši un nezina, kāds šis laiks bija. Laikabiedru atmiņas par šo laiku gaist un aiziet mūžībā kopā ar viņiem. Dokumentālu liecību trūkums par šo laiku var kļūt par būtisku un neatgriezenisku vēsturiskās atmiņas zaudējumu.

Komplektējami arī materiāli par mūsdienām un neseno pagātni, lai fiksētu un saglabātu vietējās sociālās, ekonomiskās un kultūras aktivitātes un sasniegumus.

(LBNDV, 16.punkts)

Bieži bibliotēku darba praksē novadpētniecības jēdziens tiek sašaurināts, saprotot ar to tikai vietējās vēstures pētniecību. Taču svarīgi ir dokumentēt arī mūsdienas un neseno pagātni – vākt autentiskas konkrētā laika vēstures liecības un, iespēju robežās, fiksēt arī šodienas notikumus. Drīz tā jau būs vēsture un saglabātās liecības nodrošinās kopienas dzīves atspoguļojumu nākotnei, ļaus veidot pēc iespējas objektīvāku pagātnes rekonstrukciju. Īpaši svarīgi vākt materiālus par nesenas pagātnes *baltajiem plankumiem* – notikumiem, par kuriem trūkst dokumentālu liecību, vai arī esošie dokumenti atspoguļo vienpusīgu viedokli, šauru laikmeta/parādības redzējumu (piemēram, Barikāžu laiks, Aizsargu organizācija, Latvijas nacionālie partizāni (mežabrāļi)).

Daudzas ārvalstu un arī dažas Latvijas bibliotēkas ir uzņēmušās vietējās kopienas, novada vai pagasta hronista misiju, fiksējot, aprakstot un saglabājot notikums tā dzīvē.

Tā kā bibliotēkām nav iespējams piedalīties pilnīgi visās novada nozīmīgākajās norisēs, nedz arī arvien atrasties “īstajā laikā, īstajā vietā”, tad ļoti svarīgi ir vietējā satura radīšanā – nozīmīgāko vietējo aktivitāšu un notikumu dokumentēšanā (pasākumu un aktivitāšu fotografēšana un filmēšana, dažādu vietējās nozīmes kultūras un dabas objektu, mājvietu, dokumentēšana un izpēte, vietējo notikumu apskatu un hronikas tekstu sagatavošana, audio un video interviju ierakstīšana u. c.) – iesaistīt vietējo sabiedrību. Bibliotēkas galvenais uzdevums ir noraidīt vēsti, ka bibliotēka ir vieta, kur tiek apkopota un glabāta šīs kopienas hronika.

Novadpētniecības darbā jāaptver un jāatspoguļo novads visā kultūru daudzveidībā.

(LBNDV, 16.punkts)

Mūsdienu globalizācijas laikmetā daudzu kopienu svarīga iezīme ir kultūru diversitāte, tādēļ svarīgi atzīmēt, ka bibliotēkas novadpētniecības krājumam jāatspoguļo visas kopienā pārstāvētās kultūras grupas un viņu ieguldījums kopienas dzīvē gan vēsturiski, gan mūsdienās (etniskās minoritātes, jaunienācēji, imigranti u. c.). Tādējādi šo grupu pārstāvjos veidojas piederības sajūta kopienai, savukārt vietējā sabiedrība tiek iepazīstināta ar citu kultūru pārstāvjiem. Šādi materiāli būs noderīgi arī pētniekiem, kuri pētīs vēsturiskās un kultūras izmaiņas konkrētajā novadā.³⁶

³⁶ Jamieson, Ian. *Local studies. No: British librarianship and information work 1991-2000* / edited by J.H. Bowman. Aldershot : Ashgate, ©2006. Pieejams: EBSCO Publishing : eBook Collection (EBSCOhost).

Latvijas bibliotēku praksē šis aspekts novadpētniecības darbā netiek īpaši uzsvērts, taču praksē ikviena bibliotēka cenšas vākt materiālus par visām norisēm savā novadā, tai skaitā ietverot apkaimē dzīvojošo etnisko kopienu vēsturi un kultūru, piemēram, krievu, poļu, baltkrievu, ukraiņu, ebreju, romu, arī vācbaltiešu u. c. Tas pats attiecas arī uz reliģisko kopienu dzīvi un darbību novadā.

Krājuma aptvērums.

Bibliotēkas novadpētniecības krājuma aptvērums ir atkarīgs gan no bibliotēkas tipa, misijas, mērķiem un uzdevumiem, gan vietējās kopienas specifikas (jācenšas aptvert visus nozīmīgākos vietējās kopienas dzīves aspektus), bibliotēkas lietotāju sastāva, to vajadzībām un interesēm, kā arī no tā, vai novadā ir vēl citi novadpētniecības darba veicēji (muzejs, arhīvs, skola, individuāli novadpētnieki u. c. – tādā gadījumā krājuma veidošana ir savstarpēji jākoordinē). Jāņem vērā arī bibliotēkas kapacitāte, tajā skaitā budžets un cilvēkresursi. Jāizvērtē, kāda ir telpu (krātuve, lasītava) kapacitāte krājuma izvietojšanai, ilgstošai glabāšanai un paplašināšanai, optimālai dažādu materiālu veidu un formātu saglabāšanai (piemēram, kontrolēta, standartiem atbilstoša vide tiem materiāliem, kam tas nepieciešams), kādi ir drošības apstākļi, vai ir iespēja nodrošināt ierobežotu piekļuvi sensitīviem materiāliem u. tml.

Novadpētniecības krājuma aptvērums:

- **ģeogrāfiskais;**

Dokumenti, kas pilnīgi vai daļēji attiecas uz bibliotēkas novadu, komplektējami pēc maksimāla pilnīguma principa (paturot prātā kvalitātes kritēriju un atsijājot nenozīmīgus vai īslaicīgas nozīmes materiālus). Par visu reģionu, kurā novads ietilpst, komplektējami tikai nozīmīgākie materiāli (galvenokārt bibliogrāfiskie izdevumi, statistikas krājumi, universāla rakstura literatūra).

- **reģionālais;**

Tikai Latvijā izdotie vai arī citvalstu materiāli.

- **hronoloģiskais (izdevuma izdošanas gads, saturā apskatītais vēstures periods);**

Novadpētniecības krājumā ietverami gan mūsdienu, gan retrospektīvie materiāli, tādēļ veicama gan kārtējā, gan retrospektīvā komplektēšana. Bibliotēkas kapacitāte nosaka, cik tālu pagātnē iespējams atkāpties.

☞ Vērtīgi retrospektīvie materiāli rodami trimdas izdevumos.

- **nozaru un tematiskais;**

Kā jau minēts, novadpētniecības darbā jāaptver visu iespējamo vietējās dzīves aspektu izzināšana visās kultūras un zinātņu nozarēs: novada vēsture, ģeogrāfija, vide un ainava, ģeoloģija, daba, sociālā, politiskā, kultūras un ekonomiskā dzīve, izglītība, māksla, mūzika, arhitektūra, etnogrāfija, kultūras pieminekļi, ievērojami novadnieki, iedzīvotāju sadzīve, paražas, folkloras u. t. t.

Tematu izvēli nosaka gan konkrētās vietas un kopienas lokālā specifika, gan iedzīvotāju vajadzības un intereses, gan arī bibliotēkas kapacitāte (ne vienmēr iespējams aptvert visus novadam aktuālos tematus). Piemēram, izlemjams, vai tiks komplektēti materiāli par vietējās mūzikas attīstību?

Nosakāms, vai tiks komplektēta ar novadu saistīta daiļliteratūra. Ja tiks komplektēta, vai tikai publicētie vai arī nepublicētie darbi, vai tiks izvērtēta darbu satura kvalitāte.

Daiļliteratūru novadpētniecības krājumā ietver, ja:

- daiļdarba autors ir novadnieks;
- darbība daiļdarbā noris novadā;
- ar novadu saistīti darba literārie tēli un/vai to prototipi;
- daiļdarba saturā attēlots novads;
- ir kāda cita saturiska saistība ar novadu (piemēram, darba sacerēšanas vieta ir novads).

Ja novadā atrodas vairākas bibliotēkas, tās var savstarpēji sadalīt nozaru un tematisko aptvērumu.

- **valodu;**

Nosakot komplektējamās valodas, ņemamas vērā etniskās populācijas novadā.

Turklāt, LBNDV 24. punktā atzīmēts:

Iespēju robežās, īpaši attālinātajiem lietotājiem, piedāvājama informācija arī svešvalodās, tādējādi iekļaujoties Eiropas un pasaules kultūrvidē.

- **mērķauditorijas vecuma grupas** (vai novadpētniecības krājumā tiks iekļauti arī bērniem un jauniešiem paredzēti materiāli).
- **dokumentu tipi, veidi un formāti.**

Dokumentu tipi un veidi novadpētniecības krājumā.

Grāmatas (toskait brošūras).

Tā kā bibliotēku krājumu, tajā skaitā novadpētniecības, komplektēšanas pamatprofils ir publicētie dokumenti, galvenokārt – iespieddarbi, tad bibliotēkas novadpētniecības krājuma pamats ir novadpētniecības literatūra – iespieddarbi, kas saturiski saistīti ar novadu un novadniekiem, arī novadnieku darbi. Tie komplektējami cik vien iespējams pilnīgi un visaptveroši.

Periodiskie izdevumi (žurnāli, laikraksti, biļeteni).

Vietējie periodiskie izdevumi (piemēram, pašvaldības, pilsētas vai novada domes informatīvais izdevums), novada un reģionālā prese, dažādu vietējo resoru, biedrību u. c. izdotās avīzes vai biļeteni u. c. novadpētnieciska satura periodiskie izdevumi ir nozīmīgi publicētās informācijas avoti bibliotēku novadpētniecības krājumā.

Bibliotēkās jābūt informācijai par vietējās preses vēsturi: iznākušie periodiskie izdevumi, to izdevēji, periodiskums, tirāža, redaktori, nozīmīgākās publikācijas.³⁷

Attēli. Zīmējumi. Plakāti. Atklātnes.

³⁷ Novadpētniecības darbs bibliotēkās : metod. norād. Latvijas Valsts bibliotēka. Zin. metod. un bibliogr. nod. ; [sast. I. Sallinene]. Rīga : Latvijas Valsts bibliotēka, 1990.

♣ Visiem ilustratīvajiem materiāliem jāveido detalizēts bibliogrāfiskais apraksts vai metadati, norādot oriģināla izmēru, rašanās vietu un laiku, autoru un/vai piegādātāju, materiāla iegūšanas datumu, attēloto vietu un personas, vai ir pavairošanas ierobežojumi.

Fotogrāfijas. Pastkartes. Foto albumi. Fotoarhīvi. Fotonegatīvi. Diapoziīvi.

Gan fiziska, gan elektroniska (digitāla) formāta fotomateriāli. Fiziskās fotogrāfijas ieteicams digitalizēt, lai izvairītos no zudumiem.

♣ Lai fotogrāfijām būtu dokumentāla vērtība, svarīgi tās detalizēti aprakstīt, bibliogrāfiskajā aprakstā vai metadatos pievienojot ziņas par fotogrāfijā redzamo – personām (vārds, uzvārds, amats), objektiem, fotografēšanas vietu un laiku (vismaz aptuveni), fotogrāfu, fotogrāfijas iegūšanas datumu un piegādātāju, pavairošanas ierobežojumiem (ja tādi ir).

♣ Jāņem vērā, ka arī muzeji un arhīvi komplektē fotogrāfijas, tādēļ nepieciešama savstarpēja koordinācija fotogrāfiju komplektēšanā.

Audiovizuālie resursi:

Audiovizuālo dokumentu oriģinālu glabāšanai ieteicams izveidot audiovizuālo materiālu arhīvu. Lietotājiem ieteicams izsniegt tikai audiovizuālo dokumentu kopijas.

Arī audiovizuālajiem materiāliem jāveido detalizēts bibliogrāfiskais apraksts vai metadati.

A. Filmas. Videoieraksti.

Novadpētniecības krājumu var papildināt video un filmas, tajā skaitā arī novadnieku uzņemti. Bibliotēkas var iegādāties filmu (piemēram, dokumentālās filmas saistībā ar novadu un novadniekiem, filmas un videomateriālus, kuros galvenās lomas tēlotājs vai citi aktieri, režisors vai scenārija autors ir novadnieki) un citu vēsturisku videoliecību kopijas no Latvijas Valsts Kinofotofonodokumentu arhīva, Latvijas Televīzijas arhīva vai reģionālo TV arhīviem.

B. Skaņu jeb audioieraksti.

Analogie audioieraksti (magnetofona lentēs, skaņuplatēs, audiokasetēs, diktofona kasetēs) un digitālie (audiokompaktdiski, digitālie audioieraksti).

Visbiežāk tie ir mutvārdu vēstures ieraksti (novadnieku atmiņas un dzīvesstāsti, intervijas ar novadniekiem), bibliotēkas organizēto novadnieku autorvakaru un citu novadpētniecības pasākumu ieraksti, vietējās mūzikas ierakstu kolekcija: vietējās tautas mūzikas ieraksti, novadnieku mūzikas ieraksti (novadnieku komponētā vai izpildītā mūzika, dziesmu tekstu autori – novadnieki). Tie var būt arī vietējās folkloras ieraksti un valodas (lingvistiskie) materiāli: tautas dziesmas, pasakas, dialekti un izloksnes, atmiņas, kas nereti iegūti novada izpētes ekspedīcijās. Bibliotēkas var komplektēt arī novadpētniecisku rādioidījumu programmu ierakstu kopijas.

Nošu izdevumi. Notis.

Novadnieku – komponistu nošu krājumi. Novadā pierakstītu dziesmu un vietējās folkloras nošu krājumi. Latviešu folkloras krātuves nošu arhīva un citu institūciju nošu arhīvu materiālu kopijas.

Kartogrāfiskie izdevumi (kartes, plāni).

Senās un mūsdienu novada teritoriju kartes un plāni gan digitālā formātā, gan reprogrāfiskas kopijas, mikrofilmās.

☞ Vecās kartes bieži ir ļoti trauslas, tādēļ tās nepieciešams digitalizēt – gan tādēļ, lai tās varētu izsniegt nesabojājot, gan tādēļ, ka digitālā formātā karti ir vieglāk lietot (piemēram, iespējams pietuvināt detaļas).

Mākslas darbi (piemēram, gleznas, portreti), to reprodukcijas vai fotokopijas.

Mākslas darbus komplektē, ja tie ir novadnieku darbi vai ja tajos attēlotas novada vietas, kultūra, notikumi un ar novadu saistīti cilvēki.

Nereti bibliotēkās ar novadu saistītie mākslas darbi tiek eksponēti tikai uz laiku.

Sīkiespieddarbi.

Lai arī sīkiespieddarbi ir neliela apjoma materiāli, tie atspoguļo novada sabiedrisko, ekonomisko, politisko, sociālo un kultūras dzīvi gadu gaitā.

Tie ir: vietējo pasākumu afišas, plakāti, programmas un citi materiāli, kas informē par aktivitātēm un pasākumiem novadā, izstāžu katalogi, vietējās tirdzniecības katalogi, publicitātes materiāli un cenrāži, pašvaldību materiāli, vietējo organizāciju, institūciju un iestāžu gadskārtējie darbības pārskati, statūti, noteikumi, norādījumi, instrukcijas, prospekti, skrejlapas, bukleti, politisko partiju programmas, vēlēšanu saraksti, priekšvēlēšanu aģitācijas materiāli, citi politiskie materiāli, reklāmas un publicitātes materiāli, sienas un galda kalendāri, sabiedriskā transporta kustības saraksti, biļetes, telefonu un adrešu grāmatas, konkursu nolikumi, produktu etiķetes u. c.

Ņemot vērā sīkiespieddarbu īslaicīgo aktualitāti, to komplektēšanā īpaši svarīga ir operativitāte.

Pilnīgi visus sīkiespieddarbus, kas saistīti ar novadu, nav iespējams savākt un saglabāt, svarīgi ir koncentrēties uz svarīgākajām novada dzīves norisēm.

☞ Dažus sīkiespieddarbu veidus glabā arī muzeji, arhīvi un citas institūcijas – bibliotēkām jābūt informētam, kādi sīkiespieddarbu krājumi rodami ārpus bibliotēkas un veikt bibliotēkas papildināšanu koordinācijā ar šīm institūcijām.

Digitālie resursi.

Novadpētniecības digitālie resursi bibliotēkās:

- iegādāti digitālie informācijas resursi (e-grāmatas, digitāli attēli, skaņas, audiovizuālie dokumenti);
- arhivēti virtuālie (interneta) resursi par novadu un novadniekiem;
- digitalizēti bibliotēku novadpētniecības krājumi (galvenokārt fotoattēli, vēsturiski attēli, periodisko izdevumu raksti, vietējie un reģionālie periodiskie izdevumi, rokraksti, manuskripti, kartes);
- bibliotēku radītais digitālais saturs, izveidotās digitālās kolekcijas (tajā skaitā bibliotēku veidotās datubāzes) un multimediju resursi;
- bibliotēku informācijas sistēmas “ALISE” Novadpētniecības datubāze.

Tā kā arvien straujāk aug bibliotēku novadpētniecības resursu lietotāju skaits virtuālajā vidē, arvien vairāk aktualizējas nepieciešamība komplektēt e-resursus, digitalizēt novadpētniecības materiālus, veidot digitālus resursu kolekcijas, lai tos piedāvātu virtuālajā vidē.

Analītiskie izraksti jeb rakstu kopijas no grāmatām un periodiskajiem izdevumiem.

Atsevišķi izdevumi par novadu iznāk salīdzinoši reti. Daudz biežāk tiek publicēti novadam veltīti raksti, informācijai par novadu atvēlēta nodaļa, paragrāfs, dažas lappuses un tekstu fragmenti, arī ilustrācijas, plāni grāmatās un periodiskajos izdevumos. Agrāk bibliotēkas krāja periodisko izdevumu rakstu izgriezumus, līdz ar reprogrāfiskās reproducēšanas iespēju attīstību priekšroka tiek dota fotokopiju vai skenētu kopiju veidošanai. Daudzi raksti mūsdienās ir jau digitāli radīti. Publiskās bibliotēkas novadpētniecības analītisko bibliografēšanu veic tiešsaistes bibliotēku informācijas sistēmas "ALISE" Novadpētniecības datubāzē. Tiek veikta arī analītisko novadpētniecības kartotēku rekatalogizēšana.

Nepublicētie materiāli.

Nepublicēto materiālu grupu veido:

- manuskripti;
- atmiņas, dokumentētas aculiecinieku liecības;
- vēstules;
- dienasgrāmatas;
- autobiogrāfijas, biogrāfijas;
- pētījumi un pētījumu pārskati;
- nekonvencionālā jeb "pelēkā literatūra": valsts pārvaldes un pašvaldību institūciju analītiskie pārskati, koncepcijas un programmas, promocijas darbi, deponētie zinātniskie darbi, konferenču vai kongresu programmas, referātu tēzes, referātu teksti;
- studentu pētnieciskie darbi, skolēnu projektu darbi vai to kopijas;
- dažādi personīgie dokumenti un to kopijas;
- arhīvu dokumentu kopijas;
- nepublicēti vietējo rakstnieku darbi;
- novadpētnieku savākto vai radīto materiālu kopijas (dzimtu vēstures, ciltskoku apraksti);
- interviju transkripti;
- piezīmes;
- recepšu burtnīcas;
- fotogrāfijas, attēli, kartes, plāni, oriģinālzīmējumi;
- audioieraksti un to transkripti;
- videoieraksti;
- vietējās pašvaldības dokumenti: normatīvie un tiesību akti, ziņojumi, attīstības plāni un programmas, publiskie gada pārskati u. c. publiskai pieejamībai paredzētie pašvaldības dokumenti;
- baznīcu un skolu ziņojumi un gada pārskati;
- vietējās teātra studijas scenāriji;
- tematiski informācijas apkopojumi.

Mikroformas.

Lietišķie materiāli.

LBNDV 16. punkts:

Cita veida resursi, piemēram, lietišķie materiāli, komplektējami tikai papildus, ja to pieļauj bibliotēkas kapacitāte (kā finanšu, tā personāla resursi, telpas, piemēroti saglabāšanas apstākļi, drošība u. c.).

Bibliotēku novadpētniecības kolekcijas reizēm papildina arī lietišķie materiāli (trīsdimensiju objekti) ar mērķi saglabāt novada materiālās kultūras artefaktus, lietas, kas raksturo novadu un novadniekus. Tie var būt senī darbarīki, mājsaimniecības un sadzīves priekšmeti, memoriālie priekšmeti, mūzikas instrumenti, apģērbs, rotas, numismātika, vimpeļi, goda zīmes, nozīmītes, pastmarkas, aploksnes ar novadnieku ģimētnēm vai novada dabas skatiem, gleznas un citi mākslas priekšmeti, pat mēbeles, skaņu aparatūra, sadzīves tehnika u. t. t., kā arī novadnieku darinājumi, vietējās rūpniecības ražojumu paraugi u. tml. Senās lietas kalpo arī kā bibliotēku novadpētniecības darba popularizēšanas līdzeklis, piemēram, bibliotēkā novadpētniecības stūrītī novietots antīks rakstāmgalds ar senu rakstāmmašīnu piesaistīs apmeklētāju uzmanību un rosinās ielūkoties novadpētniecības krājumā. Minētās lietas var noderēt kā palīg līdzekļi, organizējot novadpētnieciskus pasākumus, spēles. Taustāmas, interesantas lietas uzmanības piesaistīšanai un intereses radīšanai jo īpaši nepieciešamas bērniem.

Daudzās Latvijas bibliotēkās izveidota atsevišķa telpa novadpētniecības krājumam, vairāku Latvijas bibliotēku pārziņā ir pagasta seno lietu vai vēstures krātuves (Krotes, Ziemupes, Zeltiņu, Kaplavas pagasta bibliotēkā u. c.).

Tomēr šādu materiālu krāšana neietilpst bibliotēku tiešajos uzdevumos, tādēļ ir rūpīgi izsverama.

Pirmkārt, lietišķā kultūras mantojuma komplektēšana un glabāšana ir muzeju atbildība. Tādēļ, lai izvairītos no resursu un pakalpojumu dublēšanas, šādu materiālu krāšana ir koordinējama ar muzejiem. Ja bibliotēkas darbības apvidū nav muzeja vai muzejs kapacitātes trūkuma dēļ veic stingru atlasī, pieņemot glabāšanā tikai priekšmetus ar ļoti augstu zinātnisko vērtību, un bibliotēka ir vienīgā vieta, kur šīs lietas var saglabāt, tad lietišķo materiālu komplektēšana ir atbalstāma. Jāizvērtē bibliotēkas telpu kapacitāte un jāpārliciecinās, vai priekšmetu kolekcijas izveide nekavēs izmantot ar bibliotēkas tiešo darbību saistīto pakalpojumu sniegšanu. Tā kā vēsturisku priekšmetu uzglabāšanā ļoti svarīgi ir to fiziskie glabāšanas apstākļi, piemēram, iespēja nodrošināt vienmērīgu temperatūru un mitruma režīmu, pasargāt no putekļiem, tiešiem saules stariem, kaitēkļiem (kodes, ķirņji), tad jāizsver arī, vai bibliotēkai ir šīm lietām piemēroti glabāšanas apstākļi. Jāņem vērā arī drošības aspekts – bibliotēkas spēja garantēt aizsardzību pret zādzībām, nodrošināt nepārtrauktu lietotāja uzraudzību u. tml. Nebūtu vēlams glabāšanai bibliotēkas krājumā pieņemt priekšmetus ar augstu vērtību (piemēram, izstrādājumus, kas satur dārgmetālus un dārgakmeņus, vērtīgas senlietas, mākslas darbus). Nedrīkst komplektēt priekšmetus, kas var būt bīstami (piemēram, priekšmetus ar asmeņiem kā zobeni, naži, cirvjī; ieročus, viegli uzliesmojošas, sprādzienbīstamas, infekciozas, radioaktīvas lietas).

Svarīgi, lai senās lietas nebūtu anonīmas, bet gan tiktu saglabāts katra priekšmeta stāsts – informācija, kas raksturo tā izcelsmi, pielietojumu, personas, kam tā piederējusi, vēsturisko, kultūrālo vai emocionālo kontekstu.

LBNDV 17. punkts:

Novadpētniecības krājumam, tajā skaitā digitālajiem objektiem, nepublicētajiem, lietišķajiem u. c. materiāliem, jābūt uzskaitītiem, katalogizētiem un klasificētiem atbilstoši starptautiskajiem un nacionālajiem standartiem un labākajai praksei.

Praksē nereti netiek veikta bibliotēkas krājumā esošo lietišķo materiālu uzskaitē. Neuzskaitītu, neregistrētu krājuma vienību atrašanās bibliotēkā nav pieļaujama. Šāda situācija rada nopietnus saglabāšanas riskus, piemēram, personāla maiņas gadījumā.

♣ BIS "ALISE" ir iespējams aprakstīt gan divdimensiju, gan trīsdimensiju objektus.

Krājuma dziļums un izdevumu eksemplaritāte.

Nosakāms krājuma dziļums jeb krājuma pilnīguma pakāpe: kuri dokumenti tiks komplektēti minimālā līmenī, kuri – pamatlīmenī, un kuri – padziļināti (studiju, pētniecības vai visaptverošā līmenī).

Ja iespējams, komplektējamās un glabājamās vismaz divas kopijas: viena saglabāšanai, otra – izsniegšanai lasītājiem. Mērķis ir nodrošināt novadpētniecības materiālu ilglaicīgu saglabāšanu. Svarīga ir arī iespēja vērtīgākos un populārākos novadpētniecības izdevumus izsniegt lasīšanai ārpus bibliotēkas.

Ieteicams glabāt arī pārējās nozīmīgu novadpētniecības izdevumu dubletes: sabojāto un zudušo aizvietošanai, izsniegšanai lasītājiem uz mājām, iespējai dalīties ar bibliotēkas filiālēm vai SBA kārtā.

Krājumā nekomplektējamie dokumenti.

Krājumā nekomplektē dokumentus, kas ir ārpus novadpētniecības krājuma aptvēruma un neatbilst krājuma komplektēšanas principiem. Nereti bibliotēkām nākas noteikt ierobežojumus komplektējamajiem dokumentiem arī gadījumos, ja bibliotēkai nav pietiekamu resursu (finansējuma, vietas, personāla resursu, tehnikas vai tehnoloģiju), kas nepieciešami, lai dokumentus glabātu vai izmantotu. Krājuma komplektēšanas ierobežojumus nosaka arī citu institūciju, kas veic novadpētniecības darbu, esamība novadā. Ja novadā ir muzejs un arhīvs, tad bibliotēkai iesakāms nedublēt muzeju un arhīvu krājumu, kā arī rūpīgi izvērtēt, vai citas institūcijas nav piemērotākas speciālo dokumentu veidu (rokrakstu, lietišķo dokumentu u. c.) glabāšanai, piemēram, muzejam vai arhīvam varētu būt atbilstošāki glabāšanas apstākļi un aprīkojums. Ja novadā ir vēl citas bibliotēkas, var savstarpēji vienoties par novadpētniecības krājuma komplektēšanas jomu sadalīšanu. Tādējādi ierobežojumi var būt ģeogrāfiski (piemēram, vāc materiālus tikai par savu mikrorajonu), hronoloģiski, nozariski un tematiski, pēc dokumentu veida un formāta. Arī slikts materiālu fiziskais stāvoklis var būt iemesls, lai atteiktos no to komplektēšanas (taču ne vienmēr – attiecībā uz maz dokumentētiem notikumiem, reti un unikāliem dokumentiem apsverama to iekļaušana krājumā arī šādā gadījumā).

Novadpētniecības krājuma dāvinājumu politika.

Bibliotēkai jāizstrādā novadpētniecības krājuma dāvinājumu politika, kurā ir noteikts, kādus novadpētniecības materiālu dāvinājumus bibliotēka pieņem (bibliotēkai nav pienākuma pieņemt ikvienu dāvinājumu!), kāda būs pieejamība dāvinājumiem (parasti – vispārēja pieejamība, bet var noteikt arī izņēmumus), vai un kādos gadījumos bibliotēkai ir tiesības dāvinājumu izslēgt no krājuma, autortiesību nosacījumi (dāvinātājs saglabā autortiesības vai tās pārņem bibliotēka) u. t. t.

Novadpētniecības materiālu norakstīšanas principi.

LBNDV 19. punktā noteikts:

Nemot vērā to, ka novadpētniecības krājumā ir unikāli, reti un vērtīgi materiāli ar ilglaicīgu un paliekošu nozīmi, tam ir nosakāma augsta saglabāšanas prioritāte.

Novadpētniecības krājums ir daļa no novada mantojuma un kā tādā tam ir pastāvīga vēsturiska un kultūras vērtība. Tādēļ uz novadpētniecības krājumu neattiecas vispārējie krājuma norakstīšanas standarti, kas noteikti Ministru kabineta 2010. gada 30. marta noteikumos Nr. 317 “Nacionālā bibliotēku krājuma noteikumi” – vairums novadpētniecības materiālu ir mūžsaglabājami (arī bibliotēkas informācijas sistēmā vēlams atzīmēt, ka vienība ir nenorakstāma). Tomēr novadpētniecības krājums ir periodiski jāpārskata un atkārtoti jāizvērtē, un dažos gadījumos norakstīšana ir nepieciešama. Krājuma attīstības politikā jānoskaidro, kādi ir novadpētniecības materiālu izslēgšanas principi un kritēriji, piemēram, ja ir daudz lieku izdevumu dublešu, izdevums ir neatjaunojams bojāts, nozaudēts vai neatgūstams, to paredzēts nodot citai institūcijai (citai bibliotēkai, muzejam, arhīvam u. c.), izdevums ir pieejams citā bibliotēkā vai pieejams elektroniski, tam ir īslaicīga informatīvā vērtība, maznozīmīgs saturs vai ierobežots lietderīguma periods (piemēram, daži informatīvi uzziņu avoti), vietas trūkuma vai sliktā fiziskā stāvokļa dēļ paredzēts aizstāt ar digitālo kopiju vai reprintu, ir iznācis atkārtots izdevums u. c. Katra norakstāmā vienība ir stingri izvērtējama. Zema izmantojamība nevar būt novadpētniecības materiālu norakstīšanas iemesls, jo šobrīd reti pieprasīti materiāli var būt ļoti noderīgi nākotnes lasītājam. Uzmanīgi jāizvērtē materiāli ar novecojušu, nereti nepatiesu un maldinošu saturu – jāņem vērā, ka arī tie var noderēt kā vēsturiskas liecības, tikt izmantoti vēsturiskos pētījumos.

Krājuma komplektēšanas veidi.

Veidojot novadpētniecības kolekciju, vispirms apzināmi tie novadpētniecības materiāli, kas jau ir bibliotēkas krājumā. Ikviens bibliotēkas krājuma jaunieguvums izvērtējams novadpētniecības krājuma komplektēšanas aspektā. Lielākās bibliotēkās novadpētniecības bibliotēkām jāveido sadarbība ar komplektēšanas nodaļu, piemēram, iesniedzot novadpētniecības krājumam nepieciešamo vietu, autoru un priekšmetu sarakstus. Līdztekus darbam ar jaunieguvumiem turpināma arī esošā bibliotēkas krājuma pārlūkošana, lai identificētu vēl neapzinātos novadpētniecības materiālus.

Krājuma attīstības politikā nosakāms, kādi būs novadpētniecības krājuma komplektēšanas avoti jeb novadpētniecības materiālu iegūšanas veidi:

- **Pirkumi.**

Papildus tradicionālajām bibliotēkas materiālu iegādes vietām (izdevniecības, grāmatu bāzes, grāmatnīcas) iesakāms apmeklēt arī antikvariātus, lietoto grāmatu un izsoļu tīmekļvietnes, apskatīt reto grāmatu tirdzniecības katalogus, lai iegūtu izdevumus, kas vairs nav tirdzniecībā.

- **Abonēšana.**

Abonējami pirmkārt vietējie un reģionālie laikraksti, tāpat arī citi periodiski izdevumi, kā arī laikrakstu publikāciju datubāzes, piemēram, Lursoft laikrakstu bibliotēka.

- **Materiālu reproducēšana** (kopiju izgatavošana ar jebkuriem līdzekļiem, piemēram, fotokopēšana, skenēšana)³⁸ **no dažādiem informācijas resursiem (grāmatām, avīzēm, žurnāliem, interneta vietnēm, datubāzēm, reģistriem u. c.) un saglabāšana izdrukas veidā vai elektroniskā formā.**

³⁸ Reprogrāfisko reproducēšanu definē Autortiesību likuma 1. panta 18. punkts: “reprogrāfiskā reproducēšana – darba faksimileksemplāru izgatavošana ar jebkura līdzekļa palīdzību fotokopēšanas ceļā, izņemot iespiešanu. Par reprogrāfisku reproducēšanu uzskatāma arī skenēšana vai faksimileksemplāru izgatavošana fotokopēšanas ceļā palielinātā vai samazinātā mērogā”.

- **Materiālu un to fizisko vai digitālo kopiju ieguve no citām institūcijām vai privātpersonām (vai informācijas par citu institūciju krājumos esošajiem materiāliem iegūšana).**

Materiāli par novadu un novadniekiem ir izklaidēti daudzās vietās: arhīvos, muzejos, bibliotēkās, akadēmiskajās iestādēs, pieminekļu reģistros, zinātniskajās institūcijās, privātpersonu arhīvos u. c. gan vietējā, gan reģionālā, gan valsts līmenī, kā arī ārvalstīs. Tādēļ novadpētniecības bibliotēkām ir svarīgi pārzināt citu institūciju novadpētniecības krājumus un funkcijas. Lai tos nedublētu, bibliotēkai ne vienmēr nepieciešams iegūt kopijas, pietiek ar informāciju par konkrētu novadpētniecības materiālu atrašanās vietu un piekļuves iespējām. Apsverama apmaiņa ar novadpētniecības materiāliem. Daudzas Latvijas bibliotēkas arī slēdz līgumus ar vietējo radio, TV, vietējo un reģionālo mediju izdevējiem, kā arī iegādājas kopijas no Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīva, Latvijas Televīzijas.

Īpaši nozīmīga ir vietējās pašvaldības, vietējo kultūras, izglītības, sabiedrisko, sociālo, politisko organizāciju, institūciju un uzņēmumu izdoto materiālu apzināšana un ieguve.³⁹

Daudz unikālu materiālu var atklāt, apzinot privātkolekcijas (vietējo novadpētnieku, dzimtu pētnieku, kolekcionāru, arī vietējo iedzīvotāju ģimenes arhīvus). Piemēram, dzimtu pētnieku arhīvos atrodami novada dzimtu ciltskoki, dzimtu apraksti, dzīvesstāstu skaņu ieraksti u. c. dokumenti. Jāņem gan vērā, ka publicēt ziņas par privātkolekciju materiāliem drīkst tikai ar īpašnieka atļauju. Nereti problemātiski ir arī nodrošināt šo materiālu pieejamību.

• **Dāvinājumi. Novēlējumi. Ziedojumi.**

Bibliotēku novadpētniecības kolekciju veidošanā aktīvi iesaistāma sabiedrība. Bibliotēkai jārada un jāpiedāvā iespējas sabiedrībai dāvināt un ziedot novadpētniecības materiālus. Lai uzrunātu un informētu potenciālos dāvinātājus, bibliotēka vietējā presē, sociālo tīklu vietnēs un savā tīmekļa vietnē var publicēt aicinājumu dāvināt. Bieži vien no iedzīvotāju informētības par bibliotēku kā novadpētniecības materiālu glabātuvu un viņu iesaistes atkarīga daudzu vērtīgu vēsturisko liecību saglabāšana un kultūras mantojuma pasargāšana no bojāejas.

Iedzīvotāju iesaistīšanās var būt kampaņveida – piemēram, kādas akcijas ietvaros, kad tiek izsludināta dokumentu vākšana par kādu laikposmu, vietu, notikumu vai izstādes veidošanu, kā arī pastāvīga, piemēram, veidojot novada hroniku.

Ļoti bieži vietējie autori vēlas dāvināt savus darbus bibliotēkai, savukārt bibliotēka pretī var sniegt reklāmu un publicitāti, piemēram, ievietojot darbu savā tīmekļvietnē kā jaunieguvumu, organizējot atvēršanas pasākumu bibliotēkā, autogrāfu vakaru. Bieži vien bibliotēkas saņem dāvinājumu kā pateicību par ieguldījumu novadpētnieciska darba tapšanā.

Vietējie novadpētnieki, dzimtu vēstures pētnieki un citi novada tematikas pētnieki aktīvi rosināmi iesniegt bibliotēkai savus pētījumus (vai to kopijas).

Dāvināto, ziedoto vai novēlēto materiālu pieņemšanai bibliotēkas krājumā jānoformē rakstisks dokuments (dāvinājuma līgums⁴⁰ vai vienošanās ar novadpētniecības materiālu īpašnieku par

³⁹ Local studies libraries : Library Association guidelines for local studies provision in public libraries / Library Association Local Studies Group ; working group: Patrick Baird ... [et al.] ; ed. by Don Martin. 2nd ed. London : Library Association, 2002. p. 26. ISBN 1856042774.

⁴⁰ IFLA. *Dāvinājumi bibliotēkas krājumā : vadlīnijas bibliotēkām* / tulkojums latviešu valodā: Ilze Lakstīgala; International Federation of Library Associations and Institutions [tiešsaiste]. [Rīga] : [Latvijas Nacionālā bibliotēka],

materiāla iekļaušanu bibliotēkas krājumā, glabāšanu, izmantošanu un publiskošanu (piemēram, vai tiek dota atļauja materiālus digitalizēt un ievietot tīmekļa resursos). Parasti bibliotēkās tiek izmantota iepriekš sagatavota standarta vienošanās veidlapa. Ja materiālu dāvinātājam ir citas prasības, piemēram, īpaši privātuma nosacījumi konfidencialiem materiāliem vai citi ierobežojumi, standarta veidlapu piemēro konkrētajam gadījumam, papildinot vai veicot citas nepieciešamās izmaiņas.

8 2020. gada augustā Ventspils bibliotēka saņēma dāvinājumu no leģendārā, savulaik daudzu ventspilnieku iecienītā disputu kluba “Autogrāfs” izveidotājas un ilggadējās vadītājas Aijas Bumbieres – 11 kluba “Autogrāfs” viesu grāmatas. Disputu klubs “Autogrāfs” veidojās 1988. gadā Ventspils Vides aizsardzības kluba paspārnē un Aijas Bumbieres vadībā. Klubs aktīvi darbojās Ventspilī 20 gadus – līdz 2008. gadam. Šo gadu laikā pavisam notikuši 634 “Autogrāfa” pasākumi par dažādām ar kultūru saistītām tēmām. Tās ir bijušas gan tikšanās ar sabiedrībā populāriem literātiem, ārstiem, mācītājiem un daudzu citu profesiju pārstāvjiem, gan dispuṭi, ekskursijas un humora vakari. Kluba “Autogrāfs” grāmatās rodama bagātīga informācija par katra “Autogrāfa” pasākuma tēmu un dalībniekiem, lasāmi uzaicināto viesu un apmeklētāju ieraksti. Dāvinājums ir nozīmīga Ventspils kultūras dzīves un laikmeta liecība par periodu no 1988. līdz 2008. gadam, pilsētas kultūras dzīvi un spilgtām personībām. Reizē ar šo dāvinājumu bibliotēka saņēma arī Arvīda Ventas, Kociņ’ Ancs un Guntas Ledājas dzejoļus, dzejnieces Janas Mores veltījumus “Autogrāfam”, Ventspilī pazīstamā ārsta Andreja Eizāna prozu, dzeju un ilustrācijas, Aijas Bumbieres apkopotos dzejoļus, kuru autori Otrā pasaules kara laikā izceļoja uz Zviedriju caur Ventspili, “Autogrāfa” humora vakaru apbalvojumu kopijas, kā arī preses izdevumos un informatīvajos izdevumos publicētus materiālus par “Autogrāfu”. (Lithens, Kārlis. Bibliotēka saņem dāvinājumā “Autogrāfa” grāmatas. [tiešsaiste]. *Ventspils bibliotēka*. Skatīts 6.10.2021. Pieejams: <http://biblioteka.ventspils.lv/biblioteka-sanem-davinajuma-autografa-gramatas/>)

- **Novadpētniecības ekspedīcijas.**

Novadpētniecības ekspedīcijās iespējams iegūt vērtīgu papildinājumu novadpētniecības krājumam, kā arī ierakstīt intervijas, atmiņas, iegūt dzimtas stāstus, apzināt apvidvārdus, bijušo muižu vietas, senās mājvietas, dižkokus un citus objektus, veikt to fotofiksācijas.

- **Novadpētniecības akcijas, konkursi, projekti.**

Šādu aktivitāšu mērķauditorija var būt gan lasītāji, gan vietējie iedzīvotāji, gan arī novada kultūras iestādes. Tās rosina dalībniekus pārskatīt savus arhīvus un iesniegt novadpētniecības materiālus, izzināt un dokumentēt novada tradīcijas, veikt pētniecību, radīt novadpētnieciskus darbus. Piemēram, bibliotēka var organizēt novada atspoguļojumam veltītu fotokonkursu, izsludināt stāstu vākšanu par dažādiem tematiem.

Latvijas reģionu galvenās un novadu centrālās bibliotēkas organizē novadpētniecības konkursus novada bibliotēkām ar mērķi motivēt sakārtot un aktivizēt novadpētniecības darbu, veidot sadarbību, radīt jaunus resursus.

8 Valmieras bibliotēka 2020. gadā ar mērķi rosināt apzināt, izpētīt un apkopot sava pagasta vai pilsētas bibliotēku darbības vēsturi dažādos laika periodos izsludināja novadpētniecības konkursu Valmieras apkaimes pagastu bibliotēkām “Manas bibliotēkas vēstures lappuses”. Konkursā piedalījās 15 pagastu un 2 pilsētu bibliotēkas. Tika apzinātas 110 fotogrāfijas, sagatavoti 18 apjomīgi materiāli par pilsētu, pagastu, biedrību bibliotēku darbību, apzināti bibliotēku darbinieki, izpētītas atsevišķu darbinieku biogrāfijas. Tika pētīti gan elektroniskie resursi, gan arī iesaistīti vietējās kopienas iedzīvotāji, skatīti privātpersonu fotoalbumi. Sagatavotais materiāls pieejams Valmieras bibliotēkas Novadpētniecības platformā: <http://www.biblioteka.valmiera.lv/lv/novadpetnieciba/novadpetniecibas-konkursi/novadpetniecibas-konkurss-2020-manas-bibliotekas-vestures>. (Valmieras bibliotēkas gada teksta pārskats par darbu 2020. gadā [tiešsaiste]. Skatīts 7.10.2021. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/901879.html>; 44. lpp.)

[2019]. 19.-20.; 21.-22. lpp. Skatīts 30.09.2021. Pieejams: <https://www.ifla.org/wp-content/uploads/2019/05/assets/hq/publications/professional-report/112-lv.pdf>

- **Sīkiespieddarbu vākšana.**
- **Likvidēto skolu, skolu muzeju, novadpētniecības muzeju u. c. institūciju materiālu pārņemšana.**
- **Notikumu dokumentēšana novada vēstures veidošanai.**

Ne vienmēr vietējas nozīmes norises tiek atspoguļotas publicētajos avotos. Par daudziem notikumiem nav arī dokumentālas informācijas vai tās ir ļoti maz. Tādējādi bibliotēku novadpētniecības krājumos rodas *baltie plankumi* jeb norises vai periodi, par kuriem nav informācijas vai arī tā nav ticama, jo laikmetu un varas griežos ir tikusi slēpta vai sagrozīta (piemēram, par Aizsargu organizāciju, represijām).

Tādēļ bieži vien aktualizējas nepieciešamība dokumentēt nozīmīgas tagadnes vai nesenās pagātnes norises novadā, lai saglabātu liecības par tām nākotnei. Tas nozīmē, ka bibliotēkas pašas iesaistās novadpētnieciskā satura radīšanā par nozīmīgām norisēm novadā vai pat veido sava novada jeb savas kopienas hroniku — fiksē un saglabā vietējās sociālās, ekonomiskās, kultūras u. c. aktivitātes, notikumus un sasniegumus. Tā var būt vietu, pasākumu un aktivitāšu fotografēšana un filmēšana, apskatu, notikumu hroniku rakstīšana, mutvārdu intervijas u. tml. Dokumentējama arī bibliotēkas dzīve, piemēram, veicot bibliotēkas pasākumu fotografēšanu vai filmēšanu.

Šādu apjomīgu darbu kvalitatīvi veikt nav bibliotēkāra viena paša spēkos, tādēļ ir svarīgi iesaistīt sabiedrību. Sabiedrība aicināma veikt novada dzīves dokumentēšanu attēlu, fotogrāfiju, video vai rakstīta teksta veidā un iesniegt glabāšanai bibliotēkā. Iedzīvotāji var iesaistīties arī, palīdzot atpazīt personas un vietas, noskaidrot faktus, t. i., sniedzot savu ieguldījumu metadatu veidošanā. Nedrīkst aizmirst, ka arī ikvienam iedzīvotāju iesniegtajam materiālam nepieciešami metadati: attēloto cilvēku uzskaitījums, radīšanas laiks, vieta, autors u. t. t.

Bibliotēka plaši popularizējama kā vieta, kur tiek apkopotas un glabātas liecības par šīs kopienas dzīvi, lai to zinātu ikviens, kurš piedzīvo reportiera veiksmi – atrodas īstajā vietā īstajā laikā – vai arī piedalās kādā nozīmīgā notikumā.

Lai izvairītos no maznozīmīgas vai nekvalitatīvas informācijas, iedzīvotāju iesniegtajiem materiāliem, iespējams, būs jāpiemēro kvalitātes kontrole.

♣ Latvijas bibliotēkas aktīvi iesaistās vietējo pašvaldību (novada, pagasta) informatīvo izdevumu veidošanā vai ir šo izdevumu izdevējas. Arī tā ir notikumu dokumentēšana, jo tiek atspoguļoti nozīmīgākie notikumi un aktualitātes novada dzīvē.

♣ Lutriņu pagasta bibliotēkas lietotājiem ir pieejami 367 videodiski, kuros glabājas visa svarīgākā informācija par notikumiem pagastā no 2006. gada. Diski ir sistematizēti, kartotēkā izveidots apraksts. 2020. gadā izveidoti 33 DVD apraksti un pievienoti elektroniskajam kopkatalogam. (Saldus pilsētas bibliotēkas pārskats par Saldus un Brocēnu novadu bibliotēku darbu 2020. gadā [tiešsaiste]. Skatīts 25.09.2021. Saldus, 2021. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/901874.html>; 51. lpp.)

- **Jaunu novadpētniecības materiālu izveide.**

Bibliotēkas arvien vairāk pievēršas jauna novadpētnieciskā satura radīšanai. Tajās top jauni novadpētniecības resursi, sākot ar nelieliem bukletiem, lapiņām, faktu lapām (piemēram, “Ielu un vietu vārdi”, “Apskates vietas novadā”), ceļvežiem (piemēram, “Pagasta/Novada/Reģiona interneta resursu ceļvedis”, kartēm (piemēram, “Represēto cilvēku māju karte”), audiovizuālām prezentācijām un noslēdzot ar publikācijām (preses izdevumos, gadagrāmatās, rakstu krājumos, interneta medijos

u. c.), bibliotēku izdotiem novadpētnieciskiem izdevumiem gan iespiestā, gan elektroniskā formā (bibliogrāfiskie rādītāji, dzejoļu, stāstu, rakstu krājumi, novadnieku pētījumu publicējumi, kalendāri, gadagrāmatas, fotoalbumi, krāsojamās grāmatas, nozīmīgu izdevumu reprinti u. c.), videomateriāliem, filmām, bibliotēku veidotām datubāzēm un digitālajām kolekcijām (piemēram, novadnieku enciklopēdijas, tematiskas digitālās kolekcijas u. t. t.). Autori un sastādītāji var būt gan paši bibliotekāri, gan bibliotekāru uzrunāti, rosināti un piesaistīti novadpētnieki, vēstures pētnieki, žurnālisti u. c. Latvijā bibliotēku izdevējdarbība novadpētniecības laukā kļūst arvien plašāka gan, pateicoties pašvaldību izpratnei par šādu izdevumu izdošanas svarīgumu (un to, ka šādiem izdevumiem ir grūti piesaistīt komerciālu izdevēju interesi, īpaši vietās ar zemu populāciju), gan piesaistot projektu finansējumu. Nereti tieši bibliotekāru interese un pamudinājums, kā arī līdzdalība izdevuma sagatavošanā izdošanai palīdz ieraudzīt dienasgaismu kādam nozīmīgam manuskriptam un vērtīgiem dokumentiem, kas citādi tā arī paliktu vien kādā privātā arhīvā.

§ 2020. gadā Jelgavas pilsētas bibliotēkā, sadarbojoties ar jelgavnieku, psihiatru, Jelgavas Latviešu biedrības vadītāju no 1999. līdz 2018. gadam Paulu Rēveli, izdots e-izdevums “Mans kāpums” (<http://www.jelgavasbiblioteka.lv/piedavajam/jaunumi/jelgavas-sv-trisvienibas-baznicas-tornis-mans-kapums-publicetas-dr-paula-revela-atminas-par-jelgavas-sv-trisvienibas-baznicas-torna-atjaunosanu-1099/>) – Pauļa Rēveļa atmiņas par Jelgavas Sv. Trīsvienības baznīcas torņa atjaunošanu, apkopojot vērtīgas liecības – fotogrāfijas, dokumentu kopijas par tā laika notikumiem – Atmodu, Latvijas Tautas frontes Jelgavas nodaļas dibināšanu, pilsētas pirmskara simbolu atjaunošanu. (Jelgavas pilsētas bibliotēku gada pārskats 2020 [tiešsaiste]. Skatīts 25.09.2021. Jelgavas pilsētas bibliotēka, 2021. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/901706.html>; 59. lpp.)

§ 2020. gadā Preiļu Galvenā bibliotēka izdevusi divas grāmatas – skolēnu patriotiskās dzejas konkursam iesūtīto darbu izlasi “Latvija, cik daudz Tev vēlos teikt!” un bibliotēkas 90 gadu jubilejas izdevumu “Preiļu Galvenā bibliotēka paver ceļu iedzīvotāju iespējām piekļūt informācijai”. Bibliotēkas tīmekļvietnes sadaļas “Par mums” apakšsadaļā “Izdevējdarbība” (<https://fliphtml5.com/bookcase/fifhu>) sniegta pieeja arī citiem bibliotēkas izdotajiem elektroniskajiem izdevumiem: Preiļu novada autoru literārajam kopkrājumam “Sirdsbalsis” (2011.), Preiļu reģiona bibliotekāru stāstiem “Stāsti iz bibliotekāru dzīves” (2015.) u. c. (Preiļu Galvenā bibliotēka. Darba pārskats par 2020. gadu [tiešsaiste]. Skatīts 25.09.2021. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/901868.html>; 25. lpp.)

§ Smiltenes novada bibliotēkai sadarbojoties ar Smiltenes novada muzeja darbiniekiem, vēstures pētniekiem, novadpētniecības entuziastiem un kolekcionāriem, izveidots pilsētas simtgadei veltīts apjomīgs Smiltenes svarīgāko notikumu apkopojums – izdevums “100 notikumi Smiltenes vēsturē” (https://smiltenesnovads.lv/pdf_100-notikumi-smiltenes-vesture/). (Valkas, Smiltenes un Strenču novada publisko bibliotēku darba pārskats par 2020. gadu [tiešsaiste]. Skatīts 25.09.2021. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/901878.html>; 87.-88. lpp.)

§ Ūziņu bibliotēkas vadītāja Gunita Kulmane sastādīja izdošanai grāmatā Leonarda Šulmaņa atmiņu stāstu “Šulmaņu dzimtas hronika”. Piesaistot vietējo lauksaimnieku finansiālo atbalstu, 2020. gadā grāmata iznāca apgāda “Jumava” sērijā “Dzimtas romāni”. Šulmaņi bija ievērojama, izglītota un valdību novērtēta dzimta, kura 1944. gadā emigrēja uz Kanādu un novadā vairs neturpinās. Grāmatā stāstīts par zemnieku dzīvi, darbiem, notikumiem un ļaudīm apkārtnē pirms 100 un teju 200 gadiem. Informāciju un fotogrāfijas par Ūziņiem un apkārtni G. Kulmane meklēja dažādās Latvijas vietās, dodoties vairākās ekspedīcijās un izpētes braucienos. G. Kulmane: “Es grāmatu neuztveru kā vienas dzimtas hroniku, nē, tā ir izcila aizgājušā laikmeta liecība par mūsu senču dzīvi un apkārtni pirms simts un teju divsimt gadiem.” Pēc grāmatas prezentācijas tika organizēta ekspedīcija pa Šulmaņu dzimtas grāmatā minētajām Platonēs, Lielplatonēs un Ūziņu vietām. (Jelgavas reģiona bibliotēku darba pārskats 2020 [tiešsaiste]. Skatīts 25.09.2021. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/901707.html>; 36., 47.-49. lpp.)

§ Viesītes novada Viesītes bibliotēka sadarbībā ar izdevniecību “Domu pērles” 2020. gadā izdeva dzejas kopkrājumu “Mēs neesam VIESI TE”. Tajā apkopots 12 vietējo dzejnieku radošais veikums. Finansējums izdevuma sagatavošanai un izdošanai iegūts pašvaldības vietējo projektu konkursā, kurā Viesītes bibliotēkas darbinieces un skolas bibliotekāre, kā arī 2 vietējās dzejnieces projektu pieteica kā “vietējā iedzīvotāju iniciatīvu grupu”. Projekta uzdevums: apzināt novada dzejnieku jaunāko un nepublicēto radošo devumu, sakārtot un izdot to krājumā, ilustrējot ar vietējo mākslinieku – Viesītes

Mākslas un mūzikas skolas audzēkņu – zīmējumiem ar Viesītes novada ainavām. Arī vāku noformējumā izmantoti vietējo iedzīvotāju foto. Kopkrājums veicina novada atpazīstamību un saglabā radošo veikumu nākamajām paaudzēm. (Pārskats par Jēkabpils reģiona un Neretas novada bibliotēku darbību 2020. gadā [tiešsaiste]. Skatīts 25.09.2021. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/901515.html>; 49.-50. lpp.)

§ 2017. gadā, rīkojot Latvijas Bibliotekāru biedrības Latgales nodaļas konferenci, radās ideja apkopot Latgales novadu sētās sen aizmirstās un ikdienā lietotās ēdienu receptes. Krāslavas novada Centrālā bibliotēka paveica lielo recepšu apkopošanas darbu, un sadarbībā ar Latvijas bibliotekāru biedrību, Kulinārā mantojuma centru, Tūrisma informācijas centru 2020. gadā tika izdota “Latgales pavārgrāmata” (https://kraslava.lv/fileadmin/user_upload/Latgales_pavargramata_e-versija.pdf). Recepšu krājumā ir apkopotas 227 receptes, kuras iesniedza 76 cilvēki no visas Latgales. Grāmata sastāv no 2 daļām. 1. daļā apkopotas Latgales kulinārā mantojuma ēdienu un dzērienu tradicionālās receptes, bet 2. daļā – Krāslavas novada 5 pamattautību (latviešu, krievu, baltkrievu, poļu un ebreju), kas vēsturiski dzīvojušas šajā novadā, tradicionālo ēdienu un dzērienu receptes. Pirms ievietošanas pavārgrāmatā ēdieni tika pagatavoti un nofotografēti. (Krāslavas reģiona publisko bibliotēku pārskats par 2020. gadu [tiešsaiste]. Skatīts 25.09.2021. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/901729.html>; 6., 45. lpp.)

§ Aulejas pagastā 2020. gadā jau sesto gadu pēc kārtas tiek izdots kalendārs, kuru sagatavo bibliotēkas vadītāja Zinaīda Pikmane. Kalendāra veidošanai tiek izmantotas fotogrāfijas, kuras iesūta novadnieki, gan arī no bibliotēkas un tautas nama fotoarhīva. Kalendārs Aulejas iedzīvotāju vidū ir ļoti pieprasīts un populārs, par ko liecina arī tas, ka fotogrāfijas 2021. gada kalendāram iesūtījuši jau 28 cilvēki, turklāt jaunā kalendāra tapšanā iesaistījušies arī pagasta maksātnieki un mednieki. Piedalīšanās kopējā kalendāra veidošanā ir aizraujoša, kopienai saliedējoša. (Krāslavas reģiona publisko bibliotēku pārskats par 2020. gadu [tiešsaiste]. Skatīts 25.09.2021. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/901729.html>; 49., 79. lpp.)

§ 2020. gadā izdoto Rucavas vēstures grāmatu “Ar Rucavas vārdu – lapu pa lapai. Ieskats Rucavas vēsturē” iesāka rakstīt novadpētnieks, pedagogs, vēsturnieks, ICCF starptautiskais meistars (1998) šahā Ģedimins Salmiņš. Viņa darbu pabeidza Rucavas pagasta bibliotēkas vadītāja Gunta Timbra, kuru 2008. gadā Ģ. Salmiņš pieaicināja par līdzautori (novadnieks aizgāja mūžībā 2012. gadā). Rucavas vēstures grāmata aptver periodu no vissenākajiem laikiem līdz 20. gadsimta beigām. Tās tapšanā izmantoti gan vēstures avoti, gan pierakstītas laikabiedru atmiņas. (Liepājas reģiona bibliotēku 2020. gada pārskats [tiešsaiste]. Skatīts 25.09.2021. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/901734.html>; 43., 61.-63. lpp.)

§ Ludzas pilsētas galvenā bibliotēka sadarbībā ar Latvijas Universitātes Lībiešu institūtu 2020. gadā izdeva profesora Ulda Baloža grāmatu “Ludzas igauņu valodas ābece” (“Lutsi kiele lementar”). Izdevuma nolūks: iepazīstināt ar savdabīgu un mazāk zināmu Latvijas kultūras un Latgales kultūrvēsturiskās identitātes daļu – Ludzas igauņiem un to valodu. Tas ir pētījums par Ludzas igauņu valodu, tās kādreizējiem zinātājiem un viņu apdzīvotajiem ciemiem Ludzas apkārtnē. (Ludzas pilsētas galvenās bibliotēkas un Ludzas reģiona bibliotēku darba teksta pārskats par 2020. gadu [tiešsaiste]. Skatīts 25.09.2021. Ludza, 2020. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/901821.html>; 80., 124.-125. lpp.)

§ Salaspils novada bibliotēkā par godu dzejnieka Knuta Skujenieka literāri muzikālā pasākuma “Knuta diena” 20 gadu pastāvēšanas gadadienai 2020. gadā tapusi informatīva īsfilma “Knuta diena. Retrospekcija 2000–2020”. Pirms filmas tapšanas uzfilmēti 6 videosižeti ar kultūras nama “Enerģētiskis” darbinieku atmiņām “Knuta dienu” veidošanā. Apkopoti vērtīgi materiāli: afišas, ielūgumi, fotogrāfijas, vietējā laikraksta “Salaspils Vēstis” raksti un videomateriāli no pasākumiem 20 gadu garumā. Veidojot filmas stāstu, ierunāti 12 balss ieraksti. Filma veidota, izmantojot programmas “Microsoft Power Point” un “Windows Movie Maker”. Audio ieraksti apstrādāti, izmantojot atvērtā koda programmu “Audicity”. Veidojot īsfilmu, bibliotēkas krājums tika papildināts ar 120 skenētiem attēliem, radīti 6 video sižeti un 2 videofilmas: “Knuta diena 2012” un “Knuta diena 2014”. (Pierīgas reģiona bibliotēku 2020. gada darba pārskats [tiešsaiste]. Skatīts 25.09.2021. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/901824.html>; 23., 28.-29. lpp.)

§ Rīgas Centrālajā bibliotēkā 2020. gadā izdota “Rīgas Centrālās bibliotēkas bibliotekāru atmiņu grāmata”, kurā apkopoti 43 esošo un bijušo Rīgas Centrālās bibliotēkas darbinieku atmiņu stāsti par bibliotekāra profesijas izvēli, tajā pavadīto laiku, satiktajiem cilvēkiem, paveikto, sajusto un sasniegto. Līdzās stāstiem, grāmatā publicētas arī fotogrāfijas un vērtīgākie dokumenti no bibliotēku novadpētniecības materiālu krājumiem. Grāmata sniedz ieskatu bibliotēku nozares vēsturē, tā ir liecība par bibliotēkas nozarē strādājošajiem profesionāļiem no 20. gadsimta sākuma līdz 21. gadsimta sākumam Rīgā, lielākajā publisko bibliotēku tīklā Latvijā. (Iznākusi “Bibliotekāru atmiņu grāmata” [tiešsaiste])

Rīgas domes Izglītības, kultūras un sporta departaments. 2020. gada 20. janvāris. Skatīts 25.04.2022. Pieejams: https://kultura.riga.lv/lv/kultura?target=news_item&news_item=iznakusi-bibliotekaru-atminu-gramata-4353)

8 Nīgrandes pagasta Kalnu bibliotēkā 2020. gadā no bibliotēkas novadpētniecības materiāliem – 7 intervijām ar bijušā kolhoza “Jaunais komunārs” priekšsēdētāju Jāni Blūmu – izveidota filma “Soļi” 6 daļās. (Saldus pilsētas bibliotēkas pārskats par Saldus un Brocēnu novadu bibliotēku darbu 2020. gadā [tiešsaiste]. Skatīts 25.09.2021. Saldus, 2021. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/901874.html>; 57. lpp.)

8 Ventspils bibliotēkā bibliotēkas vēstures izpētes darbs ir vainagojies ar videomateriālu “Ventspils bibliotēkas vēsture”. Pirmās divas daļas publicētas Ventspils bibliotēkas tīmekļa vietnes sadaļā “Novadpētniecība”:

Ventspils bibliotēkas vēsture 1.daļa (1919-1940) (<http://biblioteka.ventspils.lv/ventspils-bibliotekas-vesture-1-dala-1919-1940/>)

Ventspils bibliotēkas vēsture 2.daļa (1940-1989) (<http://biblioteka.ventspils.lv/ventspils-bibliotekas-vesture-2-dala-1940-1989/>)

2020.gadā sākts darbs pie videomateriāla “Ventspils bibliotēkas vēsture” trešās daļas, kurā tiks atspoguļota bibliotēkas darbība laika posmā no 1990.gada līdz mūsdienām. (Ventspils reģiona bibliotēku 2019. un 2020. gada darba pārskati. Skatīts 16.09.2020. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/71090.html>).

Tā kā jebkurš pētījums, arī pētnieciskie darbi par novadu parasti noslēdzas ar pētījuma rezultātu izklāstu publikāciju, grāmatu, pārskatu, ziņojumu, referātu formā, bibliotēkām ir modri jāseko pētnieku aktivitātēm, lai šie pētījumu rezultāti nokļūtu arī bibliotēkas krājumā. Nereti novada pētnieki ir atsaucīgi piedāvājumam ievietot savu pētījumu rezultātus bibliotēkas tīmekļvietnē vai citos bibliotēkas resursos.

8 Limbažu Galvenās bibliotēkas tīmekļa vietnes novadpētniecības sadaļā 2020. gadā tika ievietota novadnieka, kinooperatora Jura Bebriša e – grāmata (PDF formātā) “Limbažu vīru dziesmas trīs gadsimtos 2”. Grāmatā apkopota vīru koru dziedāšanas vēsture Limbažos laika periodā no 1859. gada līdz 2019. gadam. Izdevumā iekļauti dokumenti, publikācijas, hronika, tradīcijas, atmiņas, viedokļi, attēli. (Limbažu Galvenās bibliotēkas pārskats par darbu 2020. gadā [tiešsaiste]. Skatīts 25.09.2021. Limbaži, 2021. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/901735.html>; 59. lpp.)

Krājuma komplektēšanas finansējuma avoti.

Latvijas bibliotēkās novadpētniecības darba pamatfinansējumu nodrošina pašvaldības ikgadējais budžeta piešķirums.

Bibliotēka var saņemt papildu finansiālos līdzekļus novadpētniecības darbam, piedaloties projektu konkursos, piesaistot sponsorus, dāvinājumu un ziedojumu veidā, sniedzot maksas pakalpojumus un no citiem ienākumu avotiem.

Krājuma uzskaitē un katalogizācija.

LBNDV, 17.punkts:

Novadpētniecības krājumam, tajā skaitā digitālajiem objektiem, nepublicētajiem, lietīšķajiem u. c. materiāliem, jābūt uzskaitītiem, katalogizētiem un klasificētiem atbilstoši starptautiskajiem un nacionālajiem standartiem un labākajai praksei. Ziņas par visiem novadpētniecības krājuma materiāliem atspoguļojamas tiešsaistē pieejamā bibliotēkas informācijas meklēšanas sistēmā. Visiem digitālajiem objektiem ir pievienojami metadati. Iespēju robežās apraksti ir bagātināmi ar papildu informāciju, pievienojot anotācijas, pilntekstus, attēlus, saites uz digitālajiem objektiem un elektroniskajiem resursiem.

Lai nodrošinātu novadpētniecības materiālu identificēšanas, meklēšanas un izguves iespējas, kā arī novērstu neregistrētu dokumentu iespējamus zudumus, tie visi obligāti ir jāreģistrē, jāuzskaita un

jākatalogizē, kas ietver bibliogrāfiskā apraksta veidošanu, klasificēšanu, priekšmetošanu jeb metadatu veidošanu.

Tā kā novadpētniecības krājums ir kopējā bibliotēkas krājuma sastāvdaļa, tā uzskaitē un katalogizācija veicama saskaņā ar vispārējiem bibliotēkas krājuma uzskaites un informācijas resursu bibliogrāfiskās organizācijas principiem. Tādējādi tiek izveidota vienota un ērta novadpētniecības informācijas meklēšanas sistēma. Novadpētniecības resursi jāatspoguļo vienotajā bibliotēkas katalogā. Latvijas publiskajās bibliotēkās un lielā daļā speciālo, augstskolu un skolu bibliotēku krājuma vienības tiek katalogizētas bibliotēku informācijas sistēmā "ALISE" saskaņā ar starptautisko katalogizācijas formātu MARC21, atbilstoši starptautiskajam bibliogrāfiskā apraksta standartam "ISBD: Apvienotais izdevums", katalogizācijas noteikumiem AACR2 kā arī saskaņā ar standartu "Resursu apraksts un piekļuve" (RDA). Reģionu galveno bibliotēku kopkatalogos pieejama atsevišķa Novadpētniecības datubāze analītiskajiem aprakstiem no laikrakstiem un citiem izdevumiem.

Bibliogrāfiskajiem datiem jābūt detalizētiem, ja iespējams, pievienojama informācija par resursu izcelsmi (it īpaši reti un nepublicētiem materiāliem), minamas īpašas pazīmes, piemēram, ilustrācijas. Bibliogrāfiskajā ierakstā var pievienot informāciju par materiāla pieejamību (piemēram, 'atrodas krātuvē') vai lietošanas noteikumiem (piemēram, 'trausls', 'autortiesību ierobežojums'). Nozīmīgām darbu daļām jāveido analītiskie ieraksti.⁴¹

Krājuma klasificēšana.

Tematisku piekļuvi (meklēšanu, izguvi) novadpētniecības resursiem nodrošina indeksēšana – klasificēšana un priekšmetošana. Latvijā bibliotēku krājumi tiek klasificēti pēc Universiālās decimālās klasifikācijas (UDK) sistēmas standarta, kuru izmanto arī novadpētniecības materiālu sistematizēšanai.

Ar UDK indeksu 908 ("Novadpētniecība. Pētījumi par noteiktu teritoriju") klasificē novadpētniecības teoriju, kā arī vispārīga satura, visaptverošus, daudznosaru vai multidisciplinārus materiālus par noteiktu teritoriju (mazāku par valsti), kuros var būt apskatītas un aptvertas vairākas jomas – šīs teritorijas ģeogrāfija, vēsture, ieražas, kultūra, ekonomika u. c. nozares. Šajos materiālos UDK indekss precizējams ar vietas noteicēju. Ņemams vērā, ka UDK ir mākslīga valoda. Tajā izmantots vietu administratīvs iedalījums, kas ne vienmēr atbilst jaunākajam oficiālajam vietu administratīvajam iedalījumam, kā arī tajā nav atrodamas nelielas vietas. UDK Latvija ir iedalīta reģionos, ir arī daži novadi un pilsētas. Jāizvēlas tuvākais iespējamais noteicējs.

Piemērs.

Liepājas reģions --- (474.321)

Liepāja (pilsēta) --- (474.321.2)

Vēl sīkāk: -2 (-2 apzīmē zemākā līmeņa administratīvo vienību)

Indeksa pieraksts: 908 (474.321-2)

Ja dokumentā apskatīta kāda viena nozare, tas klasificējams ar attiecīgo nozari apzīmējošu UDK indeksu, precizējot ar vietas noteicēju. Piemēram, ja apskatīta tikai (vai galvenokārt) novada vēsture, klasifikācijas indekss ir 94 ("Vispārīgā vēsture"), ja ģeogrāfija – 91 ("Ģeogrāfija") vai 913 ("Reģionālā ģeogrāfija"), ģenealoģija – 929.5 ("Ģenealoģija").

Tomēr par katru klasifikācijas gadījumu bibliotēka var pieņemt metodisku lēmumu. Piemēram, ja grāmata tiek komplektēta novadpētniecības dēļ, tad to var klasificēt ar indeksu 908. Lai novērstu

⁴¹ Local studies libraries : Library Association guidelines for local studies provision in public libraries / Library Association Local Studies Group ; working group: Patrick Baird ... [et al.] ; ed. by Don Martin. 2nd ed. London : Library Association, 2002. p. 40. ISBN 1856042774.

līdzīga satura darbu klasificēšanu ar dažādiem indeksiem, klasificēšanā jācenšas ievērot konsekvenci – lietojams viens un tas pats indekss, tādēļ metodiskais lēmums fiksējams metodiskajā materiālā vai uz daļēna. Tāpat fiksējams indeksa detalizācijas līmenis.

Krājuma izvietošana un kārtojums.

Lēmumu par to, kā kārtot novadpētniecības materiālus, pieņem, izvērtējot bibliotēkas telpu iespējas, materiālu daudzumu, lietotāju intereses un vajadzības, katram materiāla veidam atbilstošo glabāšanas temperatūru un mitruma līmeni, un citus faktorus.

LBNDV, 18. punkts:

Novadpētniecības materiālus var atdalīt no pārējā bibliotēkas krājuma. Novadpētniecības materiālus ieteicams marķēt ar speciālu atzīmi (piemēram, uzlīmi), lai tos varētu viegli atpazīt. Vēlams novadpētniecībai atvēlēt atsevišķu sadaļu tīmekļvietnē.

Novadpētniecības krājumu var izdalīt atsevišķi no pārējā bibliotēkas krājuma, izveidojot:

- **novadpētniecības sektoru vai nodaļu;**
- **novadpētniecības lasītavu (atsevišķā telpā);**
- **novadpētniecības stūrīti vai plauktu lasītavā;**
- **vispārēju vai atsevišķiem novadniekiem, vietējiem notikumiem u. c. veltītu novadpētniecības ekspozīciju⁴².**

Izņēmums var būt izdevumu veidi, kas prasa īpašu apstrādi un glabāšanu: notis, grafika, audiovizuālie dokumenti, kartogrāfiskie izdevumi u. c. (tie glabājas atbilstošās specializētās bibliotēkas nodaļās (mākslas, mūzikas u. c.)). Atsevišķi var izdalīt arī laikrakstus un žurnālus, kuros ir publikācijas par novadu. Ja ir pietiekams eksemplāru skaits, novadpētniecības izdevumus var glabāt gan atsevišķā novadpētniecības krājumā, gan arī, piemēram, abonementā, lai tie būtu izsniedzami ārpus bibliotēkas un pamanāmi arī tiem, kas novadpētniecības krājumu neizmanto. Atsevišķi – slēgtā telpā vai skapī – glabājami ierobežotas pieejamības materiāli, vērtīgu dokumentu oriģināli, kuru izsniegšanai tiek izgatavotas kopijas. Var tikt veidots novadpētniecības izdevumu arhīvs, kurā tiek glabāts katra izdevuma arhīveksemplārs. Uz bibliotēkas krātuvi var tikt pārvietoti mazpieprasītie novadpētniecības izdevumi.

Vairākās Latvijas bibliotēkās (piemēram, Madonas novada bibliotēkā, Liepājas Centrālajā zinātniskajā bibliotēkā) par optimālāku risinājumu atzīts novadpētniecības izdevumus atsevišķi no krājuma neizdalīt, bet gan iepludināti kopējā krājumā – gan abonementā, gan uzziņu lasītavā atbilstošajās zinātņu nozarēs. Vairākās bibliotēkās atsevišķi neizdala novadpētnieciskās nozīmes daiļliteratūru vai arī atsevišķi izdala tikai novadpētnieciskus uzziņu izdevumus.

Atsevišķi izvietota novadpētniecības krājuma kārtošanā tiek izmantota UDK klasifikācija, kā arī materiāla veids – grāmata, CD vai DVD, periodiskais izdevums, fotogrāfija. UDK nodaļu ietvaros materiālus kārtot alfabētiski. Atsevišķus dokumentu veidus (piemēram, audiovizuālos dokumentus, personāliju mapes) var kārtot tikai alfabētiski.

Ja izdevumā ietverti, piemēram, pieci novadpētniecības temati, tad kārtot vai nu pie 908, vai pieņem metodisku lēmumu, kā kārtos:

- pēc svarīgākā temata;

⁴² Dažas bibliotēkas veido arī atsevišķi izdalītu vietējo izdevumu (tajā skaitā arī ne novadpētnieciska satura) kolekciju, piem., Limbažu Galvenās bibliotēkas novadpētniecības krājumā ir iekļauta grāmatu kolekcija “Novada izdevējdarbība”.

- pēc apjomīgākā temata;
- pēc pirmā apskatītā temata u. c.

Novadpētniecības materiālus var kārtot arī tematiski.

Tematiskā kārtojuma piemērs.

Vēsture (sīkāk tiek iedalīta pēc hronoloģiskā principa).

Ģeogrāfija.

Daba, dabas objekti, dabas pieminekļi.

Vēstures, arhitektūras un arheoloģijas pieminekļi.

Arhitektūra, atsevišķu ēku vēsture.

Uzņēmējdarbība.

Lauksaimniecība.

Rūpniecība.

Mežsaimniecība.

Amatniecība.

Transports.

Izglītība, izglītības sistēma.

Kultūra, kultūrvide.

Literatūra, literāti.

Māksla, mākslinieki.

Mūzika.

Teātris.

Reliģija. Draudze. Baznīca.

Folklorā.

Sports.

Veselība.

Pašvaldība.

Sabiedriskie pakalpojumi (policija, ugunsdzēsība, ātrā palīdzība u. t. t.).

Sabiedriskās organizācijas.

Ievērojami novadnieki. / Vietējie iedzīvotāji. / Cilvēkarhīvs. /

Dzimtu vēsture.

Mutvārdu vēsture. / Laikabiedru atmiņas.

Imigrācija.

Bibliotēkas vēsture.

Novadnieku izdotā daļlīteratūra / novadnieku darbi.

Var izdalīt arī atsevišķus, konkrētajam novadam nozīmīgus tematus, piemēram, Limbažu Galvenajā bibliotēkā izveidota un ik gadu tiek papildināta tematiska kolekcija, kas veltīta Minhauzenam — tajā apkopotas grāmatas par Minhauzena dzīvi un stāsti par “lielāko meli pasaulē”, informatīvi materiāli, pastkartes u. c. Atsevišķas kolekcijas bibliotēkās bieži veido ievērojamiem novadniekiem (visbiežāk – rakstniekiem vai dzejniekiem). Atsevišķi var tikt glabātas arī konkrētu novadpētnieku veidotās kolekcijas, lai neizjauktu to viengabalainību (nereti šāda prasība ir iekļauta dāvinājuma līgumā).

Novadpētniecības izdevumu vieglākai atpazīšanai un atrašanai kalpo īpašs marķējums jeb atšķirības zīmes. Gan tos novadpētniecības izdevumus, kas iepludināti kopējā bibliotēkas krājumā, gan tos, kas izdalīti kā atsevišķs novadpētniecības krājums vai kolekcija, marķē ar uzlīmi, zīmogu u. tml. Marķējumā var būt attēlots, piemēram, novada (pilsētas, pagasta) ģerbonis, pilsētas siluets, novada kultūrvēsturiskajā mantojumā sakņots simbols (piemēram, fragments no Lielvārdes jostas Lielvārdes pilsētas bibliotēkā) vai tā var būt vienkārši krāsaina uzlīme, vai uzlīme ar uzrakstu “N”, “Novadpētniecība” vai iedalot sīkāk: “Par novadu”, “Autors novadnieks”, “Par novadnieku”. Uzlīmi līmē redzamā vietā – uz izdevuma muguriņas, bet, ja materiāls ir plāns – uz vāka. Marķējumi ne tikai

iespieddarbi, bet visi novadpētniecības materiālu veidi.⁴³ Ja novadpētniecības tematikai nav veltīts viss izdevums, tad veidojama ielīme (piemēram, uz 2. vāka), kurā norāda lappuses, kurās atrodama šāda informācija, piemēram, “Par novadu 4., 34.–45.lpp.”. Bibliotēkās tiek praktizēta arī vietu un personu rādītāju veidošana un iestiprināšana grāmatās.

Tā kā mūsdienās lasītāji dokumentu meklēšanu pārsvarā veic elektroniskā bibliotēkas informācijas meklēšanas sistēmā, tad tam, kur fiziski atrodas novadpētniecības izdevumi, vairs nav tik lielas nozīmes.

? Kā kārtot npublicētos materiālus?

Nepublicētie materiāli bibliotēkās galvenokārt tiek glabāti mapēs un kastēs (seni, reti un īpaši dokumenti, grāmatas un albumi glabājami atbilstoša izmēra bezskābes papīra mapēs vai kastēs).

Fotogrāfijas, ekslibrus neiesaka ielīmēt albumos, jo tad nav redzama informācija, kas uzrakstīta otrā pusē, kā arī tos ir neiespējami eksponēt kā atsevišķas vienības. Šādi noformētus materiālus ir arī grūti digitalizēt (piemēram, reproducēšanas vajadzībām). Ja iespējams, šos materiālus vislabāk glabāt bezskābes papīra aploksnēs, mapēs. Izņēmums ir dāvinātie albumi, tos pieņem kā vēsturisku liecību visā savā košumā un glabā atbilstoša izmēra bezskābes kastēs.

Liela daļa nepublicēto materiālu tiek digitalizēti un glabāti elektroniskā veidā gan bibliotēku informācijas sistēmas “ALISE” Novadpētniecības datubāzē, gan vienkārši novadpētniecības elektroniskajās mapēs.

Nepublicētos audioierakstus un videoierakstus var glabāt kopā ar publicētajiem ierakstiem.

Salaspils novada bibliotēkā nepublicētos materiālus (piemēram, pasākumu afišas, attēlus, bukletus) sistematizē un kārtoti arī speciālā lielformāta skapī, savukārt novada pašvaldības reprezentatīvajiem materiāliem paredzēti speciāli plaukti.

Novadpētniecības materiālu kopas jeb mapes.

Latvijas bibliotēkās joprojām izplatīti ir veidot un uzturēt tematiskās un personāliju novadpētniecības mapes, kurās tiek apkopoti un glabāti izgriezumi vai kopijas no grāmatām un periodiskajiem izdevumiem, attēli, fotogrāfijas, rokraksti, sīkiespieddarbi un citi dokumenti, kurus šādā veidā ir ērti organizēt. Mapes tiek veidotas dažādām nozarēm, ievērojamiem novada dabas, vēstures un kultūras objektiem, pieminekļiem, iestādēm un uzņēmumiem, aktuālām tēmām, notikumiem, novadniekiem, ievērojamām dzimtām. Daudzu gadu gaitā šajās mapēs ir uzkrāta bagātīga novadpētniecības informācija. Daudzviet atsevišķu izdevumu par novadu ir maz, tādēļ novadam veltīti raksti, nodaļa, paragrāfs, dažas lappuses un tekstu fragmenti, ilustrācijas, plāni grāmatās, periodiskajos izdevumos un citur, kā arī nepublicētie materiāli ir nozīmīga novadpētniecības krājuma daļa. Nereti kāda vēsturiska notikuma vai pat laikposma raksturojumu var iegūt vienīgi no tā laika preses izdevumiem.

Pārmaiņas laika gaitā skārušas arī šo nozīmīgo novadpētniecības resursu veidošanu. Ja agrāk bibliotēkas krāja rakstu izgriezumus, līdz ar reprogrāfiskās reproducēšanas iespēju attīstību – fotokopijas, tad šobrīd aktuāla ir informācijas saglabāšana elektroniskā formā un pārvaldība digitālajā

⁴³ Izņēmums ir reti un vēsturiski nozīmīgi materiāli (rokraksti, senās grāmatas u. c.), kuriem marķējumu dokumentu saglabāšanas nolūkā uz vāka vai uz muguriņas neliek, lai tie būtu izmantojami eksponēšanai, digitalizēšanai un prezentēšanai. Šie materiāli ievietojami mapē vai izveidojams apvāks, uz kuriem tad var līmēt marķējumu svītrkodu u. c.

vidē. Galvenais iemesls: nepieciešamība nodrošināt šiem resursiem attālinātu piekļuvi un ērtāku izmantošanu.

Arvien vairāk bibliotēku fizisko mapju veidošanu pārtrauc, veidojot šo resursu pilnībā digitāli (piemēram, Kuldīgas reģiona bibliotēkas, Cēsu Centrālā bibliotēka, Alūksnes pilsētas bibliotēka, Valmieras bibliotēka).

Publiskās bibliotēkas novadpētniecības analītisko bibliografēšanu veic bibliotēku informācijas sistēmā "ALISE", izmantojot Katalogizācijas moduli. Novadpētniecības resursu ierakstu veidošanai ir īpaši pielāgoti MARC 21 lauku šabloni. MARC ierakstam bieži tiek pievienota aprakstītās vienības digitālā kopija (pilnteksts, attēls u. c.) vai saite uz oriģinālu. Novadpētniecības datubāzēs, kas pieejamas reģionu galveno bibliotēku kopkatalogos, tiek veikta arī fizisko mapju satura katalogizācija⁴⁴ un mapju saturu atspoguļojošo analītisko novadpētniecības kartotēku rekatalogizācija, digitalizējot aprakstītās vienības no mapēm un digitālās kopijas pievienojot ierakstiem.

Tā kā bibliotēku informācijas sistēmas "ALISE" elektroniskajā katalogā (EK) mapi var aprakstīt arī kā komplektu (kopumā), bibliotēkas reģiona kopkatalogā var ievadīt arī mapju (nosaukumu) bibliogrāfiskos ierakstus. Tās bibliotēkas, kurām nav pietiekamu resursu visa mapju satura atspoguļošanai e-vidē, vai mapju ir ļoti daudz, sāk ar mapju aprakstu veidošanu EK. Tādējādi informācija par bibliotēkas krājumā esošajām tematiskajām un personāliju mapēm ir pieejama attālināti. Novērots, ka tas ievērojami palielina mapju izsniegumu, kā arī novadpētniecības lasītavas apmeklējumu. Mapju bibliogrāfiskos ierakstus EK iespējams sasaistīt ar Novadpētniecības datubāzes ierakstiem. Tas ļauj lietotājiem iepazīties ar publikācijām, ko ietver konkrētā mape.

Priekšrocības, ko nodrošina novadpētniecības mapju pārvaldība digitālajā vidē:

- attālināta piekļuve resursiem vai vismaz bibliogrāfiskajai informācijai par tiem⁴⁵;
- racionalizēts meklēšanas un izguves process: ātra, vienkārša un daudzfunkcionāla (paplašināta) meklēšana pēc dažādiem parametriem (pēc jebkura bibliogrāfiskā ieraksta elementa, priekšmeta rubrikas, atslēgvārda, klasifikācijas indeksa); daudzveidīga meklēšanas rezultātu kārtošana un saglabāšana (bibliogrāfisko sarakstu izveide dažādās izvadformās);
- informācijas avota nepastarpināta pasūtīšana;
- iespēja veidot tematiskas kopas, sasaistot vairākus materiālus, piemēram, vienu bibliogrāfisko ierakstu sasaistot ar citiem – skaņu ierakstu, video, attēlu, citu tekstu – bibliogrāfiskajiem ierakstiem;
- informācijas resursus var vienlaicīgi izmantot vairāki lietotāji;
- daudz drošāka dokumentu saglabāšana, mazinās nolietošanas un pazušanas risks;
- ērts darbs ar digitālajām kopijām, viegla to pavairošanas iespēja, optimizēta elektroniskā dokumentpiegāde un virtuālo lietotāju apkalpošana;
- iespēja optimizēt sadarbību ar citām institūcijām (piemēram, iespējama datu apmaiņa un kooperācija katalogizēšanā un bibliogrāfisko datubāzu veidošanā);
- iespēja integrēt citos elektroniskajos resursos;
- lietotāju apmierinātība un intereses paaugstināšanās;
- fiziskas telpas ietaupījums;
- laika un finanšu resursu ietaupījums.

Otrs Latvijā izmantots veids kā īstenot novadpētniecības krājuma (tajā skaitā mapju) pārvaldību digitālajā vidē ir digitālās krātuves izveide. Piemēram, Kuldīgas Galvenajā bibliotēkā izveidota

⁴⁴ Jo daudzās bibliotēkās materiāli, kas atrodas šajās mapēs, nav katalogizēti.

⁴⁵ Ar autortiesībām vai ar Fizisko personu datu aizsardzības likumu aizsargātu darbu kopijām piekļuve iespējama tikai uz vietas bibliotēkās.

digitālā novadpētniecības materiālu krātuve “Digitālā Kuldīga”. Šī krātuve ir veidota pēc analogijas ar fizisko novadpētniecības mapju sistēmu. Digitālajā krātuvē tiek ievietoti digitalizēti vai digitāli radīti faili, kas klasificēti mapēs. Materiāli krātuvē tiek kārtoti pēc UDK klasifikācijas sistēmas. Nodrošināta arī meklēšanas, pārlūkošanas un informācijas izguves funkcija.⁴⁶

Bibliotēkās, kurās dažādu apsvērumu dēļ nolemts neatteikties no fizisko mapju veidošanas, noderīgi būs šie ieteikumi⁴⁷:

- Ja materiālu nav daudz, tos apvieno vienā mapē, izdalot katram tematam vai personai atsevišķu sadaļu.
- Katrai mapei būtu nepieciešams priekšvārds — mapes vizītkarte, kas iepazīstina ar tās saturu, struktūru, iekļauto materiālu veidiem, galvenajiem avotiem, materiāla atlases un kārtojuma principiem, hronoloģisko aptvērums, meklēšanas iespējām tajā.
- Katrai mapei ir jābūt satura rādītājam, kurā norādīti mapes sadaļu virsraksti un tiem atbilstošās lappuses.
- Nodaļu robežās izmanto apgriezti hronoloģisko kārtojumu (jaunākos materiālus sākumā).
- Katram mapē ietvertajam dokumentam ir jāpievieno tā bibliogrāfiskais apraksts. Fotografijām jānorāda iespējami pilnīgas ziņas: fotogrāfs, fotografēšanas laiks un vieta, personu vārdi un uzvārdi, objektu precīzi nosaukumi, fotogrāfijas iesniedzējs un iesniegšanas laiks, negatīvu glabāšanās vieta.
- Lai saglabātu vērtīgu materiālu oriģinālus, tie jāaizstāj ar kopijām ievietošanai mapēs. Lasītājam jābūt informētam, ka šādi oriģināli ir un tiek izsniegti īpašos gadījumos (piemēram, zinātniskajai izpētei, eksponēšanai izstādēs).
- Ja mapi slēdz (gadījumā, ja temats ir izsmelts vai ir kāds cits iemesls vairs nepapildināt mapi), jānorāda, līdz kuram laikam tā ir papildināta.
- Personāliju mapes par novadniekiem parasti veido šādi: pirmajā lapā ir personas ģimete — fotogrāfija, portrets vai zīmējums (norādāmas iespējami pilnīgas ziņas par to), seko īsa biogrāfija (norādot tās autoru vai informācijas avotu (-us)) un, ja iespējams, autobiogrāfija. Ir gadījumi, kad šādu mapi ir ērti dalīt divās daļās: personas darbi un literatūra par viņu (piemēram, recenzijas). Personāliju mapēs ietverami visdažādākie materiāli: rakstu kopijas, fotogrāfijas, intervijas, atmiņu stāstījumi, bibliogrāfija u. c.

Mapju saturam jābūt katalogizētam. Mapes kārtoti atbilstoši UDK klasifikācijai. Personāliju mapes kārtoti personu uzvārdu alfabētiskā secībā.

8 Cēsu Centrālās bibliotēkas novadpētniecības krājumā ir 2638 fiziskās mapes (2021. gada sākumā). 2018. gadā tika uzsākta fizisko tematisko/nozaru mapju digitalizācija, taču pagaidām tā notiek izlases veidā – digitalizētas tiek tās mapes, par kurām tiek veidota elektroniskā uzziņa vai kuras tiek izmantotas izstāžu sagatavošanā. Bibliotēkas tīmekļvietnē publicēts tematisko mapju saraksts ar nelieliem mapju satura aprakstiem un saiti uz Elektroniskā kopkataloga Novadpētniecības datubāzi, kur iespējams atlasīt publikāciju bibliogrāfiskos aprakstus par konkrēto tematu, tai skaitā publikācijas, kurām jau ir pievienotas pilnteksta anotācijas (sadaļa vēl ir izstrādes stadijā):

⁴⁶ Krātuvei “Digitālā Kuldīga” gan vēl nav nodrošināta attālināta pieejamība.

⁴⁷ Sallinene, Inta. Bibliotēku novadpētniecības darba galvenie virzieni un metodika: ieteikumi Rīgas Centrālajai bibliotēkai. No: Rīgas Centrālās bibliotēkas gadagrāmata 2009. Rīga : Rīgas Centrālā bibliotēka, 2011. 102.-104. lpp.

<http://www.biblioteka.cesis.lv/lv/sakums/novadp%C4%93tniec%C4%ABba/novadp%C4%93tniec%C4%ABba-mapes/>. 2020. gada nogalē tika uzsākta personāliju mapēs esošo publikāciju digitalizācija, kas tiek realizēta mapju alfabētiskā kārtībā. 2018. gadā tika pārtraukta fizisko mapju papildināšana ar publikāciju kopijām no republikas laikrakstiem, žurnāliem un grāmatām, tagad materiāli tiek skenēti, apstrādāti un uzglabāti elektroniski. Šīs publikācijas tiek glabātas gan digitālajās mapēs, gan lokālo anotāciju veidā Novadpētniecības datubāzē. Kā pilnteksta anotācijas (tātad nodrošināta brīva piekļuve tiešsaistē) Novadpētniecības datubāzē ir pieejamas tikai publikācijas no reģionālā laikraksta “Druva”, ar kuru ir noslēgts Autortiesību līgums. Šie materiāli savukārt netiek iekļauti digitālajās mapēs. (Cēsu Centrālās bibliotēkas pārskats par darbu 2020. gadā [tiešsaiste]. Skatīts 25.09.2021. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/898897.html>; 41.-42. lpp.; Riemere, Elīna. E-pasta ziņojums. 2021. gada 29. septembris.

§ Ar 2020. gada janvāri Krāslavas novada centrālajā bibliotēkā tika uzsākta novadpētniecības mapēs ievietoto materiālu apstrāde elektroniskajā formātā, kas paredz pilntekstu pievienošanu esošajiem ierakstiem Novadpētniecības datubāzē. Tā kā lielākoties tās ir vietējā laikraksta “Ezerzeme” publikācijas, Krāslavas novada centrālā bibliotēka parakstīja sadarbības līgumu ar laikrakstu “Ezerzeme”. Līgumā noteikts, ka: 1) laikraksts “Ezerzeme” bez atlīdzības atļauj fizisku teksta dokumentu digitalizāciju no laikraksta “Ezerzeme” no 1990. gada; 2) laikraksts “Ezerzeme” bez atlīdzības pārsūta laikraksta numurus elektroniskā veidā (pdf formātā) par iepriekšējiem gadiem (2017., 2018., 2019.) uz bibliotēkas e-pastu; 3) no 2020. gada februāra bez atlīdzības katru mēnesi laikraksts “Ezerzeme” pārsūta tekošos laikraksta elektroniskos numurus (pdf formātā) uz bibliotēkas e-pastu; 4) bibliotēka apņemas tekošajā mēnesī nepublicēt pilntekstus laikraksta “Ezerzeme” ierakstiem Novadpētniecības datubāzē. Pilnteksti tiek pievienoti tikai sākot ar nākamo mēnesi. Tā kā lielai daļai novadpētniecības mapēs esošo materiālu nav izveidoti apraksti Novadpētniecības datubāzē – visbiežāk par laika posmu no 1990. līdz 2000. gadam – jāveic arī mapju satura katalogizācija. (Krāslavas reģiona publisko bibliotēku pārskats par 2020.gadu [tiešsaiste]. Skatīts 25.09.2021. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/901729.html>; 45.-46. lpp.)

§ 2020. gadā Bauskas Centrālā bibliotēka kā reģiona galvenā bibliotēka izsludināja profesionālo novadpētniecības konkursu/skati “Kultūras dzīve 1945.-1990.” Bauskas reģiona bibliotekāriem ar mērķi pievērst sava pagasta vai ciema kultūras dzīves pētniecībai konkrētajā laika periodā. Konkursa ietvaros kopā tika izveidotas 27 mapes, kurās apkopoti atmiņu stāsti, raksti no periodikas, fotogrāfijas, audioieraksti, rokraksti, dokumenti, kā arī dažādas pasākumu afišas un teātru programmas. (Bauskas reģiona bibliotēku darba pārskats 2020 [tiešsaiste]. Skatīts 25.09.2021. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/898895.html>; 117.-118. lpp.)

§ 2020. gadā Jauncodes bibliotēkā uzsākts veidot jaunu materiālu kopu “Mūsu senie dokumenti”, kurā tiek glabātas senu dokumentu kopijas, piemēram, mājas grāmata “Rozes” no 9.02.1933., Valsts Višķu mājturības skolas apliecība no 28.05.1938., I Bauskas novada Dziesmusvētki Skaistkalnē 6.06.1933. Bibliotēkā tika organizēts pasākums 5. – 9. klašu skolēniem “Tālu laiku liecības”, uz kuru katrs skolēns tika aicināts atnest uz bibliotēku savas dzimtas saglabātos dokumentus, kā arī bērni tika iepazīstināti ar senākajiem dokumentiem, kas ir skatāmi bibliotēkā. (Bauskas reģiona bibliotēku darba pārskats 2020 [tiešsaiste]. Skatīts 25.09.2021. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/898895.html>; 77., 89. lpp.)

§ Ozolaines bibliotēkā 2020. gadā tika izveidota jauna mape “Sports Ozolainē”. Kā pirmie mapē tika ievietoti 15 fotoattēli no sporta svētkiem Ozolainē. Savukārt Jumpravas bibliotēkā tika apkopoti materiāli par kolhozu “Sarkanais Karogs”. Edvarta Virzas Iecavas bibliotēkā tika izveidotas divas jaunas tematiskās mapes “Tūrisms Iecavā” un “Reģionālā pašvaldības policija/Zemessardze/Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienests”. (Bauskas reģiona bibliotēku darba pārskats 2020 [tiešsaiste]. Skatīts 25.09.2021. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/898895.html>; 89. lpp.)

6. NOVADPĒTNIECĪBAS INFORMĀCIJAS MEKLĒŠANAS SISTĒMA

LBNDV, 17. punkts:

Novadpētniecības krājumam, tajā skaitā digitālajiem objektiem, nepublicētajiem, lietišķajiem u. c. materiāliem, jābūt uzskaitītiem, katalogizētiem un klasificētiem atbilstoši starptautiskajiem un nacionālajiem standartiem un labākajai praksei. Ziņas par visiem novadpētniecības krājuma materiāliem atspoguļojamas tiešsaistē pieejamā bibliotēkas informācijas meklēšanas sistēmā. Visiem digitālajiem objektiem ir pievienojami metadati. Iespēju robežās apraksti ir bagātināmi ar papildu informāciju, pievienojot anotācijas, pilntekstus, attēlus, saites uz digitālajiem objektiem un elektroniskajiem resursiem.

Novadpētniecības informācijas meklēšanas sistēma⁴⁸ (NIMS) ir bibliotēkas informācijas meklēšanas sistēmas daļa – tradicionāla vai/un elektroniska sistēma, kas nodrošina nepieciešamo novadpētniecības resursu (dokumentu) vai informācijas meklēšanu, izguvi un/vai atrašanās vietas noteikšanu bibliotēkas (vai vairāku bibliotēku) krājumā, datubāzēs un citos dokumentu masīvos.

NIMS ietver: elektronisko bibliotēkas informācijas sistēmu (BIS) ar elektronisko tiešsaistes katalogu (OPAC) un datu izguves apakšsistēmu, citus katalogus, kartotēkas, bibliogrāfiskos sarakstus un izdevumus, bibliogrāfiskas vai pilntekstu datubāzes, meklētāju bibliotēkas tīmekļa vietnē, metameklētāju vienas vai vairāku bibliotēku resursos, novadpētniecības elektroniskos (interneta) resursu ceļvežus, QR kodus u. c.

Saskaņā ar mūsdienu zināšanu pārvaldības principiem, bibliotēkām ir jāvirzās uz šīs sistēmas veidošanu elektroniski, veicot katalogu retrokonversiju un izdevumu digitalizēšanu.

NIMS var iekļaut arī novadpētniecības uzziņu resursu krājumu: publicētus un nepublicētus uzziņu vai bibliogrāfiska rakstura dokumentus iespiestā un elektroniskā formā.

Elektroniskais katalogs

Visām bibliotēkas novadpētniecības krājuma vienībām ir jāatspoguļojas bibliotēkas elektroniskajā katalogā (EK). Latvijas publiskajās bibliotēkās un lielā daļā speciālo, augstskolu un skolu bibliotēku krājuma vienības tiek katalogizētas bibliotēku informācijas sistēmā (BIS) “ALISE” saskaņā ar starptautisko katalogizācijas formātu MARC21, atbilstoši starptautiskajam bibliogrāfiskā apraksta standartam “ISBD: Apvienotais izdevums”, katalogizācijas noteikumiem AACR2, kā arī saskaņā ar standartu “Resursu apraksts un piekļuve” (RDA).

⁴⁸ Ar šo apzīmējumu aizstāts agrāk lietotais termins “novadpētniecības bibliogrāfiskais uzziņu aparāts”, kas, acīmredzot, radies no krievu val. termina ‘справочно поисковый аппарат’. Bibliotēku novadpētniecības diskusijas, kas notika Latvijas Nacionālajā bibliotēkā 2017. gada 5. aprīlī, dalībnieki vienojās par termina “uzziņu aparāts” maiņu, jo, pirmkārt, tas ir novecojis formulējums, otrkārt, tas neaptver visu mūsdienu bibliotēku informācijas organizēšanas un meklēšanas sistēmas izveides praksi. Terminoloģijas vārdnīcās angļu valodā pamatā sastopams termins ‘information retrieval system’, kas tiešā tulkojumā nozīmē ‘informācijas izguves sistēma’. Tomēr termins ‘meklēšana’ ir plašāks par ‘izguvi’, piemēram, *ALA glossary of library & information science* (4th. ed. 2013.) termina “information seeking” definīcija ir: “Viss informācijas meklēšanas, atrašanās vietas noteikšanas un izgūšanas process no jebkura avota. Informācijas meklēšana var ietvert informācijas izgūšanu, bet tas ir plašāks termins, kas ietver pieprasījuma formulēšanu, lasīšanu, uzziņu pētīšanu un jebkurus citus informācijas vākšanas līdzekļus.” Turklāt latviešu valodā termins ‘informācijas meklēšanas sistēma’ kā termina ‘information retrieval system’ tulkojums minēts jau 1993. gadā izdotajā terminoloģijas vārdnīcā “Bibliotēku fondi un katalogi”.

BIS "ALISE" EK iespējams katalogizēt ne tikai bibliotēkām raksturīgos un ierastos izdevumu veidus (t. i., tekstizdevumus), bet arī nepublicētos materiālus (atmiņas, vēstules, fotogrāfijas, attēlus u. c.) kartogrāfiskos izdevumus un lietišķos objektus (gan divdimensiju, gan trīsdimensiju). EK var katalogizēt arī novadpētniecības mapes. BIS "ALISE" iespējams arī apvienot vienības, kas ir mapē vai citādi saistītas (piemēram, vienam cilvēkam piederoša kolekcija vai materiāli, kas saistīti ar vienu notikumu).

BIS "ALISE" iespējams atspoguļot arī tādus resursus, kas nepieder bibliotēkai un glabājas nevis bibliotēkā, bet citās vietās (piemēram, muzejā). Tāpat BIS "ALISE" iespējams atspoguļot elektroniskos resursus no dažādām tīmekļa vietnēm, ziņu portāliem, datubāzēm, digitālajām kolekcijām, digitālajām bibliotēkām – tas ir svarīgi, jo arvien vairāk nozīmīgu resursu par novadu atrodami globālajā tīmeklī.

BIS "ALISE" Novadpētniecības datubāze.

Analītiskā bibliografēšana novadpētniecībā ir ļoti nozīmīga, jo bieži vien konkrētajam novadam veltītu atsevišķu novadpētniecības izdevumu ir maz. Nereti kāda vēsturiska notikuma vai pat laikposma raksturojumu var iegūt vienīgi no tā laika preses izdevumiem.

Analītiskie apraksti atsevišķām publikācijām (rakstiem, tēzēm, referātiem u. c.), nodaļām, ilustrācijām, plāniem un citām izdevumu sastāvdaļām no periodiskajiem izdevumiem (jo īpaši svarīgs ir vietējais izdevums!), grāmatām un citiem informācijas avotiem, tajā skaitā elektroniskajiem un audiovizuālajiem izdevumiem, kā arī interneta resursiem tiek veidoti BIS "ALISE" Katalogizācijas modulī, izmantojot pielāgotus novadpētniecības resursu ierakstu MARC 21 lauku šablonus.

Latvijas publisko bibliotēku veidotajās novadpētniecības datubāzēs retrospektīvā daļa pamatā tiek veidota uz daudzu gadu gaitā tapušo novadpētniecības mapju un novadpētniecības kartotēku bāzes. Tiek veikta arī senāko vietējo laikrakstu retrospektīvā analītiskā bibliografēšana.

8 Talsu Galvenajā bibliotēkā retrospektīvos analītiskos ierakstus Novadpētniecības datubāzē veido no padomju perioda rajona laikraksta "Padomju Karogs". Tiek veikta liela atlase – raksti par svarīgiem notikumiem, kultūras dzīvi, uzņēmumu, organizāciju, kolhozu vēsturi, gadadienām, celtniecību, dabas objektiem, pirmrindniekiem, sērijas "Cilvēki mums līdzās" un "Fotoobjektīvā labākie" ļaudīm, apbalvotajiem, vadošajiem darbiniekiem. Rūpīgi tiek bibliografēta rajona literārās apvienības lappuse "Avots", raksti par novada vēsturi dažādos posmos, arī par padomju perioda *varoņiem* un *ienaidniekiem* atbilstoši tolaik valdošās ideoloģijas nostādnēm.

Novadpētniecības datubāzē bibliogrāfiskajiem ierakstam ir iespējams pievienot aprakstīto vienību digitālās kopijas vai norādi (saiti) uz aprakstītās vienības oriģinālu tīmeklī: pilntekstu, attēlu, skaņas failu u. c., lai nodrošinātu tiem tūlītēju piekļuvi. Lai nodrošinātu publisku piekļuvi ar autortiesībām aizsargātu darbu kopijām⁴⁹, bibliotēkas slēdz autortiesību līgumus ar vietējo (reģiona vai novada) laikrakstu un citu izdevumu izdevējiem par publikāciju pilntekstu pievienošanu Novadpētniecības datubāzei. Ja autortiesību atļaujas publiskas piekļuves nodrošināšanai nav, tad publikāciju pilntekstus var pievienot BIS "ALISE" bibliogrāfiskā apraksta lokālajā anotācijā, kas nav pieejama publiski, bet tikai uz vietas bibliotēkā. Tas dod iespēju visu vismaz glabāt digitāli un neveidot fiziskas kopijas.

Lai nodrošinātu pēc iespējas pilnīgāku un kvalitatīvāku meklēšanu novadpētniecības datubāzēs, svarīgi ir veidot kvalitatīvus autoritatīvos ierakstus personām, institūcijām, ģeogrāfiskiem objektiem u. c., kā arī lietot priekšmetus un lokālos atslēgvārdus. BIS "ALISE" ir integrētas un tiek papildinātas

⁴⁹ Arī materiāliem no tādiem plaši izmantotiem digitālajiem resursiem kā Latvijas Nacionālā digitālā bibliotēka un laikrakstu bibliotēka *News.lv*.

autoritatīvās, priekšmetu un atslēgvārdu, vietvārdu datubāzes, MARC 21 autoritatīvie ieraksti tiek arī importēti no Latvijas Nacionālās bibliotēkas Autoritatīvās datubāzes.

BIS "ALISE" iespējams veidot arī tematiskas novadpētniecības kolekcijas.

§ Jelgavas pilsētas bibliotēkas digitālā fotokolekcija "Harija Krūzes kolekcija" (<https://jelgava.biblioteka.lv/Alise/lv/advancedsearch.aspx?crit0=lkey&op0=%25LIKE%25&val0=Harija+Kr%C5%abzes+kolekcija&bop1=AND&crit1=auth&op1=%3d&val1=&c=1%2c2&page=1>), Tukuma bibliotēkas "Novadnieku enciklopēdija" (<https://tukums.biblioteka.lv/Alise/lv/advancedsearch.aspx?crit0=seri&op0=%25LIKE%25&val0=Novadnieku+enciklop%C4%93dija&linkid0=0&addCriteriaBop=AND&c=1&c=2&c=3>), Balvu Centrālās bibliotēkas digitālās kolekcijas <http://www.balvurb.lv/cb/index.php/novadpetnieciba/digitalas-kolekcijas>.

BIS "ALISE" Kataloģizācijas modulī ir pieejama lokālo priekšmetu datubāze. Šajā datubāzē iespējams pēc vajadzības veidot un pievienot lokālos atslēgvārdus, kas ļauj vienoti atlasīt resursu kolekcijas.

Sākotnēji novadpētniecības datubāzes veidoja reģionu galvenās bibliotēkas. Taču, lai šajās datubāzēs pilnīgāk tiktu atspoguļoti reģiona novadu pašvaldību publisko bibliotēku novadpētniecības resursi, to veidošanā nepieciešams iesaistīt arī novadu bibliotēku darbiniekus. Novadu bibliotēku bibliotekāri ar reģiona galvenās bibliotēkas atbalstu (mācību semināri, individuālas apmācības, konsultācijas) ar katru gadu arvien aktīvāk bibliogrāfiskos ierakstus par savu novadu veido paši.

Kopš 1996. gada vairākas pašvaldību publiskās bibliotēkas sava novada preses izdevumu analītiskos bibliogrāfiskos ierakstus eksportē uz Latvijas Nacionālās bibliotēkas Bibliogrāfijas institūtu iekļaušanai Nacionālās bibliogrāfijas analītiskās datubāzē.

Kataloģizējot novadpētniecības materiālus BIS "ALISE", iespējams izmantot Z39.50, lai no Latvijas Nacionālās bibliotēkas Nacionālās bibliogrāfijas datubāzes importētu nepieciešamos bibliogrāfiskos ierakstus. Tomēr bibliotēku novadpētniecības krājumos ir daudz unikālu materiālu, kuru bibliogrāfiskie apraksti nav atrodami nevienā citā bibliotēku katalogā. Kataloģizējot šos unikālos materiālus, bibliotekārs uzņemas pilnu atbildību par bibliogrāfisko ierakstu kvalitāti. Tādēļ novadpētniecības bibliotekāriem ir ļoti svarīgi profesionāli apgūt analītisko bibliogrāfisko aprakstu veidošanu MARC21 formātā, klasificēšanu un priekšmetošanu, autoritatīvo datu kontroli. Svarīgi ir sekot bibliogrāfisko aprakstu standartu izmaiņām un veikt veco ierakstu rediģēšanu. Arī kataloģizētājam ir jāpārzina vēsture, vietējā ģeogrāfija, sociālās, ekonomiskās, politiskās un kultūras dzīves procesi novadā.

Kultūrpolitikas pamatnostādņu 2014.–2020.gadam "Radošā Latvija" ietvaros izstrādātajā Bibliotēku nozares stratēģijā⁵⁰ bija iekļauts uzdevums izveidot vienotu publisko bibliotēku datu un zināšanu organizācijas sistēmu, integrējot reģionu galveno un vietējās nozīmes bibliotēku katalogus un īstenojot reģionālo un vietējās nozīmes bibliotēku novadpētniecības datubāzu konsolidēšanu, kā arī reģionālo un vietējās nozīmes bibliotēku autoritatīvo datu sapludināšanu. Šī uzdevuma izpilde vēl nav uzsākta. Tomēr, kataloģizējot vietējos novadpētniecības resursus, jāņem vērā, ka bibliogrāfisko datu kvalitātei jāatbilst vienotiem standartiem un noteikumiem, un tiem jābūt izmantojamiem publisko bibliotēku elektronisko katalogu un Novadpētniecības datubāzes apvienošanā tuvākā vai tālākā nākotnē.

Bibliogrāfiskie rādītāji, bibliogrāfiskas vai pilntekstu datubāzes.

⁵⁰ Bibliotēku nozares stratēģija [tiešsaiste]. Kultūrpolitikas plānošanas dokumenti. LR Kultūras ministrija, 2018 [skatīts 2021. g. 21. aprīlī].18.lpp. Pieejams: <https://www.km.gov.lv/lv/kulturpolitikas-planosanas-dokumenti>

Piedalīties novadpētniecības resursu bibliografēšanā ir viens no nozīmīgākajiem bibliotēkas uzdevumiem novadpētniecībā.

Bibliotēkās joprojām top dažādi novadpētniecības bibliogrāfiskie rādītāji un saraksti – tematiskas kvalitatīvu, nozīmīgu novadpētniecības materiālu kopas, kuras atlasījis un izvērtējis profesionāls bibliotekārs.

Bibliotēkās tiek veidota ne tikai BIS “ALISE” Novadpētniecības datubāze, bet arī dažādas citas bibliogrāfiskās vai pilntekstu datubāzes, piemēram, novadnieku datubāze (Alūksnes pilsētas bibliotēkā, Jelgavas pilsētas bibliotēkā, Talsu Galvenajā bibliotēkā, Madonas novada bibliotēkā un citās).

Novadpētniecības kartotēkas.

Dažas bibliotēkas joprojām uztur un turpina veidot novadpētniecības kartotēkas. Mūsdienās veicama šo kartotēku retrokonversija, jo meklēšanas iespējas tajās ir ierobežotas.

Agrāk novadpētniecības kartotēka bija NIMS pamats. Tajā iekļāva ne tikai ziņas par savas bibliotēkas krājumu, bet arī novadpētniecības materiāliem, kas atradās ārpus bibliotēkas. Lai norādītu, ka materiāls nav pašu krājumā, apraksta kartīti pa diagonāli pārsvītvoja. Kartotēka atspoguļoja visu novadpētniecības krājumu: grāmatas, periodiskos izdevumus, ilustratīvo materiālu, skaņu ierakstus, mapes (nosaukumi, neatklājot saturu), albumus, bibliogrāfiskos līdzekļus, u. c.

Atsevišķi no novadpētniecības kartotēkas varēja izdalīt Personāliju kartotēku (ievērojamu novada cilvēku darbi un materiāli par viņiem), Topogrāfisko (vietu) kartotēku, dažādas tematiskās kartotēkas. Personālijas varēja izdalīt arī kopējā novadpētniecības kartotēkā tās nozares beigās, kurā cilvēks darbojies.

Daudzas bibliotēkas veido novadpētniecības faktogrāfisko kartotēku vai datubāzi. Mērķis – nodrošināt biežāko faktogrāfisko novadpētniecības uzziņu izpildi. Tajā iekļauj pārbaudītas ziņas par ģeogrāfiskajiem objektiem, dabas, arhitektūras, vēstures un kultūras pieminekļiem, vēsturiskiem notikumiem, novadniekiem, dzimtām, iestādēm un uzņēmumiem, biedrībām un sabiedriskajām organizācijām, nozīmīgiem mūsdienu notikumiem kultūrā, politikā u. t. t.

7. NOVADPĒTNIECĪBAS RESURSU PIEEJAMĪBAS NODROŠINĀŠANA

Novadpētniecības materiāliem ieteicama brīva piekļuve jebkurā laikā, kad bibliotēka ir atvērta. Optimāla piekļuve novadpētniecības krājumam izvirzāma par prioritāti. Tomēr praksē tas ne vienmēr ir iespējams materiālu saglabāšanas un drošības dēļ. Retiem un trausliem materiāliem bieži vien nākas noteikt ierobežotu izmantošanu. Šādiem materiāliem jāapsver iespēja izveidot digitālas kopijas vai fotokopijas, kuras izsniegt lietošanai.

Starp novadpētniecības materiāliem var būt tādi, kas satur tendenciozu, sagrozītu, kļūdainu informāciju. Bieži vien rodas jautājums, vai šādiem materiāliem ir pieļaujama brīva piekļuve? Uz novadpētniecības krājumu, tāpat kā uz pārējo bibliotēkas krājumu, attiecas “Bibliotēku likuma” 5. pants, kurā noteikts, ka “Bibliotēku krājumos esošie iespieddarbi, elektroniskie izdevumi, rokraksti un citi dokumenti neatkarīgi no to autoru politiskās, ideoloģiskās, reliģiskās vai cita veida orientācijas vai informācijas, kas tajos ietverta, ir pieejami ikvienai personai bibliotēku noteiktajā kārtībā.”⁵¹ Tādēļ novadpētniecības bibliotekārs nedrīkst liegt šiem materiāliem piekļuvi, tomēr var norādīt uz kritiskas pieejas nepieciešamību.

Novadpētniecības krājumā var būt arī ierobežotas pieejamības dokumenti, piemēram, sensitīvi, konfidenciāli materiāli, kurus publiskot aizliedzis materiālu iesniedzējs vai atmiņu stāsta autors (piemēram, dzimtu vēstures pētījumi vai ģimenes arhīvi, kas ietver daudz personiskas informācijas, sensitīvus datus, fotogrāfijas, dienasgrāmatas, vēstules). Ar materiālu īpašnieku vai atmiņu stāsta autoru slēdzama vienošanās par piekļuves nosacījumiem, kur fiksēts, vai un kad materiāls ir publiskojams (piemēram, pēc 50 vai 70 gadiem vai tikai pētnieciskiem mērķiem), tostarp jāvienojas, vai atļauj publiskot brīvā pieejamībā tīmeklī. Ja cilvēks atmiņu ieraksta laikā atklāj, ka kaut ko nevēlas publiskot, vai, ja materiālu iesniedzējs nosaka, ka iesniegtie materiāli komerciāliem nolūkiem izmantojami tikai saskaņojot ar viņu, arī tas ir jāņem vērā.

Arī gadījumos, ja novadpētniecības materiāls nav brīvi pieejams, bibliotēkas katalogā tas noteikti atspoguļojams, turklāt bibliogrāfiskajam aprakstam jābūt pēc iespējas detalizētākam.

Apsverams, kuri novadpētniecības materiāli tiek izsniegti līdzņemšanai, bet kuri lietojami tikai uz vietas bibliotēkā (galvenokārt novadpētniecības uzziņu kolekcija un dokumenti, kas ir oriģināli un tikai vienā eksemplārā). Arī ar starpbibliotēku abonementa starpniecību izdevumus izsniedz tikai tad, ja ir dublikāti.

Strauji pieaugot attālināto apmeklējumu skaitam, arvien aktuālāks ir jautājums par attālinātās piekļuves nodrošināšanu. LBNDV 21. punktā uzsvērts:

Bibliotēkas novadpētniecības krājuma un pakalpojumu pieejamības pamatprincips — lokālas vērtības globālai pieejamībai. To nosaka gan vispārējā bibliotēku politika, gan bibliotēku novadpētniecības krājumu unikalitāte. Bibliotēkas uzdevums ir nodrošināt gan klātienē, gan attālināto pieejamību novadpētniecības krājumam.

Tādēļ jo īpaši būtiski ir novadpētniecības krājumu digitalizēt un nodrošināt tam tiešsaistes piekļuvi.

LBNDV, 22. punkts:

Veicināma novadpētniecības krājumu digitalizācija un digitālā satura pieejamība, cik vien iespējams, nodrošinot tiešsaistes piekļuvi. Nosakot, kuri digitālie novadpētniecības materiāli

⁵¹ *Bibliotēku likums* [tiešsaiste]. 1998 [skatīts 2021. gada 21. aprīlī]. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/48567-biblioteku-likums>

pieejami attālināti, ievērojams galvenais princips — ja nav autortiesību ierobežojumu, tad vērtīgākajiem, biežāk pieprasītajiem, interesantākajiem.

LBNDV, 23. punkts:

Veidojami jauni, tostarp digitāli resursi un e-pakalpojumi, plašāk un mērķtiecīgāk izmantojot jaunās tehnoloģijas un inovācijas.

Tomēr digitalizētajiem materiāliem attālinātu pieeju tīmeklī iespējams nodrošināt vienīgi tad, ja to neierobežo autortiesību un fizisko personu datu aizsardzība.

LBNDV, 26. punkts:

Materiālus publiskojot vai reproducējot, respektējams spēkā esošais autortiesību regulējums. Ar autortiesībām aizsargātiem darbiem, ja nav saņemta autora atļauja darba izmantošanai, attālinātai pieejai sniedzami tikai metadati, kurus šajā gadījumā jācenšas veidot īpaši detalizētus.

8. NOVADPĒTNIECĪBAS KRĀJUMA UN PAKALPOJUMU POPULARIZĒŠANA

Popularizēšanas mērķi.

- Informēt par bibliotēkas novadpētniecības krājumu un pakalpojumiem.
- Atklāt un popularizēt novada unikalitāti, kultūras mantojumu un vērtības ne tikai lokālā, bet arī valsts un starptautiskā mērogā.
- Veicināt novadpētniecības krājumu un pakalpojumu plašu izmantošanu, pētīšanu, interpretāciju.
- Piesaistīt jaunus lietotājus, jaunas lietotāju mērķgrupas (pētnieki, tūristi, attālinātie lietotāji u. c.). Nereti tieši ar novadpētniecības kolekcijām un programmām izdodas piesaistīt to sabiedrības daļu, kas līdz šim bibliotēku neizmantoja, jo novadpētniecība iedzīvotājiem ir personiski nozīmīga. Novērots, ka novadpētniecības darbs palīdz piesaistīt jaunus lietotājus arī citiem bibliotēkas pakalpojumiem – pateicoties novadpētnieciskās ievirzes aktivitātēm, lietotāji līdztekus atklāj citas bibliotēkas piedāvātās daudzveidīgās iespējas un bagātīgo pakalpojumu klāstu.
- Radīt vai padziļināt izpratni par vietējā kultūras mantojuma nozīmi un vērtību tagadnē un nākotnes perspektīvā.
- Rosināt pilsonisko aktivitāti un līdzdalību, veicināt sabiedrības iesaistīšanos vietējā kultūras mantojuma dokumentēšanā un saglabāšanā, stiprināt piederības sajūtu un lokālpatriotismu, saliedēt vietējo kopienu, veicināt sabiedrības integrāciju. Sabiedrības apziņā bibliotēkai būtu jākļūst par vietējo novadpētniecības centru – institūciju, kas glabā kopienas atmiņu un identitāti, dokumentē un saglabā vēstures un mūsdienu liecības nākamajām paaudzēm.
- Popularizējot novadpētniecības darbu, tiek arī veicināta izpratne par bibliotēkas nozīmīgumu vietējā sabiedrībā. Bibliotēku novadpētniecības darbu savā ziņā var uzskatīt par vienu no bibliotēku pārstāvniecības metodēm, jo tieši šis bibliotēku darba virziens nereti ir izšķirošs, lai sabiedrība novērtētu bibliotēkas ievērojamo ieguldījumu novada un vietējās kopienas labā.

Popularizēšanas stratēģija, veidi un metodes.

Ikvienai bibliotēkai iesakāms izstrādāt novadpētniecības kolekciju un pakalpojumu publicitātes stratēģiju dažādām mērķauditorijām, apsverot šādus jautājumus: kādēļ vēstām? Ko vēlamies pavēstīt? Kas ir vēstījuma mērķauditorija? Vēstījuma veids, saturs un publicitātes kanāli jāizvēlas atbilstoši konkrētās mērķauditorijas vajadzībām.

Aptaujājot bibliotekārus Bibliotēku novadpētniecības konferencē 2018. gada 20. septembrī Kuldīgā, kā efektīvākie novadpētniecības materiālu publicitātes veidi Latvijā tika izvirzīti:

- Mutvārdu komunikācija, personisks kontakts (arī aizsūtot personisku ielūgumu).
- Temata izvēle atbilstoši mērķauditorijas interesēm.
- Tiešsaistes pieejas nodrošināšana novadpētniecības resursiem.
- Informācijas publicēšana sociālajos tīklos.

- Piedalīšanās liela mēroga projektos (“Zudusī Latvija” u. c.): lielāka publicitāte, lielāks apmeklētāju skaits.
- Izstrādājot atšķirīgas publicitātes stratēģijas dažādām mērķauditorijām.
- Svarīgi, lai iedzīvotāji paši piedalītos kāda pasākuma veidošanā.
- Publicitāte digitālajā vidē, ar mūsdienīgām tehnoloģijām (tomēr mazajās reģionu bibliotēkās efektīvāki ir tradicionālie bibliotēku popularizēšanas veidi: vietējā avīze, afiša, reklāma bibliotēkas vai citu iestāžu informācijas stendos u. tml.).

Turpinājumā uzskaitīti Latvijas bibliotēkās izmantotie novadpētniecības popularizēšanas veidi un metodes.

○ Maksimāli pamanāmas, piesaistošas, viegli pieejamas, saprotamas, ērti lietojamas, mūsdienīgas un komfortablas novadpētniecības informācijas vides izveide bibliotēkā:

- informatīvas norādes (virziena, uz plauktiem, sienām, informācijas displejā);
- reklāma un reprezentatīvie materiāli (plakāti, afišas, bukleti u. c.);
- specializētas novadpētniecības lasītavas vai stūrīša izveidošana;
- darbam ar novadpētniecības materiāliem un to eksponēšanai, popularizēšanai piemērotas mēbeles, tehniskais un tehnoloģiskais aprīkojums (prezentācijas plaukti, informācijas stendi, vitrīnas, e-kiosks, informācijas displejs, interaktīvā tāfele);
- loģiski strukturēts krājums (tematiski, pēc UDK);
- novadpētniecības izdevumu marķēšana ar uzlīmēm;
- priekšmetiskas laika liecības, lietišķie materiāli kā novadpētniecības krājuma popularizēšanas līdzeklis (piemēram, kādā bibliotēkā novadpētniecības stūrītī ir novietots antīks rakstāmgalds ar senu rakstāmmašīnu, kas piesaista uzmanību un ieinteresē apmeklētājus ieskatīties novadpētniecības krājumā). Jo īpaši bērniem uzmanības piesaistīšanai nepieciešamas taustāmas un neparastas lietas. Vērtīgi, ja šīs lietas ir ar jēgu, kontekstu, ja tās palīdz atdzīvoties stāstiem, palīdz izskaidrot kādu notikumu būtību.

8 Viena no interesantām inovācijām, kas apliecināja, ka novadpētniecības darbu popularizēt iespējams jau tad, kad potenciālais bibliotēkas lietotājs vēl nemaz nav bibliotēkā ienācis, bija Līvānu novada Centrālās bibliotēkas Latvijas valsts simtgades projekts – multimedāls izgaismojums “Gaismas Stāstnieks”: <https://www.youtube.com/watch?v=AwOi-1YV2U0>. Uz bibliotēkas ēkas fasādes tika projicēti vizualizēti literārā konkursa par Līvāniem darbu fragmenti, no kuriem bija izveidoti 7 stāsti. Tie bija gan izlasāmi uz bibliotēkas ēkas, gan arī paralēli tika atskaņoti bērnu balsīs. 7 mainīgas gaismas iezīmēja katra stāsta nokrāsu. (Apaļā galda diskusijas par 2017. gadu Latvijas publiskajās bibliotēkās: Līvānu reģions = Līvānu un Ilūkstes novadu bibliotēkas 2017. gadā. Inta Vērduņa. Rīga, 21.03.2018. 10. lpp. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/file/20296331.pdf>.)

○ Mutvārdu komunikācija (“cilvēks-cilvēkam”). Individuāli ielūgumi.

Tieša un individualizēta pieeja, it īpaši starppersoniskā komunikācijā, ļauj efektīvi sasniegt mērķauditoriju. Arī personiski adresēts ielūgums (gan klātienē, gan pa tālruni, gan e-pastā) liek justies īpašam un gaidītam.

○ Informācijas nosūtīšana novada iedzīvotājiem un citiem interesentiem.

Informāciju var nosūtīt pa pastu, e-pastu, izmantojot SMS vai “WhatsApp” lietotni. Piemēram, Alūksnes pilsētas bibliotēkā ir īpaši izveidotas lasītāju grupas pēc interesēm (arī novadpētnieku,

vēstures interesentu grupa), kuras ar SMS starpniecību informē par bibliotēkā gaidāmajiem grupas interesēm atbilstošiem pasākumiem. Savukārt Balvu Centrālajā bibliotēkā 2020. gadā tika aizsāka reģiona e-jaunumu sagatavošana un izsūtīšana iepriekš apzinātai cilvēku kopai, kuri vēlas regulāri savā e-pastā saņemt jaunākās publikācijas avīzēs un žurnālos, kas tematiski skar Balvu reģionu (cilvēkus, notikumus, vietas u. t. t.).

Tiešā pasta sūtījumos var ievietot reklāmas ieliktni – izņemamu reklāmas lapu vai bukletu, ko nosūta kopā ar žurnālu vai citu sūtījumu. Šādā gadījumā nav nepieciešams veidot adresātu sarakstu.

○ **Informatīvie materiāli. Lapiņas. Bukleti. Brošūras. Faktu lapas.**

Šajos publicitātes materiālos var piedāvāt:

- pamatinformāciju par bibliotēkas novadpētniecības krājumu un pakalpojumiem;
- svarīgāko informāciju par novadu, apskates vietām novadā;
- novadnieku, ielu un vietvārdu sarakstus,
- svarīgāko vēstures faktu uzskaitījumu;
- pamatinformāciju par dažādiem novadpētniecības tematiem;
- atbildes uz biežāk uzdotajiem jautājumiem novadpētniecībā;
- lietišķus padomus, ievadu novadpētniecības darbā, piemēram, “Kā sākt izpēti” u. t. t.
- bibliotēkas novadpētniecības pasākumu un aktivitāšu programmas.

○ **Ceļveži:**

- bibliotēkas novadpētniecības resursu (kolekciju) ceļvedis;
- pagasta / pilsētas / novada ceļvedis;
- interneta resursu ceļvedis par pagastu/novadu/reģionu;
- novada kultūras mantojuma ceļvedis.

☞ Preiļu novada interneta ceļvedis:
<http://www.preilubiblioteka.lv/index.php?mod=articles&menu=24&smenu=1>

☞ Jelgavas pilsētas bibliotēkas saraksts “Jelgavas pilsētas pašvaldības institūcijas”:
<http://www.jelgavasbiblioteka.lv/par-jelgavu/jelgava-interneta/>

○ **Kartes.**

Lai uzskatāmi attēlotu vietas, notikumus, tiek veidotas kartes.

☞ Trikātas skolas bibliotēkā izveidota Trikātas pagasta represēto cilvēku māju, no kurām sākās ceļš uz Sibīriju, karte.

§ Strenču bibliotēkā 2017. gadā sadarbībā ar vidusskolu organizēts pasākums “Pagātnes ainava mūsdienu skatos”. Skolēni *Google Maps* izveidoja digitālu Strenču karti, iezīmējot vietas un pievienojot aprakstus un fotogrāfijas no novadnieka Dāvja Spundes foto kolekcijas, kas atspoguļo Strenču pilsētas pārvērtības: dažādus objektus mūsdienās un pagātnē. Pieejams: <https://www.google.com/maps/d/viewer?mid=1CAGFLYATHmLsMS1lhteAolNLaxtVQUkh&ll=57.62416050546618%2C25.69234904999996&z=15> (Smiltenes, Strenču, Valkas novadu publisko bibliotēku darba pārskats par 2017. gadu [tiešsaiste]. Valka: Valkas novada centrālā bibliotēka, 2018. Skatīts 25.05.2021. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/496579.html>; 60. lpp.)

§ Krāslavas novada Svāriņu pagasta bibliotēka veido teritorijas karti, kurā attēlotas bijušās un esošās viensētas, un tiek veidoti šo viensētu iedzīvotāju saraksti. (Krāslavas reģiona publisko bibliotēku pārskats par 2019. gadu [tiešsaiste]. 2020. Skatīts 25.05.2021. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/836870.html> ; 44. lpp.)

§ Nozīmīgs papildinājums Bunkas pagasta Kroles bibliotēkas novadpētniecības krājumam ir pasūtītā un izgatavotā Kroles ciema vēsturiskās apbūves karte. Rūpīga izpētes darba rezultātā tapusi karte, kurā atzīmētas visas bijušās un esošās Kroles mājas, kā arī padomju laika ielu nosaukumi. Darbs pie pētniecības tiks turpināts. Izgatavotā karte glabājas bibliotēkā pie sienas visu apmeklētāju apskatei. (Liepājas reģiona bibliotēku 2020. gada pārskats [tiešsaiste]. Skatīts 25.05.2021. Liepāja, 2021. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/901734.html>; 43. lpp.)

○ **Atsevišķas kolekcijas vai ieteicamo izdevumu par novadu bibliogrāfiskā saraksta izveide.**

Kolekcija (vai bibliogrāfija), kurā apkopoti tādi novadpētniecības materiāli, kas ļauj iegūt nozīmīgāko informāciju par novadu (var ietvert arī daiļliteratūru).

○ **Paziņojumi plašsaziņas līdzekļiem jeb preses relīzes.**

○ **Preses konferences.**

Parasti saistītas ar lielākiem projektiem.

○ **Intervijas medijiem.**

○ **Suvenīri.**

Liela daļa bibliotēku suvenīru ir saistīti ar novadpētniecības kolekcijām:

- senu attēlu reprodukcijas;
- pastkartes, atklātņu komplekti par reģionu;
- magnēti, krūzīšu paliktņi, sveces;
- zīmuli, pildspalvas, klades u. c.

○ **Prezentācijas jeb slaidrādes (arī audiovizuālas).**

Tās tiek demonstrētas pasākumos bibliotēkā un ārpus tās, tiešsaistes portālā *Youtube.com*, *Slideshare.net* vai interesentiem pieejamas bibliotēkas datoros, digitālajos informatīvajos ekrānos bibliotēkas telpās vai pilsētvidē.

§ Rīgas Centrālās bibliotēkas Šampētera filiālbibliotēkas prezentācija par Šampētera apkaimi Rīgā: vēsture, objekti un novadnieki: <https://www.slideshare.net/sampeteris/sampeteris-apkaime>

○ **Informatīvs stands.**

Veltīts kādam novadniekam, objektam, bibliotēkas vēsturei.

☞ Bunkas pagasta Krotas bibliotēkā ir izveidots stends par Krotē dzimušajiem ievērojamiem cilvēkiem – valodnieku Ati Kronvaldu un dzejnieku Alfrēdu Krūkli. Stendā apskatāms plašs materiālu klāsts: raksti periodikā, fotogrāfijas, vēstules, laikabiedru atmiņas, pasākumu afišas, grāmatas, skolēnu un studentu pētnieciskie darbi, A. Krūkļa paša iesieta un ilustrēta grāmata ar nekur npublicētiem dzejoļiem, kā arī dažas dzejnieka personīgās mantas. Bibliotēkā pie sienas apskatāms arī abu ievērojamo novadnieku dzimtas koks, kā arī ir apkopoti materiāli par viņu senčiem un pēctečiem. (Vēkause, Lita. [Informācija par bibliotēkā izveidoto stendu Krotē dzimušajiem ievērojamiem cilvēkiem – valodniekam Atim Kronvaldam un dzejniekam Alfrēdam Krūklīm]. E-pasta ziņojums. 2021. gada 25. maijs.)

Informatīvs stends var atrasties ne tikai bibliotēkā, bet arī pilsētvidē, to var demonstrēt novada pasākumos.

☞ Staļģenes bibliotēka 2019. gada 31. augustā pie ceļa, kas kādreiz veda uz Jaunsvirlaukas skolu, atklāja stendu, uz kura izvietota informācija par 23 pagasta izcilākajām personām un karte ar mājvietām, kur viņi dzīvojuši. (Jelgavas reģiona bibliotēku darba pārskats 2019 [tiešsaiste]. Skatīts 29.05.2021. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/836830.html>; 31. lpp.)

○ Spēles (galda, interaktīvās, orientēšanās, datorspēles, puzzles), krustvārdu mīklas.

Izmantojot novadpētniecības resursus, bibliotēkās tiek radītas dažnedažādas spēles. Piemēram, tiek sastādītas krustvārdu mīklas: tās risina skolēni vēstures, latviešu valodas nedēļās, publicē vietējās avīzēs. Populāras ir puzzles ar senajiem pilsētu, vietu attēliem.

☞ Balvu Centrālajā bibliotēkā Balvu reģiona kultūras mantojuma bagātību popularizēšanai un apgūšanai 2020. gadā izveidota interaktīva tiešsaistes spēle “Cik daudz zini par savu reģionu?” (<http://balvurcb.lv/spele/>) Spēlē ir ietverti 10 Balvu reģiona objekti/vietas, par katru jāatbild uz 5 jautājumiem. Atbildes var atrast Balvu reģiona Kultūrvēstures datubāzē. (Balvu reģiona bibliotēku darba pārskats par 2020. gadu [tiešsaiste]. Skatīts 25.05.2021. Balvi, 2021. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/898564.html>; 40. lpp.)

☞ Lai popularizētu Jēkabpils pilsētas vēsturi un bibliotēkas novadpētniecības materiālus, Jēkabpils pilsētas bibliotēka 2020. gadā izstrādāja galda spēli “Jēkabpils stāsti”. Spēles uzdevums: nokļūt no Jēkabpils uz Krustpili vai no Krustpils uz Jēkabpili. Spēles gaitu nodrošina klasiska galda spēles metode ar pievienotu mūsdienīgu risinājumu jautājumu uzdošanai – video jautājumi ar kvadrātkoda pieejamību. Par spēlē iekļautajiem objektiem uz spēles laukuma atsevišķā bukletā sniegta informācija, veicinot zināšanas par pilsētas kultūrvēsturi. (Jēkabpils pilsētas bibliotēkas 2020. gada darba pārskats [tiešsaiste]. Skatīts 25.05.2021. Jēkabpils, 2021. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/901513.html>; 4.–5. lpp.)

Galda spēles “Jēkabpils stāsti” dizains

2020. gadā vairākas Latvijas bibliotēkas (Valkas, Strenču, Smiltenes, Ventspils u. c.) piedalījās Latvijas Drošāka interneta centra “Drossinternets.lv” sadarbībā ar Drošāka interneta vēstnešiem organizētās tiešsaistes spēles “Pilsētas ABC” (<https://drossinternets.lv/lv/info/pilsetu-spele>) izveidošanā. Spēles mērķis ir sabiedrības informācijpratības un digitālās pratības pilnveide. (Latvijas publisko bibliotēku darba pārskati, 2020 [tiešsaiste]. Skatīts 25.04.2021. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/70743.html>.)

○ Vietējais kultūras kanons.

Savulaik LNB Bibliotēku attīstības centrs aicināja bibliotēkas iesaistīties sava vietējā kultūras kanona veidošanā⁵². Daudzas bibliotēkas šim aicinājumam atsaukušās un tapuši vietējie kultūras kanoni.

Stopiņu novada Ulbrokas bibliotēkā 2020. gadā tika noslēgts darbs pie Stopiņu novada kultūras kanona (https://www.stopini.lv/media/Dome/Kulturas_kanons_rakstu_zimes-8.pdf). Novada kultūras kanons vairāku projektu ietvaros tika apzināts kopš 2015. gada. Tas ir izveidots kā kartīšu komplekts. (Pierīgas reģiona publiskās bibliotēkas 2020. gadā [tiešsaiste]. Skatīts 25.05.2021. Salaspils novada bibliotēka, 2021. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/901824.html>; 88. lpp.)

Gāršenes pagasta bibliotēkai viena no prioritātēm novadpētniecības darbā ir Gāršenes kultūras kanona izveide. 2020. gadā noformēti apraksti par 20 kultūras kanona vienībām. (Pārskats par Jēkabpils reģiona un Neretas novada bibliotēku darbību 2020. gadā [tiešsaiste]. Skatīts 25.09.2021. Jēkabpils, 2021. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/901515.html>; 47. lpp.)

⁵² Latvijas kultūras kanons un tā izmantošanas iespējas bibliotēkā. Par izdevumu atbild Latvijas Nacionālās bibliotēkas Bibliotēku attīstības institūta Bibliotēku konsultatīvais centrs ; izdevumu sagatavojusi Māra Jēkabsons. Rīga : Latvijas Nacionālā bibliotēka, 2014. ISBN 9789984850214 (PDF). Pieejams: https://kulturaskanons.lv/wp-content/uploads/2017/08/lkk_un_ta_izmantosanas_iespejas_biblioteka.pdf

○ Novadpētnieciskas publikācijas (preses izdevumos, gadagrāmatās, rakstu krājumos, interneta medijos u. t. t.).

Novadpētnieciskas publikācijas par vietas vēsturi, pagātnes notikumiem, ievērojamām personām u. c. sekmē lokālās novadpētniecības informācijas plašu izplatīšanu, piesaista, ieinteresē. Lai gan lielāko daļu cilvēku interesē vieta, kur viņi dzīvo, daudzi nav gatavi šīs informācijas iegūšanai ziedot daudz laika. Taču, ja informācija tiek piedāvāta saistošā, viegli uztveramā formā, tā ne tikai paplašina zināšanas par novadu, bet arī var rosināt lasītāju iegriezties bibliotēkā, lai par konkrēto tematu uzzinātu vairāk.

Šo publikāciju autori var būt gan paši bibliotekāri, gan žurnālisti, pētnieki u. c. Arī tad, ja bibliotekārs nav autors, viņš bieži vien sniedz lielu ieguldījumu novadpētniecisku publikāciju, izdevumu un citu darbu (filmu, TV, radio raidījumu) tapšanā, kā informācijas bāzi piedāvājot bibliotēkas novadpētniecības krājumu, sniedzot palīdzību informācijas meklēšanā, faktu noskaidrošanā, konsultējot par citiem novadpētniecības avotiem, palīdzot kontaktu un saziņas veidošanā, sagādājot vizuālo materiālu. Bibliotekārs var arī pats rosināt publikāciju tapšanu, aicinot vietējās vēstures biedrības pārstāvjus, novadpētniekus, brīvprātīgos sagatavot rakstus par kādu tematu vai personu, piedāvāt rakstu, pētījumu publicēšanu bibliotēkas resursos, piemēram, tīmekļa vietnē.

§ 2020., Jelgavas pilsētas bibliotēkas (JPB) jubilejas gadā, tapušas bibliotēku vēsturei veltītās e-publikācijas (<http://www.jelgavasbiblioteka.lv/par-mums/par-mums/vesture/>), atzīmējot 100 gadus, kopš tika atvērta pirmā pilsētas uzturētā bibliotēka Jelgavā – Jelgavas bibliotēka. Tajās aktualizēti nozīmīgi jautājumi bibliotēkas un pilsētas 100 gadu vēsturē un šodienā. Pētniecības gaitā veikts arī nozīmīgs darbs pie materiāliem, kas atspoguļo Jelgavas pilsētas bibliotēkas sadarbību ar trimdas tautiešiem. Atlasīti un digitalizēti interesantākie JPB un trimdas korespondences paraugi (100 vienības). 2021. gadā iecerēts izveidot trimdas sarakstes digitālo kolekciju, pievienojot skenētos dokumentus kopkatalogam un izveidojot aprakstus. (Jelgavas pilsētas bibliotēku gada pārskats 2020 [tiešsaiste]. Skatīts 25.09.2021. Jelgavas pilsētas bibliotēka, 2021. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/901706.html>; 56. lpp.)

§ Gaigalavas pagasta bibliotēkā tiek pierakstīti vietējo iedzīvotāju atmiņu stāsti par Gaigalavas pagastu, tā ļaudīm, iestādēm, kas darbojušās agrākos laikos, notikumiem. Atmiņu stāsti tiek publicēti pašvaldības informatīvajā izdevumā “Gaigalavas ziņas”. (Rēzeknes reģiona novadu publisko bibliotēku 2019. gada darba pārskats [tiešsaiste]. Skatīts 25.09.2021. Rēzekne, 2020. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/837305.html>; 36. lpp.)

○ Bibliotēku izdevējdarbība novadpētniecībā (arī elektroniskā publicēšana):

- bibliogrāfiskie rādītāji;

§ 2019. gadā Rīgas Centrālā bibliotēka sagatavoja un izdeva ieteicošo bibliogrāfisko rādītāju “Romānu sērija “Mēs. Latvija, XX gadsimts””. Tajā sniegta informācija par rakstniekiem, kuri piedalījušies sērijas izveidē, apkopota literatūra par viņu daiļradi, kā arī publikācijas par sērijā ietvertajiem romāniem. Lielākajā daļā romānu galvenā darbības norises vieta ir Rīga, tādējādi īpaši akcentējot paliekošo un mainīgo Rīgas pilsētvidē pēdējo simts gadu laikā. Bibliogrāfiskā rādītāja elektroniskā versija pieejama: <https://www.rcb.lv/romanu-serija-mes-latvija-xx-gadsimts/> (Rīgas Centrālās bibliotēkas 2019. gada pārskats [tiešsaiste]. Skatīts 25.09.2021. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/837307.html>; 20. lpp.)

§ 2019. gadā Saldus pilsētas bibliotēkā Saldus novada Goda pilsonim, sportistam, trenerim Ojāram Ulmanim izveidots apjomīgs bibliogrāfisks rādītājs “Saldus novada DEPOZĪTS. Saldus novada Goda pilsonis Ojārs Ulmanis (1949-2017)” (<https://biblioteka.saldus.lv/novadpetnieciba/bibliografija/>). Šajā bibliogrāfijā var gūt ieskatu O. Ulmaņa biogrāfijā, veidot izpratni par personību un viņa devumu Saldus novada kultūras un sporta dzīvē. (Saldus pilsētas bibliotēkas pārskats par Saldus un Brocēnu novadu bibliotēku darbu 2019. gadā [tiešsaiste]. Skatīts 15.10.2021. Saldus, 2020. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/837316.html>; 52. lpp.)

- novadpētniecības krājuma jaunieguvumu apskati;
- dzejoļu krājumi, stāstu krājumi;

- rakstu krājumi;
- novadnieku pētījumu publicējumi;
- kalendāri, gadagrāmatas;
- fotoalbumi, atklātņu komplekti;
- krāsojamās grāmatas, krāsojamās lapas;

¶ Gulbenes novada bibliotēkas veidotā izziņojā krāsojamā grāmata bērniem “Gulbenes novada pērles” (<http://www.gulbenesbiblioteka.lv/lv/novads/novada-perles/krasojama-gramata-gulbenes-novada-perles>).

- nozīmīgu, retu izdevumu reprinti (galvenokārt, lai ierobežotu oriģinālu nolietojanos);
- novadu izdevumi;

Novados iznāk vietējās avīzes, un daudzviet šie izdevumi top vietējā bibliotēkā. Tā kā tajos tiek atspoguļotas norises un aktualitātes novada dzīvē, arī tie uzskatāmi par novadpētnieciskiem izdevumiem.

¶ Pūres bibliotēkā sadarbībā ar pagasta iestādēm un uzņēmumiem tiek izdots informatīvais izdevums “Pūres un Jaunsātu pagastu Ziņas”; Lēdmanes pagasta bibliotēkā ir vietējās avīzītes “Lēdmanes Likteņdzirnas” redaktore; Viesātu bibliotēkā iznāk bibliotēkas veidotā “Viesātu pagasta gadagrāmata”, Aizputes novada Cīravas pagasta bibliotēkas vadītāja veido Cīravas pagasta lappusi Aizputes novada avīzē, Bebrene bibliotēkā tiek veidots izdevums “Bebrenes pagasta bibliotēkas ziņas” un “Bebrenes Sv. Jāņa Kristītāja Romas katoļu baznīcas Draudzes Avīze”, u. c. (Latvijas publisko bibliotēku darba pārskati [tiešsaiste]. Skatīts 25.04.2021. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/70743.html>.)

Bibliotēkas var būt minēto izdevumu autores vai līdzautoras, sastādītājas, izdevējas. Šādu izdevumu izdošana ir svarīga, jo komerciāliem izdevējiem tie varētu būt finansiāli nerentabli, jo īpaši vietās ar zemu populāciju. Taču tie ir ārkārtīgi nozīmīgi vietējiem iedzīvotājiem, pētniekiem, tūristiem, citiem interesentiem kā vietējās kultūras liecība.

Reizēm šādi izdevumi var būt arī finansiāla ieguvuma avots bibliotēkai.

○ **Filmas, video.**

Novadpētniecības popularizēšanai bibliotēkas apgūst arī multimedijus – daudzas īsfilmas un videostāsti ir bibliotēku veidoti un/vai finansēti. Bibliotekāri mēdz piedalīties novadpētnieciska temata TV un radio raidījumos vai iesaistās to sagatavošanā, kā arī pieaicina mediju pārstāvjus bibliotēkas organizēto pasākumu atspoguļošanā.

¶ 2016. gadā Kroles bibliotēkā sadarbībā ar operatoru Intu Folkmani tapusi filma par Kroti “Krote laiku lokos” (<https://youtu.be/8GIHRzXID2M>). Filmas tapšanas gaitā uzklusētas un ierakstītas daudzu pagasta iedzīvotāju atmiņas, kā arī fotografētas vēsturiskās vietas un Kroles dabasskati. 2018. gadā uzņemta filma “Krote laiku lokos” 2. daļa “Krote Latvijas simtgadē”. Abas filmas veidotas par Kroles bibliotēkas finansējumu. (Darba pārskats Liepājas reģiona 8 novadu bibliotēkās 2016. gadā [tiešsaiste]. Skatīts 25.05.2021. Liepāja, 2017. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/81754.html>; 32. lpp.)

¶ Sākot ar 2017. gadu, Gramzdas pagasta bibliotēkā tiek vākti dažāda veida novadpētniecības materiāli no Gramzdas iedzīvotājiem. Materiāli tika izmantoti 2018. gadā izveidotajai īsfilmai par Gramzdas vēsturi “Gramzdas pagasts gadsimtu griežos” (<https://www.youtube.com/watch?v=zFCeTjZAlb0>) un 2019. gadā izveidotajai filmai “Gramzda 2019” par Gramzdas pagastu 2019. gadā, tā uzņēmumiem, saimniecisko darbību un kultūras notikumiem (<https://www.youtube.com/watch?v=LWS2kepHeEE>). (Liepājas reģiona bibliotēkas. 2019. gada pārskats [tiešsaiste]. Skatīts 15.10.2021. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/836877.html>; 46.-47. lpp.)

§ Siguldas bibliotēkas 2017. gadā veidotajā filmā “Siguldas novada bibliotēkas stāsts” (https://www.youtube.com/watch?v=s2BrQn_MMtU) ir gan vēsturisks ieskats, gan vēstījums par mūsdienu bibliotēkas darbu un pakalpojumiem. (Pierīgas reģiona publiskās bibliotēkas 2017. gadā [tiešsaiste]. Skatīts 25.05.2021. Salaspils novada bibliotēka, 2018. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/file/21149774.pdf>; 87. lpp.)

§ Ludzas bibliotēkā 2015. gadā izveidota Ludzā dzimušajam, pasaulē pazīstamajam kinorežisoram Hercam Frankam veltīta īsfilma “Ludza – tas ir mans sākums un mana laime” (<https://www.youtube.com/watch?v=y5fNY-H0URE>), kas tapusi pašvaldības īstenota projekta “Ludzas Lielās sinagogas restaurācija un ebreju garīgā mantojuma atdzimšana” ietvaros. Filma ir tapusi Ludzas pilsētas galvenajā bibliotēkā, balstoties uz novadpētniecības krājumā savāktajiem materiāliem par Ludzas ebreju kopienas vēsturi un kinorežisoru Hercu Franku. (Ludzas pilsētas galvenās bibliotēkas darba teksta atskaite par 2015. gadu. gadu [tiešsaiste]. Ludzas pilsētas bibliotēka, 2016. Skatīts 25.05.2021. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/file/313124.pdf>; 64. lpp.)

§ Nīgrandes pagasta Kalnu bibliotēkā no bibliotēkas novadpētniecības materiāliem – 7 intervijām ar kolhoza “Jaunais komunārs” priekšsēdētāju Jāni Blūmu – izveidota filma “Soļi” 6 daļās. (Saldus pilsētas bibliotēkas pārskats par Saldus un Brocēnu novadu bibliotēku darbu 2020. gadā [tiešsaiste]. Skatīts 25.05.2021. Saldus, 2021. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/901874.html>; 57. lpp.)

§ Iegūstot atbalstu un finansējumu Alūksnes novada pašvaldības kultūras un kultūrizglītības iestāžu projektu konkursā, Alūksnes pilsētas bibliotēkā 2020. gadā noritēja projekts “Alūksnieši stāsta”. Atmiņu stāstu kolekciju (DVD formātā) sāks veidot par tematiem un notikumiem, kam 2020. vai 2021. gadā ir apaļa vai pusapaļa jubileja/piemiņas datums, piemēram, “Darbs pašvaldībā valsts neatkarības atjaunošanas laikā”, “100 gadi kopš Alūksnei piešķirtas pilsētas tiesības”, “Drošības struktūru darbs Alūksnē”, “Otrajā pasaules kara laikā piedzīvotais”, “Alūksnes Dzimtsarakstu nodaļas darbs”, “Žurnālistu darba gaitas, to aizkulises” u. c. Alūksnes pilsētas darbinieki ar plašsaziņas mediju starpniecību un individuālās sarunās aicināja ikvienu – bijušo vai esošo – alūksnieti dalīties atmiņās, izstāstīt savu vai sava ģimenes locekļa stāstu. Rezultātā tapa videostāstu kolekcija, kurā atmiņās dalās vairāk kā 30 alūksnieši. Video filmēja novadnieks, entuziasts Vilnis Blūms. Projekts veicināja arī novadpētniecības materiālu digitalizāciju, jo atmiņu sniedzēju stāsti tika vizualizēti ar fotogrāfijām un dokumentiem (kuri bija jādigitalizē). Tā kopā digitalizēti vairāk nekā 300 materiāli. Covid-19 pandēmijas dēļ klātienes tikšanās ciklā “Savējie iedvesmo” Alūksnes pilsētas bibliotēkā arī tika aizstātas ar videostāstiem, kas pieejami bibliotēkas tīmekļa vietnē un sociālajos tīklos. (Alūksnes un Apes novadu bibliotēku gada darba pārskats 2020 [tiešsaiste]. Skatīts 25.09.2021. Alūksne, 2021. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/898559.html>; 64.-65., 66., 73. lpp.)

§ 2020. gadā Talsu Galvenās bibliotēkas Novadpētniecības lasītavas darbinieces sagatavoja, uzfilmēja un apstrādāja raidījumu “Domāsim gaiši!” (<https://www.facebook.com/376106299206894/videos/393436451978541>) ar mācītāju Māri Ludviku par kritisko domāšanu, ierobežojumiem un svētku tradīcijām skatīšanai sociālajā tīklā “Facebook”. Sākta arī videorullīšu “Novadpētniecības lasītavas jaunumi” (https://www.facebook.com/watch/TalsuGB/?ref=page_internal) veidošana, kurā tiek popularizēti Novadpētniecības lasītavas jaunieguvumi. 2020. gadā tika sagatavotas 10 epizodes, kurās atspoguļota informācija par 26 grāmatām. Vēl viens jauninājums ir “Apsveikums novadniekiem” (piemēram, https://m.facebook.com/376106299206894/videos/693047018041400?_rdr) – video ar sveicienu novadniekiem apaļā jubilejā, kas arī tiek publicēts “Facebook”. (Talsu reģiona bibliotēku 2020. gada darba pārskats [tiešsaiste]. Skatīts 25.09.2021. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/901875.html>; 58., 60.- 61. lpp.)

Bibliotēku multimedijālā un digitālā satura piedāvājums vairāk piesaista arī jauno paaudzi, rosinot viņu interesi par dzimtā novada vēsturi un norisēm.

§ Pelču pagasta bibliotēkas projekts bērniem “Mazā novadpētniecības skola” saņēma EIFL (*Electronic Information for Libraries*) inovāciju balvu publiskajām bibliotēkām. Projekta ietvaros Pelču pagasta bērni vecumā no 7 līdz 15 gadiem iepazinās ar Pelču pils vēsturi un leģendām un mācījās veidot animācijas filmiņas, gan paši zīmējot, gan režisējot, gan izvēloties skaņu efektus. Rezultātā tapa filmiņa “Leģenda par Pelču pils Balto dāmu” (<https://www.youtube.com/watch?v=XABIsI2MqqU>). (Pārskats par darbu Kuldīgas Galvenajā bibliotēkā un Kuldīgas novada pagastu bibliotēkās 2015. gadā [tiešsaiste]. Skatīts 25.05.2021. Kuldīga, 2016. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/70901.html>; 42. lpp.)

○ Datubāzes. Digitālās kolekcijas.

Visupirms atzīmējams ir bibliotēkas elektroniskā kataloga un BIS “Alise” Novadpētniecības datubāzes publicitātes potenciāls: tie sniedz attālinātu pieeju bibliogrāfiskajām ziņām par bibliotēkas krājumā esošajiem novadpētniecības materiāliem, ļauj apskatīt satura rādītāju, anotāciju, attēlus, pilntekstus vai saites uz oriģinālu digitālajām kopijām, vai saistītajiem elektroniskajiem dokumentiem.

Taču, tā kā bibliotēkas elektroniskais katalogs un BIS “Alise” Novadpētniecības datubāze ir bibliogrāfiski resursi, to bagātīgais saturs, kas nav vienkārši un ērti meklējams pēc populāro interneta meklējumprogrammu (*Google*) meklēšanas pamatprincipiem, nereti nesasniedz bibliotēku lietotāju. Tādēļ ieteicams popularizēt arī pašus bibliogrāfiskos resursus.

§ Līvānos Novadpētniecības datubāze ir integrēta Līvānu novada Centrālās bibliotēkas vietnē, tādējādi tā ir labi pamanāma bibliotēkas vietnes apmeklētājiem. Savukārt Rīgas Centrālajā bibliotēkā (RCB), lai labāk atklātu Novadpētniecības datubāzes saturu, izstrādāta jauna RCB tīmekļa vietnes sadaļa “Iepazīsti Rīgu”. Tajā ir divas daļas – “Apkaimes” un “Koka Rīga”, kas ļauj interesentiem iepazīties ar jau atlasītām materiālu kopām par Rīgas apkaimēm un objektiem vai iestādēm tajās, kā arī ar materiāliem par Rīgas koka arhitektūras mantojumu. Sagatavotas informācijas materiālu kopas arī par RCB vēsturi un darbību. Jaunā novadpētniecības materiālu sadaļa papildināta ar informatīvu tekstu un bagātīgu foto materiālu. Ik gadu tajā tiek veidotas saites uz materiālu kopām par tiem Rīgas objektiem, kuriem atzīmējamās apaļas jubilejas, piemēram, Rīgas autoostas piecdesmitgade, starptautiskās lidostas “Rīga” četrdesmitgade. Šīs novadpētniecības materiālu kopas tika papildinātas ar nozīmīgākajiem rakstiem no Latvijas nacionālās digitālās bibliotēkas datubāzes “Periodika.lv”, kā arī LNB analītikas datubāzes ar piekļuvi rakstu pilntekstiem. (Latvijas publisko bibliotēku darba pārskati [tiešsaiste]. Skatīts 25.04.2021. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/70743.html>.)

§ Balvu Centrālajā bibliotēkā 2019. gadā sāka kvadrāt kodu (QR kodu), kas sniedz saites uz bibliotēkas veidotajām datubāzēm, izmantošana. Tie izvietoti gan uz novadpētniecības mapēm, gan afišām par novadpētniecības izstādēm. Izmantojot kvadrāt kodu, lietotājs var ātri un ērti piekļūt datubāzes saturam. (Balvu reģiona bibliotēku darba pārskats par 2019.gadu [tiešsaiste]. Skatīts 25.05.2021. Balvi, 2020. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/836631.html>; 44. lpp.)

Bibliotēkas veido arī citas novadpētniecības datubāzes un digitālās kolekcijas:

- **tematiskas digitālās kolekcijas;**
- **vēsturisku fotogrāfiju digitālās kolekcijas;**
- **vietējo laikrakstu digitālās kolekcijas;**
- **mutvārdu vēstures kolekcijas;**
- **virtuālās novadnieku un novadpētniecības enciklopēdijas, novadnieku vārdnīcas;**

§ Madonas novada bibliotēka 2020. gadā aizsāka Novadnieku datubāzes veidošanu (<https://biblioteka.madona.lv/lv/novadnieku-datubaze>). Tajā sniegtas īsas biogrāfiskas ziņas par ievērojamiem cilvēkiem, kam bijusi kāda saistība ar Madonu vai Madonas apkārtni. Ziņu avots ir enciklopēdijas, biogrāfiskās vārdnīcas, raksti periodikā, portālā “Periodika.lv”. (Pārskats par Madonas novada bibliotēkas darbu 2020. gadā [tiešsaiste]. Skatīts 25.09.2021. Madona, 2021. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/901822.html>; 54. lpp.)

§ Saulkrastu novada bibliotēkas tīmekļa vietnē publicēta “Novadnieku enciklopēdija” (<https://saulkrastubiblioteka.lv/index.php/novadniekuenciklopedija/>). Tas ir Saulkrastu novada bibliotēkas veidots informācijas resurss, kura mērķis ir iepazīstināt ar ļaudīm, kuri dzimuši vai darbojušies Saulkrastu novadā un kļuvuši plašāk pazīstami Latvijā vai pasaulē. Darbs pie enciklopēdijas turpinās. (Pierīgas reģiona publiskās bibliotēkas 2020. gadā [tiešsaiste]. Skatīts 25.09.2021. Salaspils novada bibliotēka, 2021. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/901824.html>; 89. lpp.)

§ Preiļu Galvenās bibliotēkas “Novadnieku enciklopēdija” (<http://www.preilubiblioteka.lv/index.php?mod=articles&menu=2&smenu=3>) biogrāfiskās ziņas apkopotas par 1064 novadniekiem. Ziņu avots: enciklopēdijas, biogrāfiskās vārdnīcas, uzzīņu izdevumi, raksti un intervijas periodikā. Personāliju atlases princips: dzimis, mācījies, darbojies, dzīvo vai dzīvojis novadā un devis ieguldījumu tā attīstībā. Datubāze tiek papildināta. Iedzīvotāji tiek aicināti piedalīties tās pilnveidošanā.

§ Saldus pilsētas bibliotēka 2019. gada nogalē izstrādāja datubāzi “**Saldus novadpētniecības enciklopēdija**” (<https://novadpetnieciba.saldus.lv/>), kas ir integrēta bibliotēkas tīmekļvietnes sadaļā “Novadpētniecība”. Tajā **plānots** apkopot informāciju par Saldus un Brocēnu novadiem un novadniekiem. Šobrīd noris darbs pie enciklopēdijas pirmās sadaļas “**Novadnieki**”. Tajā apkopotas īsas biogrāfiskas ziņas par ievērojamiem cilvēkiem, kam bijusi saistība ar Saldu un bijušo Saldus rajonu. Novadniekus iespējams meklēt pēc alfabēta, darbības nozares, kā arī pēc atslēgvārdiem. Plašākai informācijai par novadpētniecības objektu pievienotas saites uz **Saldus un Brocēnu novada bibliotēku kopkatalogu**. 2020. gadā tika uzsāka enciklopēdijas popularizēšana vizītkartes formātā sociālajā tīklā “Facebook”, godinot novadniekus jubilejā. No 2020. gada 5. jūnija tika publicētas 16 vizītkartes vienotā stilā par Saldus un Brocēnu novada izcilām personībām. Piemēram, vizītkarte “Valdemāram Ancītim – 99” (<https://www.facebook.com/Salduspilsetasbiblioteka/photos/939152726534281>). (Saldus pilsētas bibliotēkas pārskats par Saldus un Brocēnu novadu bibliotēku darbu 2020. gadā [tiešsaiste]. Skatīts 01.10.2021. Saldus, 2021. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/901874.html>; 51.-52. lpp.)

§ Talsu Galvenās bibliotēkas tīmekļvietnes sadaļā publicēta digitālā biogrāfiskā vārdnīca “Dižļaudis” (<https://www.talsubiblioteka.lv/novadpetnieciba/dizlaudis/>) – datubāze par Talsu, Dundagas, Rojas, Mērsraga novadu personām. Datubāzes pamatā ir novadnieces, dzejnieces Maijas Laukmanes sagatavotā npublicētā vārdnīca “Es pakūru uguntiņu”. Bibliotēkas novadpētniecības lasītavas darbinieku uzdevums – veikt informācijas pārbaudi, precizēšanu, rediģēšanu, papildināšanu, sagatavošanu publicēšanai un ievietošanu datubāzē. (Talsu reģiona bibliotēku 2020. gada darba pārskats [tiešsaiste]. Skatīts 25.09.2021. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/901875.html>; 58. lpp.)

§ Tukuma bibliotēkā tiek veidota digitālā kolekcija “Novadnieku enciklopēdija”. Tā veltīta ievērojamiem cilvēkiem, kuru dzīve un darbība saistīta ar Tukuma, Kandavas, Engures un Jaunpils novadiem. Ieraksti tiek veidoti BIS “Alise” sistēmā (<https://tukums.biblioteka.lv/Alise/lv/advancedsearch.aspx?crit0=seri&op0=%25LIKE%25&val0=Novadnieku+enciklop%C4%93dija&linkid0=0&addCriteriaBop=AND&c=1&c=2&c=3>), lai ērti varētu veikt meklēšanu pēc dažādiem kritērijiem. Par katru novadnieku sniegti dzīves dati, nodarbošanās, saistība ar novadu, ģeogrāfiskie vietu nosaukumi, institūciju nosaukumi, ierakstiem pievienoti attēli, biogrāfijas, atsaucis uz izmantotajiem avotiem, literatūras saraksti un saites internetā. (Tukuma bibliotēkas gada pārskata kopsavilkums 2020 [tiešsaiste]. Skatīts 25.09.2021. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/901876.html>; 34. lpp.)

§ Jēkabpils pilsētas bibliotēkas veidotajā datubāzē “Ievērojami cilvēki Jelgavā” (<http://www.jelgavasbiblioteka.lv/par-jelgavu/novadpetnieciba/novadnieku-datubaze/>) apkopotas biogrāfiskas ziņas par cilvēkiem, kuriem bijusi vai ir saistība ar Jelgavu, Jelgavas novadu un apkārtni. Ziņu avots: enciklopēdijas, biogrāfiskās vārdnīcas, uzzīņu izdevumi, monogrāfijas, periodikas raksti, e-resursi u. c. (Jēkabpils pilsētas bibliotēkas 2020. gada pārskats [tiešsaiste]. Skatīts 25.09.2021. Jēkabpils, 2021. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/901513.html>; 69. lpp.)

- notikumu kalendārus;

§ Krāslavas Centrālajā bibliotēkā 2016. gadā sāka veidot elektronisko datubāzi “Krāslavas vēsture kalendāra formātā” (http://bibliotekakraslava.lv/docs/532/CD/Notikumi_Kraslava/index.htm). Tās mērķis ir vienkopus apkopot notikumus Krāslavas pilsētā laika periodā no iespējami visvecākajiem līdz šodienai. Katram notikumam pievienots avots, no kura ziņa ir iegūta. Datu avoti: bijušā Krāslavas rajona laikraksts no tā izdošanas 1. numura, laikraksts “Krāslavas Vēstis”, uzņēmumu, skolu tīmekļa vietnes u.c. Datubāzei sākti pievienot avotu pilntekstus. (Krāslavas reģiona publisko bibliotēku pārskats par 2016. gadu [tiešsaiste]. 2017. Skatīts 25.05.2021. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/file/377853.pdf>; 26. lpp.)

- **jubileju kalendārus;**

§ Katru gadu tiek sagatavots Jelgavas un Jelgavas apkārtnes novadu pazīstamāko cilvēku jubileju kalendārs (<http://www.jelgavasbiblioteka.lv/par-jelgavu/novadpetnieciba/novadnieku-kalendars-2021/>) Tajā iekļauj novadniekus, kuriem kārtējā gadā aprit apaļas 5 un 10 gadu jubilejas (50, 55, 60, 65 gadi u. t. t.)

- **faktogrāfiskās datubāzes;**
- **virtuālās izstādes un multimediju resursus;**
- **u. c.**

Svarīgi, lai bibliotēku veidotās digitālās kolekcijas un dažādie publicitātes resursi būtu pieejami attālināti virtuālajā vidē.

○ **Novadpētniecisku publisku pasākumu organizēšana.**

Pasākumi ar novadpētniecisku ievirzi ir perspektīva niša bibliotēkām, jo, tā kā lielāko daļu iedzīvotāju interesē vieta, kur viņi dzīvo, tās vēsture un personības, šie pasākumi ir populāri. Tie piesaista arī viesus un citus šīs vietas interesentus. Novadpētnieciskiem pasākumiem bibliotēkā ir liela nozīme kopienas veidošanā, tie veicina iedzīvotāju tīklošanos un savstarpējo kontaktu veidošanu. Šādi pasākumi ir arī iespēja iegūt papildinājumu bibliotēkas novadpētniecības krājumam: pasākumu audio vai video ierakstus, vēsturiskas fotogrāfijas, dokumentus, atmiņu stāstus.

Novadpētniecības temati tiek iekļauti arī citos bibliotēkas organizētajos pasākumos, piemēram, pasākumos bērniem, Senioru nedēļā. Tiek organizēti arī pasākumu cikli, piemēram, “Iepazīstam novada ļaudis!”, “Novada radošie cilvēki”, “Novadnieki pasaulē”, “Novadnieku veiksmes stāsti”.

Novadpētniecības pasākumi tiek reklamēti ar afišām, iespējamos un tīmekļa medijos, sociālajos tīklos, radio, televīzijā, mutvārdu komunikācijā, kā arī nosūtot personīgus ielūgumus.

Arvien populārāki kļūst virtuālie novadpētniecības pasākumi.

Latvijas bibliotēkās organizēto novadpētniecības pasākumu veidi:

➤ **Novadpētniecības izstādes un ekspozīcijas.**

Izstādes joprojām ir visizplatītākais popularizēšanas veids bibliotēkās, taču tas ir piedzīvojis strauju attīstību – līdzās tradicionālajām izstādēm attīstās multimedijālās, digitālās un virtuālās izstādes, kuru veidošanā tiek izmantotas jaunākās tehnoloģijas. Šādu izstāžu priekšrocība ir attālinātā pieejamība bibliotēkas tīmekļa vietnē, sociālajos portālos un citās publicitātes platformās, kas ļauj sasniegt ievērojami vairāk interesentu, kā arī iespēja tās saglabāt un demonstrēt neierobežoti ilgu laiku. Paralēli attālinātajai eksponēšanai vai arī, ja iespēju attālinātai šo izstāžu eksponēšanai nav, tās tiek demonstrētas bibliotēkas informatīvajā ekrānā vai multifunkcionālajā izstādes stendā, e-kioskā un ir pieejamas bibliotēkas datoros.

§ 2020. gadā bibliotēkās izveidots liels skaits novadpētniecības virtuālo izstāžu. Tās tiek publicētas bibliotēku tīmekļvietnēs, sociālajos tīklos, “Youtube”. Piemēram, Gulbenes novada bibliotēka izveidojusi digitālo izstādi “Ceļojums ar dzejniekiem Gulbenē. Nākotne” (<https://www.gulbenesbiblioteka.lv/lv/novads/digitalas-izstades/ceļojums-ar-dzejniekiem-gulbene-nakotne>), kas skatāma bibliotēkas tīmekļvietnes sadaļā “Novads. Digitālās izstādes”. Tā ir reāla Dzejas dienu pasākuma Gulbenes pilsētas Nākotnes ielas apkaimē ar dzejas lasījumiem un apkaimes raksturojumu digitālā versija, kas ietver dzeju teksta un audio formātā, fotogrāfijas un apkaimes vēstures stāstus. Ludzas pilsētas Galvenajā bibliotēkā tapušas virtuālās izstādes: “Mēs dzīvē izejam no

savām mājām” (<https://www.ludzasbiblio.lv/virtuala-izstade-mes-dzive-izejam-no-savam-majamj-tabune/>) (iepazīstina ar Ludzas reģiona dzejnieku izdotiem krājumiem) un “Ludza vēsture” (<https://www.ludzasbiblio.lv/virtuala-izstade-ludza-vesture/>). Valkas novada Centrālā bibliotēka sagatavoja novadpētniecības materiālu izlasi dažādām gaumēm “Iepazīsti Valku virtuāli!” (<http://biblioteka.valka.lv/lv/-4-86>). Tajā var uzzināt pilsētas vēstures faktus, iepazīt amatiermākslas kolektīvus, atcerēties novadniekus literātus, lasīt par apskates objektiem pilsētā, aplūkot senāku gadu fotoattēlus un pat noklausīties teiku. Saldus pilsētas bibliotēka novadpētniecības darba popularizēšanai sociālajā tīklā “Facebook” ievietoja 6 izstādes-videorullīšus. Piemēram, izstāde “Mārim Čaklajam – 80” (https://www.facebook.com/Salduspilsetasbiblioteka/videos/632824667581592/?__so__=channel_tab&__rv__=all_videos_card) un izstāde “Viņi un sirdsapziņa” (https://m.facebook.com/Salduspilsetasbiblioteka/videos/751579032380853/?__so__=channel_tab&__rv__=all_videos_ca), kas veltīta Māra čaklā 80 gadu jubilejai un atklāj dzejnieka radošās un biogrāfiskās saites ar Ojāru Vācieti. Salaspils bibliotēkā 2020. gadā tapusi Pierīgas reģiona publisko bibliotēku virtuālā izstāde “Vieta manā novadā” (<https://biblioteka.salaspils.lv/lv/pierigas-regiona-publisko-biblioteku-virtuala-izstade-vieta-mana-novada>), kas publicēta tiešsaistes video platformā “YouTube”. Tajā var iepazīt Pierīgas novadu nozīmīgākās vietas un objektus. Savukārt par godu Salaspils amatierteātra 20 gadu pastāvēšanas vēsturei, izveidota virtuālā izstāde “Teātra spēlēšanas tradīcija Salaspilī” (<https://biblioteka.salaspils.lv/lv/virtuala-izstade-teatra-spelesanas-tradicija-salaspili>). Tas ir stāsts par teātra nozīmi salaspiliešu dzīvē no pirmsākumiem līdz šodienai. Tukuma bibliotēkā tapusi jauna digitālā kolekcija virtuālās izstādes veidā “Tukuma bibliotēkas vēsture” (<https://www.youtube.com/watch?v=xhQZij02IRI>), kura ataino Tukuma bibliotēkas darbību no pirmsākumiem līdz mūsdienām. To var apskatīt informācijas panelī Tukuma bibliotēkas vestibīlā, bibliotēkas tīmekļvietnē un “YouTube”. Ikšķiles novada Centrālā bibliotēka Ikšķiles 835. jubilejai veltīja virtuālo izstādi “Ikšķilei 835. Šķirstot grāmatu” (<https://m.facebook.com/watch/?v=400687237556508>), kurā interesenti varēja iepazīties ar grāmatām, kas satur būtisku informāciju par novadu un tā vērtībām. Uzsākta arī lasītāju un citu interesentu iepazīstināšana ar novadniekiem, publicējot ciklu “Esam lepnī!” (<https://www.facebook.com/watch/?v=395208558263745>). Tajā katram konkrētajam novadniekam ir veltīts ieraksts, kurā iekļauta īsa biogrāfija, saistība ar Ikšķili un norādēm uz elektroniskajiem resursiem. Kazdangas pagasta bibliotēka sadarbībā ar Kazdangas muzeju izveidoja virtuālo izstādi “Barikādēm – 30” (<https://prezi.com/view/TDanfftTkS9RtJVK1CNm/>). Tajā apkopota informācija par Barikādēm, par kazdandzniekiem, kuri tajās piedalījās, kā arī apkopotas Barikāžu laika fotogrāfijas. Kuldīgas Galvenās bibliotēkas tīmekļvietnē publicētas 5 virtuālās izstādes par Kuldīgas Galvenās bibliotēkas vēsturi “Ceļā uz simtgadi...” (<https://sites.google.com/view/virtualas-izstades-kgb-2020/s%C4%81kumlapa>). 2020. gadā Kuldīgas Galvenā bibliotēka arī organizēja konkursu “Virtuālā izstāde 2020” Kuldīgas reģiona bibliotēkām, kurā tika izvirzīti šādi vērtēšanas kritēriji: 1) izstādē izmantoto materiālu aprakstīšana Novadpētniecības datubāzē; 2) ierakstu atbilstība standartiem un noteikumiem; 3) anotāciju pievienošana aprakstam; 4) izvēlēta temata aktualitāte; 5) tēmas izpētes dziļums; 6) izmantoto materiālu daudzveidība; 7) izstādes dizains un struktūra; 8) autorlīgumi par izstādē izmantoto materiālu publicēšanu datubāzēs un internetā. Rezultātā tika izveidotas 23 virtuālās izstādes. Kuldīgas Galvenās bibliotēkas tīmekļvietnē izveidota jauna sadaļa “Virtuālās izstādes” (<https://sites.google.com/view/virtualas-izstades-kgb-2020/s%C4%81kumlapa>), kur vienkopus skatāmas Kuldīgas reģiona pagastu bibliotēku 2020. gadā izveidotās virtuālās izstādes. Arī Cēsu Centrālās bibliotēkas tīmekļvietnē 2020. gadā ir ieviesta sadaļa “Digitālās izstādes” (<http://www.biblioteka.cesis.lv/lv/sakums/pakalpojumi/digit%C4%81l%C4%81s-izst%C4%81des.html>), kurā ir skatāmas vairākas novadpētniecības ekspozīcijas, kas bijušas izvietotas bibliotēkas telpās laikposmā no 2017. līdz 2019. gadam, piemēram, “Cēsis – viena no Hanzas savienības pilsētām”, ““No zobena saule lēca” – Cēsu kaujām 100”, “Cēsu bibliotēkai 100”. Izstādes skatot, ir iespēja meklēt informāciju tekstā pēc atslēgvārdiem. To nodrošina iepriekšēja materiālu apstrāde programmā “ABBY FineReader”. Sadaļā tiks publicētas arī nākotnē iecerētās izstādes. (Latvijas publisko bibliotēku darba pārskati, 2020 [tiešsaiste]. Skatīts 25.09.2021. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/70743.html>.)

☞ Digitālās izstādes var popularizēt, gan izvietojot reklāmas materiālus (afišas, plakātus, bukletus) fiziskajā vidē, gan arī publicējot tos drukātajos medijos.

Lielu apmeklētāju atsaucību gūst izstādes, kurās papildus tradicionālajai eksponātu apskatei iekļauti interaktivitātes elementi – interaktīvas tehnoloģijas, iespēja mijiedarboties, piedalīties, izmēģināt. Bibliotēku novadpētniecības izstādēs Latvijā piedāvāta iespēja izmēģināt senu un ne tik senu, bet jau aizmirstu priekšmetu (rakstāmrīku, stacionārā tālruņa ar ciparripu) un ierīču (piemēram, 20. gadsimta otrās puses “mājas kinozāles” ekvivalentu – filmoskopu) lietošanu, senu amatu un prasmju izmēģināšanu (ceļošanu, pastalu izgatavošana u. c.). Arvien populārākas kļūst ceļojošās jeb mobilās izstādes, kas tiek eksponētas citās bibliotēkās, dažādās institūcijās, kultūras namos, tirdzniecības centros, publiskos pasākumos.

§ 2017. gadā Saldus bibliotēka izveidoja populārā rokfestivāla “Saldus Saule” 30. gadadienai veltītu izstādi. Izstādi bija iespēja apskatīt vairākiem tūkstošiem interesentu, jo tā tika eksponēta Saldus tirdzniecības centrā “Akvārijs”, rokfestivāla norises laikā Saldus Kalnsētas parkā, Skrundas kultūras namā. Vēlāk tā ceļoja pa Latvijas bibliotēkām. (Saldus pilsētas bibliotēkas pārskats par Saldus un Brocēnu novadu bibliotēku darbu 2017. gadā [tiešsaiste]. Skatīts 25.05.2021. Saldus, 2018. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/496575.html>; 45. lpp.)

Izstāžu veidošanas pamatā ir nozīmīgs izpētes darbs. Izstāžu tematika ir daudzveidīga: izstādes veltītas gan ievērojamiem novadniekiem, gan vēsturiskiem notikumiem novadā, bibliotēkas vēsturei. Ierosmei: “Mūsu novads daiļliteratūrā”, “Novada pērles”, “Brīvā laika nodarbes pirms elektrības laikos”, “Pēckara saviesīgā dzīve novadā”.

Nozīmīgākiem tematiem var tikt veidoti izstāžu cikli.

§ 2019. gadā Cēsu Centrālajai bibliotēkai apritēja 100 gadi. Par godu šim notikumam visa gada garumā tika veidots ekspozīciju cikls, kas atspoguļoja Cēsu bibliotēkas vēsturi 100 gados (no 1919. līdz 2019. gadam) Cēsu pilsētas un Latvijas vēstures notikumu kontekstā. Ekspozīcijās tika atspoguļotas bibliotēkas mainīgās funkcijas, darba uzdevumi, svarīgākie notikumi attiecīgajā laika periodā, darbs ar lasītājiem, kā arī uzsvērtā bibliotēkas nozīmība un ieguldījums vietējā kopienā un reģionālajā mērogā. Lai nodrošinātu sagatavoto ekspozīciju pieejamību plašākam interesentu lokam, pēc eksponēšanas pusotru mēnesi bibliotēkā klātienē izstādes digitālais formāts tika ievietots bibliotēkas tīmekļa vietnē (<http://www.biblioteka.cesis.lv/lv/sakums/pakalpojumi/digit%C4%81l%C4%81s-izst%C4%81des.html>), tika sagatavota arī videofilma par bibliotēku 100 gados. (Cēsu Centrālās bibliotēkas atskaite par darbu 2019. gadā [tiešsaiste]. Skatīts 25.05.2021. Cēsis, 2020. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/836822.html>; 35. lpp.)

Populāras ir novadpētniecības lietišķo materiālu izstādes, kurās pamatā tiek atklāta novadnieku radošā darbība un hobiji. Tajās tiek eksponētas novada literātu, mākslinieku (fotogrāfu, keramiķu), amatnieku, lietišķās mākslas studijas, mākslas skolas audzēkņu un citu radošu personību daiļrades izstādes, novada iedzīvotāju darinājumu un privāto kolekciju izstādes.

➤ Tematiski pasākumi.

Novadpētniecības pasākumi, kas veltīti kādai novada vietai, laika posmam, ģeogrāfiskajam, dabas vai kultūras mantojuma objektam, vēsturiskam notikumam, ievērojamiem novadniekiem, dzimtām, ēku vēsturei, seniem amatiem, tradīcijām, arī uzņēmumam, iestādei, institūcijai (piem., skolai, tipogrāfijai, alus darītavai, vietējai padomju saimniecībai, baznīcai un draudzei) u. c.

➤ Novadnieku vai par novadu izdoto grāmatu atvēršana bibliotēkā, prezentācijas, lasījumi.

§ 2020. gada 28. janvārī Balvu Centrālā bibliotēka organizēja mūžībā aizgājušā prāvesta Alberta Budžes piemiņai veltītos novadpētniecības lasījumus. Lasījumu mērķis – veicināt pētnieku interesi par Balvu, Viļakas, Rugāju un Baltinavas novadu kultūrvēsturisko izpēti, kā arī popularizēt jau tapušus pētījumus par šo areālu. Piedalīties lasījumos tika aicināti zinātnieki, garīdznieki, bakalaura vai maģistrantūras studenti, pedagogi, lokālās vēstures pētnieki, bibliotekāri, muzeju darbinieki. Lasījumos ar pētījumiem par Balvu reģionam nozīmīgiem faktiem un cilvēkiem piedalījās 10 lektori. (Prāvesta

Alberta Budžes piemiņai veltīti novadpētniecības lasījumi (28.01.2020.) [tiešsaiste]. *Balvu Centrālā bibliotēka*. Skatīts 25.09.2021. Pieejams: <http://www.balvurcb.lv/cb/index.php/novadpetnieciba/novadpetniecibas-arhivs/54-pravesta-alberta-budzes-pieminai-veltiti-novadpetniecibas-lasijumi-28-01-2020>.

➤ **Tikšanās ar ievērojamiem novadniekiem un novadpētniekiem. Novadnieku atmiņu un stāstu vakari. Atceres pasākumi. Novadnieku salidojumi.**

8 Siguldas novada bibliotēka 2019. gadu atklāja ar šobrīd senākā trošu piekarceļa Baltijā – Siguldas gaisa trošu ceļa jeb Siguldas vagoniņa darbības 50 gadiem veltītu novadpētniecības izstādi “Siguldas gaisa trošu ceļam - 50” un stāstu vakaru “Lai skan stāsti – Siguldas gaisa trošu ceļam 50”. Pasākumā tika prezentēta bibliotēkas veidotā video filma “Savējais autobuss debesīs. Siguldas gaisa trošu ceļš” un fotogrāfijas un kino materiāli no Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīva audiovizuālo dokumentu digitālās krātuves <http://www.redzidzirdilativju.lv/lv/>. Pasākumā piedalījās gan vagoniņa idejas autora un realizētāja Aivara Janelšīša ģimene, gan Siguldas vagoniņa esošie un bijušie darbinieki, gan pašvaldības pārstāvji, muzeju un arhīvu darbinieki un citi interesenti. Uz pasākumu ieradās arī Siguldas gaisa trošu ceļa staciju projektētājs Teodors Nigulis, kurš demonstrēja staciju projektu oriģinālus, kā arī unikālus paša filmētus kadrus no 20. gadsimta 60. gadiem – laika, kad tika būvētas abas vagoniņa stacijas (apstrādāts un papildināts šis videomateriāls pieejams “Siguldas Vagoniņa” Facebook lapā: <https://www.facebook.com/vagonins/videos/2436839556401972/>). Rakstniece Nora Ikstena dalījās atmiņās par to, kā tapis grāmatas “Cilvēki gaisā” manuskripts, savukārt Cēsu Centrālās bibliotēkas pārstāve Lāsma Vasmane-Mašina pastāstīja par sadarbību ar Aivaru Janelšīti un pārsteidza ar dziesmas “Sapņotājs” pirmatskaņojumu, kuras vārdu autors ir A. Janelšīša tēvs Roberts Janelšītis. Tēlnieks Valtis Barkāns stāstīja par izveidoto A. Janelšīša skulptūras maketu. (Pierīgas reģiona publiskās bibliotēkas 2019. gadā [tiešsaiste]. Skatīts 25.05.2021. Salaspils novada bibliotēka, 2020. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/837280.html>; 80-81. lpp.)

9 2016. un 2017. gada pašvaldības projektu konkursā “Radoši – Aktīvi – Darbīgi – Izglītojoši – Ogres novadam!” (“R.A.D.I. – Ogres novadam”) atbalstu guva Latvijas simtgadei veltītais Ogres Centrālās bibliotēkas (OCB) projekts – pasākumu cikls “Ogrēnieši stāsta”. Projekta mērķis bija papildināt Novadpētniecības kolekcijas materiālus: ar sarunu cikla palīdzību savākt, apkopot un radīt pieejamus sabiedrībai Ogres novada iedzīvotāju atmiņu stāstus par Ogres pilsētu un novadu digitālā (video) formātā. Rezultātā OCB novadpētniecības kolekcija tika papildināta ar unikāliem video materiāliem, kuros fiksētas iedzīvotāju atmiņas par darbu un dzīvi Ogrē. Visi videoieraksti pieejami OCB mājaslapā <http://www.ocb.lv/novadpetnieciba/projekts-radi/> 2018. un 2019. gadā iedzīvotāju atmiņu apkopošana tika turpināta. Atmiņu stāsti tika ierakstīti gan video, gan audio formātā. Visi stāsti ir pieejami OCB tīmekļa vietnē: <http://www.ocb.lv/novadpetnieciba/ogreniesi-stasta-un-rada/>. (Mežjāne, Jautrīte. [Informācija par iedzīvotāju atmiņu stāstu ierakstīšanu Ogrē]. E-pasta ziņojums. 2021. gada 4. jūnijs.)

10 Valkas bibliotēkā notika pasākumu cikls “Izzudis, bet ne pazudis” ar mērķi apzināt kādreiz darbojošos uzņēmumus, kas vairs nepastāv, bet saglabājušies cilvēku atmiņās, fotouzņēmumos un citos avotos. Pirmais pasākums bija veltīts ražošanas uzņēmumam “Sarkanais Rīts”. Tikšanās reizē kopā ar 14 šuvējām pārlapotu pagājušā gadsimta 70. un 80. gadu laikraksti, pārskatītas fotogrāfijas un citas piemiņas lietas, kas atsauc atmiņā kopīgi piedzīvoto. Tas viss bija apskatāms arī izstādē novadpētniecības stendā, kā arī publicēts bibliotēkas tīmekļvietnes novadpētniecības sadaļā. (Smiltēnes, Strenču, Valkas novadu publisko bibliotēku darba pārskats par 2017. gadu [tiešsaiste]. Skatīts 25.05.2021. Valkas novada centrālā bibliotēka, 2018. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/496579.html>; 59. lpp.)

11 Ludzas bibliotēka 2020. gadā izmēģināja savu pirmo video pasākumu “Dzīvā grāmata”, kurā tika intervēti novadnieki Gundars Rufus Resnais ar sievu Aiju Bētiņu-Resno. Intervija tika ierakstīta un ieraksts izvietots bibliotēkas “Facebook” un “YouTube” (<https://www.youtube.com/watch?v=8csN9ipMb-c>) kontā. (Ludzas pilsētas galvenās bibliotēkas un Ludzas reģiona bibliotēku darba teksta pārskats par 2020. gadu [tiešsaiste]. Skatīts 25.09.2021. Ludza, 2020. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/901821.html>; 81. lpp.)

Ievērojamu atbalstu novadpētniecības darbā bibliotēkām sniegusi dalība UNESCO LNK Latvijas bibliotēku tīklā “Stāstu bibliotēkas”. Bibliotekāri ir apguvuši stāstniecības prasmes un guvuši ierosmi un idejas stāstu pasākumu organizēšanai. Šīs prasmes tiek aktīvi izmantotas novadpētniecības

pasākumu organizēšanā, kopienas vēstures apzināšanā, novadpētniecisku tēmu izpētē, kā arī, lai pulcinātu, aktivizētu un vienotu vietējo kopienu.

Daudzas bibliotēkas Latvijā organizē bijušo un esošo novadnieku salidojumus (Rīgas Centrālās bibliotēkas Bišumuižas filiālbibliotēka, Tadenavas bibliotēka, Pūres pagasta bibliotēka, Aronas pagasta Aronas bibliotēka).

➤ **Muzikāli pasākumi.**

Atklāj un popularizē novada muzikālo mantojumu.

➤ **Filmu demonstrēšana. Kinoseanss. Kinolektorij.**

Tā kā pēdējos gados strauji papildinās novadpētniecisku video un filmu krājumi bibliotēkās, notiek to demonstrēšana publikai. Bieži filmu seansus papildina atmiņu stāstījumi par aizgājušo laiku, tikšanās ar video un filmu varoņiem, filmā redzēto komentē uzaicinātie vēsturnieki, novadpētnieki, novadnieki.

§ 2016. gadā Cēsu Centrālās bibliotēkas Novadpētniecības krājums tika papildināts ar Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīva sižetiem no dokumentālajām filmām, kuros atspoguļoti notikumi Cēsīs, kas aptver laika posmu no 1928. līdz pat 1994. gadam. Lai iepazīstinātu pilsētas iedzīvotājus un citus interesentus ar vēsturiskajām videoliecībām par Cēsīm, tika organizēti filmu demonstrējumi. 2016. gada izskaņā tika aizsākts kinolektoriju cikls “Cēsis 20. gadsimta dokumentālā kino kadros”. (Cēsu Centrālās bibliotēkas atskaite par darbu 2016. gadā [tiešsaiste]. Skatīts 25.05.2021. 2017. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/81407.html>; 32.-33., 57.-59. lpp.)

➤ **Diskusijas, diskusiju klubi, diskusiju cikli.**

Diskusijas par novadam nozīmīgām vērtībām, kultūras mantojuma un identitātes jautājumiem.

➤ **Novadpētniecības konferences, semināri.**

Organizējot konferences un seminārus, bibliotēkas padziļina izpratni par kultūras mantojuma nozīmīgumu un vērtību kopienā, popularizē novadpētniecību, veicina novada mantojuma pētniecību un sekmē plašākas sabiedrības iesaistīšanos novada mantojuma apzināšanā un saglabāšanā.

Ņemot vērā bibliotēku specializāciju, visbiežāk konferences veltītas novadniekiem – ievērojamiem līderiem.

Vērtīgs novadpētniecības krājuma papildinājums ir novadpētniecības konferenču materiāli (referāti, referātu kopsavilkumi, prezentācijas).

➤ **Novadpētniecības ekskursijas reālajā un virtuālajā vidē. Izzinošas pastaigas un pārgājieni pa tuvējo apkārtni. Novadpētnieciskas ekspedīcijas. Bibliotekārs – novada gids. E-gidi.**

Lielu sabiedrības atsaucību izpelnījušies bibliotēku organizētie pārgājieni, ekskursijas, velobraucieni un ekspedīcijas. Novadpētniecības tematika sniedz teju neierobežotas iespējas izveidot daudzveidīgus ekskursiju maršrutus pa novadu, izglītojot to dalībniekus par novada vēsturi, dabu, kultūrvēsturiskajiem objektiem, literatūru, personībām, notikumiem. Ekskursiju plānojot, jāizvēlas mērķauditorija (vai tā būs visaptveroša vai, piemēram, skolēni, pirmsskolas vecuma bērni, seniori, kāda konkrēta temata interesenti u. tml.), tēma/vietas, kas konkrēto mērķauditoriju interesētu, tad jāveic izpēte par tematu un maršruta izstrāde. Parasti ekskursijas tiek plānotas vidēji 1,5 stundu garumā.

§ 2019. gadā Gulbenes novada bibliotēkā ar Valsts Kultūrkapitāla fonda atbalstu tika realizēts projekts “Izzinošas ekspedīcijas Gulbenes novadā”. Projekta mērķis – iepazīt novadu un apzināt tā kultūrvēsturisko mantojumu. Tika organizētas trīs ekspedīcijas Druvienas, Galgauskas un Litenes pagastā. Sadarbībā ar šo pagastu bibliotekārēm tika izstrādāti ekspedīciju maršruti, izveidojot kartes ar apskates objektiem. Katru ekspedīciju pavadīja eksperts, kas izglītoja dalībniekus par vietas vēsturi, dabas un kultūrvēsturisko mantojumu, iespējamajiem risinājumiem tā saglabāšanā. (Gulbenes novada bibliotēkas atskaite par 2019. gadu [tiešsaiste]. Skatīts 25.05.2021. 2017. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/837372.html>; 67. lpp.)

§ 2019. gadā Rīgas Centrālās bibliotēkas (RCB) filiālbibliotēka “Rēzna” organizēja novadpētniecības ekskursiju pa animācijas filmas “Jēkabs, Mimmi un runājošie suņi” varoņu pēdām. Filma veidota pēc rakstnieces Luīzes Pastores grāmatas “Maskačkas stāsts”. Ekskursijas dalībnieki devās uz Maskačku, kur tika iepazīstināti ar senās Lastādijas vēsturi, Maskavas forštati, Daugavas pietiekām, kuras mūsdienās pārvērtušās par ielām, kā arī daudziem citiem interesantiem objektiem. Ekskursijā bija iekļauta fotosesija un citas atraktīvas aktivitātes, piemēram, ar soļiem izmērīt ielu garumu vai viedtālrunos sameklēt “Runājošo suņu dziesmu”, ko filmā izpilda aktieris Andris Keišs, un kopīgi to nodziedāt. (Reinhaha, Sandra. Dodamies ekskursijā pa filmas “Jēkabs, Mimmi un runājošie suņi” varoņu pēdām [tiešsaiste]. *Rīgas Centrālā bibliotēka*. 4.11.2019. Skatīts 3.06.2021. Pieejams: <https://www.rcb.lv/2019/11/rezinas-piedavajums-oktobri/>)

§ Literārais tūrisms, kas pievēršas ievērojamākajām pilsētas literārajām vietām (ar rakstniekiem un literatūru saistītajām vietām, piemēram, darbības vietām populāros literāros darbos vai rakstnieku dzīves vietām), ir populārs daudzviet pasaulē. 2017. gadā RCB, kurai ir liela pieredze ekskursiju pa apkaimi organizēšanā, noritēja konkurss “Literārās pastaigas”, kura ietvaros tika izveidoti astoņi jauni literāro pastaigu maršrutu apraksti: “Atklāj Sarkandaugavu” (Sarkandaugavas filiālbibliotēka), “Pie Vārnu ielas republikāņiem. Pa rakstnieka Jāņa Grīziņa literāro varoņu pēdām” (Grīziņkalna filiālbibliotēka), “Kur mīt Rīgas lauvas?” (RCB Bērnu literatūras nodaļa), “Zigmunda Skujiņa Pārdaugava” (filiālbibliotēka “Pārdaugava”), “Šampēterī zīles krīt...” (Šampētera filiālbibliotēka), “Maskavas forštate caur gadsimtiem: Rīgas Centrāltirgus, Spīķeru kvartāls, Rīgas geto” (filiālbibliotēka “Rēzna”), “No Bišumuižas bibliotēkas līdz Bišumuižas pili” (Bišumuižas filiālbibliotēka), “Šaurās Vecrīgas ielās...” (RCB Pieaugušo literatūras nodaļa). (Rīgas Centrālās bibliotēkas 2017. gada darba pārskats [tiešsaiste]. Skatīts 25.05.2021. Rīga, 2018. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/496572.html>; 34.-35. lpp.)

§ Jērcēnu pagastā novadpētniecības materiālus popularizē, piedāvājot tematiskas ekskursijas Jērcēnmuižā. Bibliotēkai izveidojusies veiksmīga sadarbība ar vairākām tūrisma firmām. Piemēram, 2017. gadā tika noorganizētas 127 ekskursijas, Jērcēnmuižu apmeklēja 985 ekskursanti (latvieši, vācieši, igauņi, moldāvi un pa vienam no Itālijas, Irākas un Kanādas). Arī četras Strenču novada bibliotēku darbinieces kļuvušas par ekskursiju vadītājām un, darbojoties šajā jomā, izmanto novadpētniecības krājuma materiālus. Ekskursijas organizē vai sniedz gida pakalpojumu arī daudzas citas Latvijas publiskās bibliotēkas (Zeltiņu, Bejas, Veclaicenes, Ēdoles, Staburaga pagasta u. c.). (Latvijas publisko bibliotēku darba pārskati [tiešsaiste]. Skatīts 25.04.2021. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/70743.html>.)

§ Alūksnes un Apes novados bibliotēkas organizē ekskursijas iedzīvotājiem uz vietējiem uzņēmumiem, piemēram, 2020. gadā Alūksnē tika apmeklēta SIA “Linden” apģērbu ražotne, Mārkalnē – pagastā esošā bruģa ražotne. (Alūksnes un Apes novadu bibliotēku gada darba pārskats 2020 [tiešsaiste]. Skatīts 25.09.2021. Alūksne, 2021. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/898559.html>; 3., 71. lpp.)

Bibliotekāri organizē arī ekspedīcijas, kurās kopā ar iedzīvotājiem vai dažādu jomu speciālistiem pēta novadu, fotografē, pieraksta atmiņas, uzmēra dižkokus.

§ 2018. gadā Viesatu kultūras namā notika tematisks pasākums “Viesatu pagasta 100 Zudušās mājas”, kurā apkopoja 7 ekspedīcijās paveikto un iezīmēja kartē zudušās mājas. Jau 1997. gadā Viesatu pagasta bibliotēka sāka pierakstīt vietvārdus – šajā ap 1000 savākto vietvārdu kolekcijā ir arī zudušo māju vārdi. 2015. gadā notika pirmā ekspedīcija, kurā tika apzinātas 13 mājas, 2017. gadā – 17 mājas. 2018. gadā kopā tika pulcēti esošie un bijušie viesatnieki un 5 ekspedīcijās tika atrastas 70 zudušās mājas. (Viesatu pagasta 100 Zudušās mājas [tiešsaiste]. Facebook. *Viesatu kultūras nams un bibliotēka*. 21.11.2018. Pieejams: <https://www.facebook.com/media/set/?set=a.2179351165657312&type=3>)

2020. gadā Barkavas bibliotēka turpināja pētīt un apzināt seno mājvietu atrašanās vietas, izzināt mājvārdus. Tika apzinātas vairāk nekā 200 mājvietas. Uz atsevišķas planšetes Barkavas pagasta kartē atzīmētas visas apzinātās zudušās mājvietas laikā no 1920. līdz 2020. gadam. Ģikšu bibliotēka organizēja pētnieciskus pārgājienus, fotografējot un dokumentējot novada vietas un objektus. Gaiķu pagasta bibliotēkās vairāku mēnešu garumā projekta ietvaros apsekotas 152 mājas, pierakstīti 218 vietvārdi. Jaungulbenes pagasta bibliotēkas bibliotekāre, apmeklējot 6 mikrorajona attālākās viensētas, pierakstījusi iedzīvotāju stāstījumus par māju un dzimtu vēsturi. Lai šodienu fiksētu kā vēsturisku liecību nākotnei, tika organizētas ekspedīcijas bibliotēkas apkalpes teritorijā, fotografējot tajā esošās iestāžu ēkas, viensētas un daudzdzīvokļu namus. Šādi iegūtas 56 fotogrāfijas. (Latvijas publisko bibliotēku darba pārskati, 2020 [tiešsaiste]. Skatīts 25.04.2021. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/70743.html>)

Iecienīti ir arī sportiski pasākumi: velobraucieni, nūjošana, orientēšanās sacensības.

Cēsu Centrālajā bibliotēkā 2017. gadā Dzejas dienu ietvaros organizētas “Auto foto orientēšanās sacensības “Literārās Cēsis””. Pasākuma mērķis – popularizēt mazāk zināmo Cēsu vēsturi, kas saistīta ar literatūras, grāmatniecības un izglītības nozarēm (Cēsis ir daudzu ievērojamu literātu un grāmatizdevēju dzīves un darba vieta). Komandu uzdevums: pēc iespējas īsākā laikā atrast kartē atzīmētos kontrolpunktus – attēlos redzamos objektus (mājas, ielas, pieminekļus u. c., kas saistīti ar novadniekiem – literātiem un grāmatniekiem) un, līdzīgi kā šajos attēlos, tos nofotografēt savos mobilajos telefonos vai fotoaparātos. Brauciens noslēdzās dzejnieka Eduarda Veidenbauma dzimto māju “Glāznieki” piemiņas vietā Aldaru laukumā 1, kur notika arī pasākuma neformālā daļa – pikniks. Noslēgumā katra komanda saņēma balvas un īpaši sagatavotu tematisku informatīvo bukletu, kurā apkopota informācija par maršruta objektiem. (Cēsu Centrālās bibliotēkas atskaite par darbu 2017. gadā [tiešsaiste]. Skatīts 25.05.2021. 2017. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/490640.html>; 29.-30. lpp.)

Bibliotēkas aicina doties arī digitālajos un cita veida neklātienas ceļojumos, piemēram, spēles veidā.

Kuldīgas Galvenās bibliotēkas 2019. gada jaunums novadpētniecības resursu popularizēšanai un viedierīču izmantošanas prasmju pilnveidei ir vides izzināšanas programma – interaktīvs pārgājiens “Ūdens Kuldīgā” (<http://biblio.kuldiga.lv/?id=1303&r=Vides-izzin%C4%81%C5%A1anas-programma-%E2%80%93-interakt%C4%ABvs-p%C4%81rg%C4%81jiens-%E2%80%9C%C5%AAAdens-Kuld%C4%ABg%C4%81%E2%80%9D>). Pārgājienā iespējams doties gan dabā, gan virtuāli, izmantojot viedierīci vai datoru. Pārgājiena laikā tiek apmeklētas Kuldīgas upes, dīķi, avoti, ūdenstorni, ūdenskritumi, strūklakas, ūdenssaimniecība, kā arī ielas, kuru nosaukumi saistīti ar ūdeni. Programma veidota, izmantojot slēpņošanas principus – pārgājiena dalībniekiem informācija jāmeklē Novadpētniecības datubāzes analītiskajos ierakstos par Kuldīgu un Kuldīgas novadu. 2020. gadā Kuldīgas Galvenā bibliotēka līdztekus jau iepriekš izstrādātajam maršrutam “Ūdens Kuldīgā” izveidojusi jaunu virtuālo novadpētniecības pārgājienu “Kuldīga mākslinieka acīm” (<http://biblio.kuldiga.lv/?id=1368&r=Interakt%C4%ABvais-p%C4%81rg%C4%81jiens-%E2%80%9CKuld%C4%ABga-m%C4%81kslinieka-ac%C4%ABm%E2%80%9D>). Kuldīga ir pilsēta, ko daudzu radošo profesiju pārstāvji ir izmantojuši iedvesmai saviem darbiem. Interaktīvajā pārgājienā ar uzdevumiem var vairāk uzzināt par Kuldīgas māksliniekiem un vietām, kur viņi pulcējas un glezno, kā arī nostiprināt informācijas meklēšanas iemaņas par Kuldīgu Novadpētniecības datubāzē. Programma veicina lokālpatriotismu, aktīvu dzīvesveidu, kā arī saturīgu brīvā laika pavadīšanu ar ģimeni un draugiem. Tā ieinteresē arī pilsētas viesus, tāpēc šī produkta piedāvāšanā ar Kuldīgas Galveno bibliotēku labprāt sadarbojas vietējie tūrisma speciālisti un viesu namu īpašnieki. (Vides izzināšanas programma – interaktīvs pārgājiens “Ūdens Kuldīgā” [tiešsaiste]. *Kuldīgas Galvenā bibliotēka*. 19.11.2019. Skatīts 3.06.2021. Pieejams: <http://biblio.kuldiga.lv/?id=1303&r=Vides-izzin%C4%81%C5%A1anas-programma-%E2%80%93-interakt%C4%ABvs-p%C4%81rg%C4%81jiens-%E2%80%9C%C5%AAAdens-Kuld%C4%ABg%C4%81%E2%80%9D> ; (Kuldīgas reģiona bibliotēku pārskats par darbu 2020. gadā [tiešsaiste]. Skatīts 25.09.2021. Kuldīga, 2021. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/901730.html>; 5. lpp.)

Latgales Centrālajā bibliotēkā kopš Ģimenes digitālo aktivitāšu centra atvēršanas 2019. gada sākumā bibliotēkas lietotājiem tiek piedāvātas virtuālās realitātes brilles, kas sniedz iespēju vērot Daugavpils, Preiļu, Utenas un Zarasu pilsētas interaktīvo video ar klātbūtnes efektu. Brillēs redzamais interaktīvais saturs ir papildināts ar īsu stāstījumu par redzamajiem objektiem. Izveidota arī virtuāla karte, kurā apkopoti visi interaktīvā satura risinājumos redzamie apskates objekti. Karte tiek izmantota arī, konsultējot Daugavpils viesus par tūrisma objektu atrašanās vietām. (Latgales Centrālās bibliotēkas darba

➤ **Talkas, koku stādīšana.**

Bibliotēkas uzņemas iniciatīvu organizēt Lielo talku savā pagastā, ievērojamu novadnieku dzimtas māju sakopšanas talkas, kā arī koku stādīšanu, godinot novadnieku vai nozīmīgu vēsturisku notikumu.

○ **‘Bibliotēka iziet ‘ielās’ jeb novadpētniecības resursu popularizēšana ārpus bibliotēkas.**

Ar vēstījumu par bagātīgo un interesanto kultūrvēsturisko mantojumu, kas rodams bibliotēkās, bibliotekāri arvien aktīvāk dodas ārpus bibliotēkām, piedaloties pilsētu, pagastu un novadu svētkos un dažādos pasākumos (Grāmatu svētkos, Dzejas dienās, Muzeju naktī, Leģendu naktī, Viduslaiku svētkos, skolu salidojumos un citos gan novadu, gan blakusnovadu, gan arī valsts mēroga kultūras dzīves pasākumos). Arī bibliotēku ekspozīcijas arvien biežāk rod vietu ārpus bibliotēkas telpām.

§ Ogres Centrālā bibliotēka (OCB) 2017. gadā, sadarbojoties ar Ogres Tautas teātri, popularizēja pilsētas kultūrvēsturisko mantojumu Ogres pilsētas svētkos “Dzīve ir upe”. Ogres tautas teātris Ogres upes krastā uzveda “Upes stāstus”, ieskicējot Ogres pilsētas un upes kopīgo vēsturi. Stāsti tapa, izmantojot OCB novadpētniecības materiālu krājumu: 30. gadu laikrakstus “Ogres Straume” un “Ogres Ziņas”, kuros bija publicēti apraksti, dzejoļi un feļtoni par atpūtnieku dzīvi, kā arī mūsdienu autoru darbi par Ogrī un Ogres upi. (Ogres Centrālā bibliotēka. Pārskats par darbu 2017. gadā [tiešsaiste]. Skatīts 25.05.2021. Ogre, 2018. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/496568.html>; 55.-56. lpp.)

§ Vānes pagasta bibliotēka 2019. gadā sagatavoja un izvietoja Vānes baznīcā stendu par Vānes baznīcas vēsturi. (Tukuma bibliotēka. Teksta atskaite par Tukuma, Engures, Jaunpils, Kandavas novadu bibliotēku darbību 2019. gadā [tiešsaiste]. Skatīts 25.05.2021. Tukums, 2020. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/837361.html>; 70. lpp.)

○ **Novadpētniecības konkursi un viktorīnas.**

Lai veicinātu interesi un paplašinātu zināšanas par novadu un novadpētniecību, popularizētu bibliotēkas novadpētniecības resursus, iesaistītu iedzīvotājus novadpētniecības resursu veidošanā, bibliotēkas organizē dažādus novadpētniecības konkursus un viktorīnas. Konkursi tiek organizēti arī virtuālajā vidē – sociālajos tīklos.

Konkursa jautājumi ir par kultūrvēsturiski nozīmīgiem objektiem, notikumiem un personām, atbildes uz konkursa jautājumiem rodamas bibliotēkas novadpētniecības krājumā, tīmekļa vietnē, elektroniskajās datubāzēs. Populāri ir arī fotokonkursi un literāri radoši konkursi.

§ Ventspils bibliotēka, sagaidot Ventspils 725. dzimšanas dienu, 2015. gadā organizēja literārās jaunrades konkursu “Mani 725 vārdi Ventspilij”. Savukārt Madonas bibliotēka 2016. gadā organizēja fotokonkursu “Mana mīlākā vieta Madonā”. (Latvijas publisko bibliotēku darba pārskati [tiešsaiste]. Skatīts 25.04.2021. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/70743.html>.)

§ Kuldīgas Galvenajā bibliotēkā 2019. gada augustā katru ceturtdienu tika organizēts konkurss: pēc fotogrāfijas atpazīt kādu vietu Kuldīgā un iesūtīt vietas fotogrāfiju mūsdienās. (Kuldīgas Galvenā bibliotēka. Kuldīgas reģiona bibliotēku pārskats par darbu 2019. gadā [tiešsaiste]. Skatīts 25.05.2021. Kuldīga, 2020. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/836873.html>; 52. lpp.)

§ 2019. gadā Nīcas novada Kultūras centrs, sadarbojoties ar novada bibliotēkām, organizēja stāstu konkursu “Reiz Nīcā...”. Konkursa mērķis bija atrast un apkopot interesantus stāstus par Nīcas novada cilvēkiem, ģimeņu tradīcijām, likteņa pavērsieniem, atgadījumiem, notikumiem un vietām, arī nostāstus, teikas, anekdotes un citus Nīcas novadu raksturojošus stāstus, kā arī veicināt novadnieku līdzdalību un iesaisti novada vēstures apzināšanā un popularizēšanā, atklāt līdz šim nezināmus Nīcas novada vēstures

faktus. (Liepājas reģiona bibliotēkas. 2019. gada pārskats [tiešsaiste]. Skatīts 25.05.2021. Liepāja, 2020. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/836877.html>; 47. lpp.)

§ 2019. gadā Valmieras bibliotēkas Bērnu apkalpošanas nodaļa organizēja stāstu konkursu skolēniem “Manas dzimtas vīri – karavīri. Karavīru gaitu atspoguļojums 100 gadu garumā”. Konkurss notika par godu Latvijas armijas simtgadei. Tā mērķis – veicināt skolēnu interesi par valsts vēsturi, izzinot un izpētot savas dzimtas karavīru gaitas. Uzdevums bija atrast, saklausīt, izzināt stāstu par kādu dzimtas cilvēku – Latvijas brīvības cīnītāju, Latvijas aizstāvi. Konkurssam tika iesniegti 10 darbi un viens video. Darbi glabājas Valmieras bibliotēkā un ir iedvesmas avots arī citiem interesentiem pētīt savu dzimtu un iegūt jaunas zināšanas, atklāsmes par tuvinieku likteņiem un piederības sajūtu savai valstij. (Valmieras bibliotēkas gada teksta pārskats par darbu 2019. gadā [tiešsaiste]. Skatīts 12.10.2021. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/837364.html>; 36. lpp.)

§ Preiļu Galvenajā bibliotēkā izzinošu, interaktīvu viktorīnu par novadu un novadpētniecību veidošanai izmanto Ģimenes digitālo aktivitāšu centra interaktīvo tāfeli. Tajā var spēlēt arī novadpētnieciska rakstura komandu spēles un pārbaudīt zināšanas latgaliešu kultūrvides jautājumos (piemēram, pareizi ievietot trūkstošos vārdus Preiļu himnas tekstā, minēt latgalisko uzvārdu literāro tulkojumu, atminēt novadnieku profesijas u. c.). Preiļu Galvenās bibliotēkas novadpētniecības viktorīna par Preiļu novada personībām “Atpazīsti novadniekus bērnībā!” un novadpētniecības viktorīna par Preiļu pilsētu (<http://www.preilubiblioteka.lv/index.php?mod=articles&menu=35&smenu=2>). Arī Latgales Centrālajā bibliotēkā tiek izmantots *Kinect* viktorīnu interaktīvais satura risinājums, kas sniedz iespēju bibliotekāriem izveidot viktorīnas par dažādiem tematiem. (Latvijas publisko bibliotēku darba pārskati, 2020 [tiešsaiste]. Skatīts 25.04.2021. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/70743.html>)

§ 2020. gadā Saldus pilsētas bibliotēka sakarā ar novadnieka, dzejnieka Māra Čaklā 80. dzimšanas dienu organizēja literāro konkursu “Čaklais un ES”. Konkursa dalībniekiem bija jāizvēlas kāds no M. Čaklā dzejoļiem un jāuzraksta atbildes dzejoļis. Dzejoļu konkursā piedalījās 23 dalībnieki – Saldus novada dzejnieki. Konkursa darbus vērtēja žūrijas komisija (Ingmārs Čaklais, Ieva Samauska, Sandra Burve, Ilze Ābola, Andris Akermanis) saskaņā ar nolikumā definētajiem kritērijiem: <https://biblioteka.saldus.lv/dzejolu-konkurss/>. Uzvarētāji tika apbalvoti noslēguma pasākumā “Četri balti krekli”, kas norisinājās Dzejas dienu ietvaros. (Saldus pilsētas bibliotēkas pārskats par Saldus un Brocēnu novadu bibliotēku darbu 2020. gadā [tiešsaiste]. Skatīts 25.09.2021. Saldus, 2021. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/901874.html>; 58.-59. lpp.)

Organizējot šādus konkursus, bibliotēkas sadarbojas ar citām novada institūcijām un organizācijām. Piemēram, žūrijā uzaicina darboties pārstāvjus no pašvaldības, skolas vai vēstures biedrības, novadnieku – profesionālu fotogrāfu. Konkursa informatīvais atbalstītājs var būt vietējais medijs. Konkursi skolēniem tiek organizēti sadarbībā ar izglītības iestādēm.

Lai sekmētu novada publisko bibliotēku novadpētniecības darba attīstību, reģionu galvenās bibliotēkas organizē novadpētniecības konkursus novada bibliotēkām. Nereti šādi konkursi tiek organizēti kopā ar pašvaldību, iesaistot visas novada kultūras un izglītības iestādes.

§ Alūksnes novadā novadpētniecības konkursu organizēšana novada kultūras un izglītības iestādēm izveidojusies par stabilu tradīciju jau kopš 2002. gada. Konkursa galvenie mērķi – pētīt Alūksnes novada kultūrvēsturiskās vērtības un sekmēt pašvaldības iestāžu sadarbību. Konkursus organizē Alūksnes pilsētas bibliotēka un Alūksnes novada pašvaldības kultūras un sporta nodaļa, piesaistot arī Alūksnes muzeju, Alūksnes novada izglītības pārvaldi. Konkursos piedalās novada bibliotēkas, muzeji, kultūras (tautas) nami, izglītības un kultūrizglītības iestādes. Ik gadu rudenī tiek izsludināts jauns konkursa temats. Tiek vērtēta darba oriģinalitāte, unikalitāte, dokumentalitāte, atbilstība konkursa tematam, darba noformējums, kā arī iestāžu sadarbība. Konkursos top jauni novadpētniecības resursi, kas kļūst par vērtīgu Alūksnes pilsētas bibliotēkas novadpētniecības krājuma papildinājumu (tajā tiek glabāti visu gadu konkursa darbi). Tādējādi tie ir pieejami ikvienam interesentam. Konkursa darbi tiek izmantoti arī novada kultūrvēsturisko vērtību popularizēšanai. Piemēram, 2014. gada konkursa temats bija “Zudušais laiks”. Šajā konkursā pētniecībai izvēlētas tēmas saistījās ar zudušajiem arhitektūras, mākslas pieminekļiem, dabas objektiem, sabiedriskām ēkām, kultūras un sadzīves tradīcijām, mutvārdu daiļradi vai amatniecības prasmēm. 2015. gada konkursā “Latvijai – 100. Nacionālās vērtības un laika liecības

Alūksnes novadā. Personības un viņu darbi” tika iesniegti 19 darbi, kuru veidošanā piedalījās 28 pašvaldības iestādes. Savukārt 2016. gada konkursā “Latvijai – 100. Nacionālās vērtības un laika liecības Alūksnes novadā. Tradīcijas” konkursa dalībnieki tika aicināti pētīt un dokumentēt Alūksnes novadam raksturīgās tradīcijas. Tika pētītas gan talku, gan kapusvētku, aušanas, teātra spēlēšanas, mākslas zāģēšanas, Masļeņicas un citas tradīcijas. (Alūksnes reģiona bibliotēku darba pārskati, 2014-2016 [tiešsaiste]. Skatīts 25.04.2021. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/70761.html>)

8 2019. gadā, Baltijas ceļa 30. gadadienā, Valmieras bibliotēka organizēja novadpētniecības konkursu “Baltijas ceļam – 30” reģiona pašvaldību publiskajām bibliotēkām ar mērķi sekmēt bibliotēku novadpētniecības darba attīstību, mantojuma dokumentēšanu, saglabāšanu un popularizēšanu atbilstoši mūsdienu informācijas tehnoloģiju laikmetam, kā arī pievērst bibliotekāru uzmanību Baltijas ceļa akcijas dalībnieku apzināšanai un intervēšanai savā pagastā, pilsētā vai vietējā kopienā. Vienlaikus konkurss veicināja dažādu uzziņu avotu, datubāzu un citu informācijas meklēšanas iespēju apgūšanu un izmantošanu, kā arī sekmēja bibliotēku publicitāti, nodrošinot savāktu materiālu pieejamību lietotājiem savās bibliotēkās un Valmieras bibliotēkas Novadpētniecības platformā. Konkursa gaitā tika apkopotas 61 cilvēka atmiņas, apzinātas 120 jaunas, iepriekš nepublicētas fotogrāfijas, atrasts un no aizmirstības izcelts viens 5 minūšu garš videomateriāls, kurā fiksēta Burtnieku pagasta iedzīvotāju piedalīšanās akcijā. Sagatavoti jauni novadpētniecības materiāli, organizēti pasākumi, tapušas publikācijas. Konkursa materiāli pieejami: <http://www.biblioteka.valmiera.lv/lv/novadpetnieciba/konkurss-baltijas-celam-30>. (Valmieras bibliotēkas gada teksta pārskats par darbu 2019. gadā [tiešsaiste]. Skatīts 25.09.2021. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/837364.html>; 44.-45. lpp.)

○ **Novadpētniecības stundas. Novadpētniecības materiālu integrēšana skolu mācību programmās. Nodarbības par dažādiem novadpētniecības tematiem. Semināri. Darbnīcas. Novadpētniecības vasaras nometne. Jauno novadpētnieku vasaras skola. Vēstures, novadpētniecības pulciņi.**

Bibliotēkas organizē izglītojošus un radošus pasākumus, un dažādas aktivitātes gan bērniem, skolēniem, gan pieaugušajiem, kuros iepazīstina ar bibliotēkas novadpētniecības krājumu, novadpētniecības datubāzi un citiem novadpētniecības resursiem bibliotēkā, novada vēsturi, ievērojamiem novadniekiem, kā arī palīdz apgūt dažādas novadpētniecības darbā noderīgas prasmes. Piemēram, bērni var apgūt dzimtas koku zīmēšanu, pieaugušie – dokumentu, attēlu skenēšanu, atmiņu ierakstīšanu, foto rediģēšanu, dzimtas vēstures pētniecības pamatus, novadpētniecisku tīmekļa vietņu izmantošanu. Tiek organizēti novadpētniecības jaunieguvumu apskati un semināri, piemēram, “Jauni tīmekļa resursi novadpētniecībā.”

Īpaši aktīvi novadpētniecības darba popularizēšana noris izglītības iestāžu mērķauditorijai, iekļaujot novadpētniecības tematu bibliotekāro stundu plānā, organizējot nodarbības un dažādus pasākumus skolēniem, sagatavojot digitālo resursu ceļvežus skolām un skolotājiem, iepazīstinot pedagogus (piemēram, latviešu valodas un literatūras, vēstures, ģeogrāfijas skolotājus), direktoru vietniekus mācību darbā, skolu bibliotekārus ar novadpētniecības resursiem izmantošanai mācību procesā un skolēnu zinātniski pētniecisko darbu izstrādei. Novadpētniecības materiālu integrēšana skolu mācību programmās palielina mācību procesa *efektivitāti, jo vispārīga mācību satura* sasaiste ar personisko, tuvo, vietējo (*piemēram, notikumiem novada, vietējās sabiedrības, dzimtas, ģimenes locekļu dzīvē*) palīdz labāk apgūt konkrētos mācību tematus.

8 Latgales Centrālā bibliotēka 2019. gadā skolēnu un studentu grupām organizēja novadmācības un novadpētniecības stundas. Populārākās no tām: “Mana pils Daugavpils”, “Mūsu novadnieki – Latvijas lepnums”, “Rīgas iela Daugavpilī”, “Parki – Daugavpils zaļā rota”, “Daugavpils skan!”, “Dainu skapis – pasaules kultūras sastāvdaļa”, kur uzmanība veltīta Daugavpils novadam raksturīgo tautasdziesmu daudzveidībai, “Daugavpils dzejnieki”, “Daugavpils pilsētas leģendas”, “Dzimtās vietas pazinējs”, “Daugavpils pilsētas vadītāji. Pāvels Dubrovins” u. c. (Latgales Centrālās bibliotēkas darba pārskats par 2019. gadu [tiešsaiste]. Skatīts 25.05.2021. Daugavpils, 2020. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/836874.html>; 63.-63. lpp.)

§ Riebiņu novada Centrālajā bibliotēkā 2016. gadā tika izveidota Jauno novadpētnieku vasaras skola, kur aicināja piedalīties Riebiņu novada jauniešus vecumā no 14 līdz 18 gadu vecumam, lai iepazītu un izzinātu novada vēsturi un personības, pētītu un vāktu materiālus par savu novadu. Nodarbībās jaunieši iepazīna Riebiņu pils un skolas vēsturi, novadnieka komponista Jāņa Ivanova dzīves gājumu, devās ekspedīcijā uz Rušonas pagastu. Ar nodarbību laikā savāktajiem materiāliem (fotogrāfijām, video, intervijām, atmiņu stāstiem) tika papildināts bibliotēkas novadpētniecības krājums. (Teksta pārskats par pagastu bibliotēku darbu: Preiļu, Aglonas, Riebiņu, Vārkavas novads 2016. gads [tiešsaiste]. Skatīts 4.06.2021. 2017. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/81813.html>; 28., 30. lpp.)

§ Jelgavas novada Kalnciema pagasta bibliotēkā darbojas Vēstures pulciņš. Savukārt Krāslavas Centrālajā bibliotēkā darbojas novadpētniecības pulciņš “Jāņtārpiņi”, viens no uzdevumiem – digitālās kolekcijas “Krāslavas novada skolu jaunatnes gājums dziesmu un deju svētkos Rīgā 1960-2015” veidošana. (Latvijas publisko bibliotēku darba pārskati [tiešsaiste]. Skatīts 25.04.2021. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/70743.html>.)

○ **Novadpētnieku vai novadpētniecības interesentu apvienošana (novadpētnieku biedrības vai interešu grupas, vēstures draugu kluba, ģenealogijas vai dzimtas vēstures grupas izveide bibliotēkā).**

Lai piesaistītu plašāku interesi bibliotēkas novadpētniecības darbam, veicinātu bibliotēkas novadpētniecības resursu izmantošanu, aktualizētu novadpētniecības darba nozīmīgumu kopienā, bibliotēka var būt iniciators vietējo novadpētnieku, vēstures un novadpētniecības darba entuziastu un interesentu apvienošanā, nodibinot biedrību, klubu vai interešu grupu. Bibliotēka piedāvā telpas, tehniku un tehnoloģijas, informācijas resursus, dažos gadījumos arī vietu biedrības krājuma glabāšanai u. tml. Apvienību biedri nodarbojas ar novada vēstures pētniecību, vēstures liecību vākšanu, iedzīvotāju iesaistīšanu novadpētniecības krājuma papildināšanā, pasākumu organizēšanu.

§ Limbažu Galvenajā bibliotēkā katru mēnesi notiek novadpētnieku un vēstures draugu interešu grupas tikšanās. Šeit pulcējas Limbažu novada iedzīvotāji, kurus interesē novada vēsture. Katrai tikšanās reizei ir noteikta tēma, tiek pieaicināti lektori, par konkrēto tematu notiek diskusija un sanākušie dalās ar saviem atmiņu stāstiem. Tikšanās tiek ierakstītas, lai saglabātu mutvārdu liecības, un pēc tam pieejamas bibliotēkā jebkuram interesentam. Savukārt bibliotēka katrā tikšanās reizē cenšas popularizēt un piedāvāt bibliotēkā pieejamos resursus, kas grupas biedriem varētu būt noderīgi. (Limbažu Galvenās bibliotēkas pārskats par darbu 2015. gadā [tiešsaiste]. Skatīts 25.05.2021. Limbaži, 2016. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/70949.html>; 47.-48. lpp.)

§ Lādežera bibliotēkā darbojas interešu grupa “Novadpētnieki”, kurā pārsvarā tiek vietējie seniori. Klubiņa dalībnieki kopīgi kārto novadpētniecības materiālus, vāc un apkopo atmiņu stāstus, veic citus darbus. (Pārskats par darbu Limbažu un Alojas novadu bibliotēkās 2016. gadā [tiešsaiste]. Skatīts 25.05.2021. Limbaži, 2017. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/81755.html>; 38. lpp.)

§ Vidrižu bibliotēkā 2019. gadā sāka darboties vēstures draugu pulciņš. (Pārskats par darbu Limbažu un Alojas novadu bibliotēkās 2019. gadā [tiešsaiste]. Skatīts 25.05.2021. Limbaži, 2020. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/837182.html>; 87.-88. lpp.)

○ **Pētniecība un novada vēstures izpētes veicināšana.**

Pētniecība bibliotēkās lielā mērā ir saistīta ar novadpētniecības resursu popularizēšanu, jo pētnieciskās darbības rezultātā plašākai sabiedrībai tiek atklāts novadpētniecības krājuma saturs, iegūti līdz šim nezināmi, nozīmīgi fakti, radīti jauni apkopojoši, saistoši materiāli (publikācijas, grāmata, ziņojumi, referāti konferencē, izstāde, interneta vietne u. c.). Pētniecības rezultāti tiek atspoguļoti arī semināros, publiskās lekcijās un lasījumos, TV un radio raidījumos, piesaistot plašu publiku, kā arī aktualizējot dažādus novada vēstures jautājumus, laikposmus, notikumus.

○ **Sadarbība.**

Sadarbībā ar citiem novadpētniecības darbā iesaistītajiem bibliotēkas iegūst gan plašāku auditoriju, piesaistot muzeju, arhīvu, tautas namu, tūrisma informācijas centru (TIC) un citu pašvaldības institūciju un iestāžu darbiniekus, vietējo biedrību, sabiedrisko organizāciju biedrus u. t. t., gan plašākas iespējas savu novadpētniecības resursu popularizēšanai, piemēram, ievietot savus publicitātes materiālus pašvaldības informatīvajā ikmēneša bukletā, izvietot afišas un informācijas materiālus pilsētvidē, pilsētas domē, izglītības iestādēs, veikalos (dažas pašvaldības tieši veikalos ir uzstādījušas informatīvos skārienjūtīgos ekrānus). Sadarbības rezultātā bieži tiek īstenoti apjomīgi projekti, organizēti pasākumi, sastādīti un izdoti izdevumi par novadu un novadniekiem.

§ Ogres Centrālajā bibliotēkā (OCB) izveidojusies laba sadarbība ar Ogres Vēstures un mākslas muzeju izstāžu un pasākumu organizēšanā. Piemēram, Ogres pilsētas svētku ietvaros OCB bibliobusā bija skatāma ar muzeju kopīgi veidotā izstāde “Dzīve ir Kino un Kino ir Ogrē” par Ogres Kinoteātra vēsturi. Filmu afišas bija no muzeja krājuma. (Pārskats par Ogres reģiona bibliotēku darbu 2019. gadā [tiešsaiste]. Skatīts 25.05.2021. Ogrē, 2020. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/837189.html>; 58. lpp.)

§ Barkavas bibliotēka jau vairākus gadus apzina un pēta Barkavas pagasta zudušo seno mājvietu atrašanās vietas, izzina mājvārdus. Apzinātas vairāk nekā 200 mājvietas. Vairāku gadu garumā ir izveidojusies laba sadarbība ar novadnieci-keramiķi Līgu Skariņu. 2020. gadā Madonas muzejā notika L. Skariņas personalizstāde “Zemes DNS”. Izstādes ekspozīcijas centrā bija Barkavas pagasta karte, uz kuras tika izvietotas L. Skariņas vadītājās radošajās darbnīcās Barkavas bibliotēkā izgatavotās māla plāksnītes ar seno mājvietu nosaukumiem. Uz atsevišķas planšetes Barkavas pagasta kartē tika atzīmētas visas apzinātās zudušās mājvietas laikā no 1920.-2020. gadam. Izstādē tika prezentētas arī bibliotēkas apkopotās fotogrāfijas un vēstījumi gan no seno, gan esošo māju saimniekiem, kuri bija atsaukušies uz aicinājumu apzināt savas dzimtas saknes. (Pārskats par Madonas, Cēsaines, Ērgļu, Lubānas un Varakļānu novadu pašvaldību bibliotēku darbību 2020. gadā [tiešsaiste]. Skatīts 25.09.2021. Madona, 2021. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/901825.html>; 63. lpp.)

Svarīgs sadarbības partneris novadpētniecības darba jomā bibliotēkām ir jau pieminētie TIC. Sadarbība ar TIC dod iespēju demonstrēt novada bagātības tūristiem, novada viesiem. Sadarbības veidi ir dažādi: informācija par bibliotēkas novadpētniecības pakalpojumiem tiek iekļauta TIC bukletos, TIC tiek izplatīti bibliotēkas novadpētniecības krājumus popularizējoši materiāli, TIC darbinieki, arī tūrisma nozares studenti aktīvi izmanto bibliotēkas novadpētniecības krājumu novada izpētei, objektu apzināšanai, jaunu tūrisma maršrutu izstrādei. Bibliotēkas TIC piedāvā savus izstrādātos produktus, piemēram, orientēšanās spēli pa pilsētu.

Savukārt sadarbībā ar vietējiem medijiem, tajā skaitā reģionālo TV tiek popularizēti bibliotēkas novadpētniecības pasākumi, izstādes, projekti, tiek uzņemti novadpētnieciski videosīžeti. Bibliotēkas novadpētniecības resursi ir neizsmeļams iedvesmas avots un informācijas bāze rakstiem, TV raidījumu, videofilmu veidošanai.

Plašu darbības lauku novadpētniecības resursu popularizēšanā piedāvā sadarbība ar vietējiem iedzīvotājiem, ikvienam dodot iespēju iesaistīties un ļaujot bibliotēkas novadpētniecības darbu un sava novada izpēti uztvert un pieņemt kā personiski un individuāli nozīmīgu. Tādēļ ir ļoti svarīgi mudināt vietējo sabiedrību pārskatīt ģimenes arhīvus un papildināt bibliotēku novadpētniecības krājumus ar nozīmīgiem materiāliem, dalīties atmiņās, piedalīties kopējos pasākumos ar savu pienesumu, iesaistīties brīvprātīgajā novadpētniecības darbā u. tml.

§ Viesatu pagasta bibliotēka 2019. gadā aicināja iedzīvotājus piedalīties fotoizstādes “Senās latviešu amatu prasmes un dzīvesveids” veidošanā. Fotoizstādes mērķis – veicināt interesi par latviešu senajiem amatiem un to daudzveidību, kā arī saglabāt fotogrāfijas kā kultūrvēsturisko mantojumu nākamajām paaudzēm. Kopā ar ģimeni vajadzēja ieskatīties vecvecāku un vecāku albumos un atrast fotogrāfijas, kurās redzami seni amati. Fotoizstādē piedalījās 35 iedzīvotāji un tika iesniegtas 80 fotogrāfijas. Fotogrāfijas ir digitalizētas un papildina bibliotēkas novadpētniecības krājumu. (Tukuma bibliotēka. Teksta atskaite par Tukuma, Engures, Jaunpils, Kandavas novadu bibliotēku darbību 2019. gadā [tiešsaiste]. Skatīts 25.05.2021. Tukums, 2020. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/837361.html>; 72.-73. lpp.)

○ Tradīciju ‘iedzīvināšana’.

Bibliotēka var būt vieta, kur tiek saglabāts un tālāk nodots nemateriālais kultūras mantojums – paaudzēs pārmantotās apkaimes vai novada tradīcijas vai īpašas prasmes. Šī mantojuma apzināšana un fiksēšana izpētes procesā spēj bagātināt ne tikai novadpētniecības krājumu. Tradīcijas iespējams saglabāt ne tikai ‘iekonservētā veidā’ (rakstiskā, audiovizuālā), bet arī iedzīvināt tās mūsdienu lietojumā, tādējādi saglabājot šīs tradīcijas dzīvas, iepazīstinot ar tām iedzīvotājus, tālāknododot un popularizējot tās.

Bibliotēkas organizē, piemēram, čigānos iešanas meistardarbnīcas, Meteņu, Pēterdienas un citu tradicionālo svētku svinēšanu, siera siešanu, kartupeļu un siļķes avīzē cepšanu ugunskurā, nodarbības vilnas vērpšanā, ūdenskliņģeru (nereti pieminēti latviešu literātu autobiogrāfiskajos darbos) degustēšanu, maija dziedājumu tradīciju Latgalē pie krucifiksiem, Bārbalas dienas klimpu zupas ēšanu u. c.

Publicitātes platformas virtuālajā vidē.

Bibliotēku novadpētniecības krājumos strauji pieaug digitālo novadpētniecības materiālu skaits, jo arvien vairāk bibliotēku pievēršas novadpētniecības krājuma digitalizācijai. Liela daļa jaunieguvumu jau ir digitāli radīti, tas ir, veidoti *digitālā* formā. Tomēr tas, ka materiāli ir digitālā formā, nebūt nenozīmē, ka tie automātiski ir pieejami arī elektroniski. Joprojām daudzas bibliotēku digitālās novadpētniecības kolekcijas ir pieejamas tikai uz vietas bibliotēkā. Tādēļ, ņemot vērā to, cik plašu auditoriju mūsdienās iespējams sasniegt virtuālajā vidē, kā arī to, ka liela daļa interesentu bibliotēku fiziski apmeklēt nevar, svarīgi ir nodrošināt digitālā krājuma pieejamību tīmeklī.

Ieskats Latvijas bibliotēku izmantotajās publicitātes platformās:

- Bibliotēkas tīmekļa vietne.

⌘ Valmieras bibliotēkas Novadpētniecības platforma (integrēta Valmieras bibliotēkas tīmekļa vietnē): <http://www.biblioteka.valmiera.lv/en/novadpetnieciba>

Balvu reģiona kultūrvēstures datubāze Balvu Centrālās bibliotēkas tīmekļa vietnē: <http://www.balvurcb.lv/kb/>

- Bibliotēkas veidota novadpētniecības kolekcijas vai novadpētnieciska satura tīmekļa vietne, portāls, platforma.

⌘ Salaspils novada bibliotēkas multimedialā vietne “Knuts Skujenieks”: <https://www.knutsskujenieks.lv/>

- Bibliotēkas novadpētniecības emuārs.

⌘ Saulkrastu novada bibliotēkas emuārs “Novadpētniecība Saulkrastu novada bibliotēkā”: <http://saulkrastubiblioteka.blogspot.com>.

Ūziņu bibliotēkas emuārs par Ūziņu vēsturi: <http://uzinubiblioteka.blogspot.com/>

Smiltenes novada bibliotēkas Novadpētniecības emuārs: <https://novadpetnieciba.blogspot.com/>

Aizkraukles pilsētas bibliotēkas blogs: novadu vēsturiskā mozaika: <http://aizkrauklesbibl.blogspot.com/>

- Sociālie tīkli (*Facebook, Draugiem.lv, Youtube, Twitter* u. c.).
- Pašvaldības tīmekļa vietne. Pašvaldības tīmekļa vietnes sadaļa “Pasākumu kalendārs”. Reģionālie, novada vai atsevišķu pilsētu portāli.
- Latvijas Nacionālā digitālā bibliotēka (<https://www.lndb.lv/>).
- Mutvārdu vēstures projekta “Dzīvesstāsts” vietne (<http://www.dzivesstasts.lv/>).
- LU LFMI *Latviešu folkloras krātuves digitālais arhīvs* “Garamantas.lv” (<http://garamantas.lv/>).
- Latvijas vēstures un novadpētniecības portāls Historia.lv (www.historia.lv).
- Enciklopēdija “Time&Note” (<https://timenote.info/>).
- Latvijas ainavu dārgumu krātuve “Latvijas ainavu dārgumi vakar, šodien, rīt” (<https://ainavudargumi.lv/>).
- Tīmekļa karšu serviss “Google Maps” (<http://maps.google.lv/>).
- Vikipēdija (<https://lv.wikipedia.org/>).
- Vietvārdu datubāze (<https://vietvardi.lgia.gov.lv>).
- Latvijas valsts simtgadei veltītā virtuālā attēlu galerija “Gadsimta albums” (<https://emuzejs.lnvm.lv/albums/?lng=lv#/>). Agrāk bija zināma kā www.latvijasgadsimts.lv.

Izvēloties publicitātes platformu, jāizsver, cik tā ir ilgtspējīga.

9. UZZIŅAS NOVADPĒTNIECĪBAS DARBĀ

Novadpētniecības darbā uzziņu sniegšanas pamatā ir novadpētniecības informācijas meklēšanas sistēma, kas ietver elektronisko bibliotēkas informācijas sistēmu (BIS), citus katalogus, kartotēkas, bibliogrāfiskos izdevumus un sarakstus, bibliogrāfiskās vai pilntekstu datubāzes u. c., kā arī bibliotēkas uzziņu izdevumu krājumu. Uzziņu sniegšanai izmanto kā bibliotēkas novadpētniecības krājumu, tā, iespēju robežās, arī ārpus bibliotēkas un internetā pieejamos novadpētniecības resursus. Reizēm uzziņu izpildei nepieciešama sadarbība ar citām novadpētniecības darbā iesaistītajām institūcijām. Atsevišķos gadījumos, kad uzziņas neatbilst bibliotēkas novadpētniecības darba jomai, tās pāradresējamās atbilstošajai institūcijai.

Uzziņu darbā ieteicams izveidot populārāko ‘ātro uzziņu’ sarakstu, faktu lapas ar svarīgākajiem datiem un notikumiem, ceļvežus lietotājiem, piemēram, “Novada vēsture”, “Kā pētīt dzimtas vēsturi”.

Lietderīgi ir izveidot sava novada novadpētniecības elektronisko (interneta) resursu ceļvedi.

Arvien pieaugot virtuālo apmeklētāju skaitam, palielinās arī attālināti sniegto uzziņu skaits (e-pastā, sociālajos tīklos, telefoniski). Lietotājiem nodrošināma arī elektroniskā dokumentpiegāde.

10. SADARBĪBA, PARTNERĪBA, KOORDINĀCIJA

➤ Bibliotēkas.

Vispirms sadarbība novadpētniecības darbā veidojama starp bibliotēkām (gan novada, gan reģionālā, gan valsts līmenī). Bibliotēkām nevajadzētu tērēt resursus, dublējot citai citas darbu, bet gan to savstarpēji koordinēt un papildināt. Rezultātā kopīgiem spēkiem tiktu veidoti visaptveroši un bagātīgi novadpētniecības resursi. Tiešsaistes katalogi, digitalizācija un globālais tīmeklis šajā jomā sniedz jaunas iespējas, ļaujot nodrošināt attālinātu pieejamību materiāliem neatkarīgi no to atrašanās vietas un piederības lokālā, nacionālā un arī starptautiskā līmenī. Nozīmīgākie materiāli ir jādigitalizē un tiem jānodrošina vispārēja attālināta piekļuve.

LBNDV iezīmēta vēlamā nākotne bibliotēku sadarbības jomā novadpētniecībā:

Perspektīvā Latvijas bibliotēku novadpētniecības krājumi skatāmi kā vienots nacionālais novadpētniecības krājums un bibliotēku sadarbība novadpētniecībā attīstāma valstiskā līmenī. (LBNDV, 5. punkts)

Lai apvienotu visu Latvijas bibliotēku novadpētniecības resursus, ir nepieciešama kopīga novadpētniecības datubāze vai novadpētniecības platforma, kur izvietot materiālus un nodrošināt tiem pieejamību. Līdz šim nav izdevies iegūt finansējumu šādu risinājumu izstrādei, lai gan tas ir vairākkārtīgi apspriests, piemēram, 2016. gada 9. jūnijā Latvijas Nacionālajā bibliotēkā (LNB) notikušajā bibliotēku novadpētniecības ekspertu panelīdiskusijā⁵³.

Novadpētniecības darbu vispirms jākoordinē lokālā līmenī (viena pagasta vai novada bibliotēku ietvaros). Ja pagastā (novadā) ir divas vai trīs bibliotēkas, tās sadarbojas un mērķtiecīgi sadala pienākumus un atbildību, veidojot vienotu novadpētniecības resursu krājumu un pakalpojumu klāstu, kopīgi organizējot bibliogrāfisko darbu, rīkojot pasākumus, piemēram, ceļojošās izstādes, novadpētniecības konferences, konkursus u. c, tādējādi racionāli izmantojot novadpētniecības darba veikšanai atvēlētos līdzekļus.

Līdzīgi nepieciešama starpnovadu un starpreģionu bibliotēku sadarbības saišu stiprināšana, vēl jo vairāk tādēļ, ka novadu vēsture nereti saistās ar vairāku pagastu teritorijām, kas laika gaitā piedzīvojušas teritoriālas izmaiņas.

Nacionālā līmenī novadpētniecības jomā kā novadpētniecības resursu bāze īpaši nozīmīga ir LNB un Latvijas Universitātes Akadēmiskās bibliotēkas Misiņa bibliotēka.

Latvijas publiskās bibliotēkas sadarbojas ar LNB, iesniedzot pašvaldību periodisko izdevumu elektroniskās versijas mūžsaglabāšanai Digitālajā bibliotēkā, kā arī nosūtot novadu izdevumu rakstu bibliogrāfiskos aprakstus uz LNB Bibliogrāfijas institūtu Nacionālās bibliogrāfijas analītiskās datubāzes veidošanai. Bibliotēkas iesaistās arī kolekcijas “Zudusī Latvija” veidošanā un citos digitalizācijas projektos.

☛ Svarīgi piebilst, ka sadarbības partnerus novadpētniecības bibliotēkām jāmeklē pirmām kārtām jau savas bibliotēkas ietvaros. Sadarbība var veidoties, piemēram, ar bibliogrāfu, projektu koordinatoru, izstāžu un pasākumu organizatoru, bērnu un jauniešu nodaļas, uzzīņu, mūzikas, IKT un citu nodaļu darbiniekiem.

⁵³ Krasovska, Marlēna. Bibliotēku novadpētniecības ekspertu panelīdiskusija Latvijas Nacionālajā bibliotēkā. *Latvijas Bibliotēku portāls* [tiešsaiste]. 2017, 13. janv. [skatīts 2021. g. 7. jūnijā]. Pieejams: <https://www.biblioteka.lv/biblioteku-novadpetniecibas-ekspertu-paneldiskusija-latvijas-nacionalaja-biblioteka/>

8 2019. gadā Gulbenes novada bibliotēkā ar Valsts Kultūrkapitāla fonda atbalstu tika realizēts projekts “Izzinošas ekspedīcijas Gulbenes novadā”. Projekta mērķis – iepazīt novadu un apzināt tā kultūrvēsturisko mantojumu. Tika organizētas trīs ekspedīcijas Druvienas, Galgauskas un Litenes pagastā. Sadarbībā ar šo pagastu bibliotekārēm tika izstrādāti ekspedīciju maršruti, izveidojot kartes ar apskates objektiem un precīzu maršrutu. Katru ekspedīciju pavadīja eksperts, kas izglītoja dalībniekus par vietas vēsturi, dabas un kultūrvēsturisko mantojumu. Arī pašas bibliotekāres piedalījās šajās ekspedīcijās un stāstīja par sava pagasta ievērojamiem kultūrvēsturiskiem objektiem un cilvēkiem. (Gulbenes novada pagastu bibliotēku darba pārskats par darbu 2019. gadā [tiešsaiste]. Skatīts 7.10.2021. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/837374.html>; 25. lpp.)

➤ Citas atmiņas institūcijas (muzeji, arhīvi).

Ar novadpētniecību cieši saistītas ir visas atmiņas institūcijas, jo tām ir vieni un tie paši mērķi un uzdevumi: vākt, apstrādāt, saglabāt un nodrošināt pieejamību kultūras mantojumam, kas ir tautas vēsturiskā jeb kolektīvā atmiņa. Atšķirīgs ir informācijas formāts, uz kuru katra institūcija primāri fokusējas, terminoloģija, krājuma aprakstīšanas un organizēšanas metodes, informācijas sistēmas. Turklāt dominējošais bibliotēku novadpētniecības krājumu temats ir vēsture (un novadpētniecības materiālus visbiežāk izmanto vēsturiskajā un ģeoloģiskajā pētniecībā), tādēļ bibliotēku novadpētniecības darbam ir vēl jo lielāka saistība ar arhīvu un muzeju darbu. Tādēļ atmiņas institūcijām ir ļoti svarīgi sadarboties un savstarpēji koordinēt novadpētniecības darba mērķus un uzdevumus, krājumu komplektēšanu, programmas, pakalpojumus. Atmiņas institūciju novadpētniecības darbam nav jādublējas, bet jābūt savstarpēji papildinošam. Ja arhīvi un muzeji galvenokārt koncentrējas uz primāro avotu komplektēšanu un glabāšanu, tad bibliotēkas – uz sekundāro jeb publicēto un rakstisko informāciju. Tātad bibliotēku pamatuzdevums ir publicētās un rakstiskās informācijas komplektēšana, glabāšana un pieejamības nodrošināšana. Tā arī lielā mērā ir atbilde uz jautājumu: vai bibliotēkai jāveic novadpētniecības darbs, ja novadā ar to nodarbojas arī novada vēstures muzejs, novadpētniecības muzejs vai skolas muzejs.

Ikvienai atmiņas institūcijai ir jāorientējas citu atmiņas institūciju krājumos un darbībā, lai nepieciešamības gadījumā (uzziņas, pētniecība) interesentus varētu nosūtīt uz atbilstošo institūciju.

Vēl vairāk – 21. gadsimta lietotājs, kam raksturīgs laika trūkums, vēlme iegūt visu nepieciešamo nekavējoties un zudusi rūpība pacietīgi apzināt informācijas fragmentus par kādu notikumu, vēstures periodu vai parādību dažādās institūcijās, pieprasa holistisku pieeju un vēlas, lai viss būtu pieejams kā integrēts veselums, neatkarīgi no dokumenta formāta. Un lielā mērā to ļauj risināt sadarbība. It īpaši šajā tehnoloģiju attīstības laikmetā, kad digitālā vide rada iespēju visu trīs atmiņas institūciju krājumiem saplūst vienā neatkarīgi no to fiziskās atrašanās vietas – vismaz lietotāju skatījumā.

Sadarbība Latvijas kultūras mantojuma digitālās telpas izveidē

Latvijas atmiņas institūcijas – muzeji, bibliotēkas un arhīvi – uzsāka digitalizēt savus krājumus 1999. gadā.⁵⁴ Ar mērķi radīt vienotu un plaši pieejamu Latvijas kultūras mantojuma digitālo telpu, kā arī nodrošināt Latvijas kultūras mantojuma integrāciju vienotā Eiropas un pasaules digitālajā kultūrtelpā, Latvijā 2015. gadā tika izstrādāta “Digitālā kultūras mantojuma attīstības stratēģija.”⁵⁵ (aktualizēta 2017. gadā). Kā galvenie uzdevumi tika izvirzīti: efektīva kultūras un atmiņas institūciju sadarbība digitalizācijā; digitālā kultūras mantojuma kompetences centra izveide Latvijas Nacionālajā bibliotēkā (LNB); informācijas sistēmu sadarbības, radīto datu savietojamības un to apmaiņas iespējas nodrošināšana; starpinstitucionālu digitalizācijas vadlīniju un vienotu digitalizācijas standartu izstrāde; kultūras mantojuma digitalizēšana; digitālā kultūras mantojuma

⁵⁴ Digitālā kultūras mantojuma attīstības stratēģija. Rīga, 2015. Pieejams:

<https://www.km.gov.lv/lv/kultura/kultura-timekli/politikas-dokumenti/kulturpolitikas-planosanas-dokumenti>

⁵⁵ Turpat.

resursu vienota pārvaldība, vienota piekļuves punkta un vienotas meklēšanas sistēmas izveide. Kā nozīmīgākie stratēģijas īstenotāji tika izvirzītas nacionālas nozīmes kultūras institūcijas, kas jau uzkrājušas ievērojamu pieredzi kultūras mantojuma digitalizācijas jomā un kuru pārvaldījumā ir nepieciešamais aprīkojums digitalizācijas procesu veikšanai, informācijas sistēmas digitālā kultūras mantojuma uzglabāšanas, pārvaldības un pieejamības nodrošināšanai: LNB, Kultūras informācijas sistēmu centrs (KISC), Latvijas Nacionālais arhīvs, atsevišķi valsts un pašvaldību muzeji. Būtiska loma stratēģijas īstenošanā paredzēta arī citām kultūras institūcijām, kuru pārvaldījumā ir ievērojami kultūrvēsturiskas informācijas krājumi, kas būtu jādigitalizē, vai kuras var potenciāli iesaistīties digitālā kultūras mantojuma satura izplatīšanā – Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcija (kopš 2018. gada – Nacionālā kultūras mantojuma pārvalde, NKMP), Latvijas Nacionālais kultūras centrs, Nacionālais Kino centrs, valsts un pašvaldību akreditētie privātie un autonomie muzeji, valsts nozīmes un pašvaldību bibliotēkas, Latvijas Televīzija, Latvijas Radio, Latvijas Nacionālā opera un balets, “Latvijas koncerti”, valsts teātri un pilsētu un novadu kultūras centri. Stratēģijas īstenošanā var tikt iesaistītas arī citas institūcijas, kas ieinteresētas Latvijas digitālā kultūras mantojuma saglabāšanā un izplatīšanā, piemēram, izglītības iestādes, zinātniskās institūcijas, satura partneri ārvalstīs, t.sk. *Europeana*, juridiskās un privātpersonas, kas ir ieinteresētas to rīcībā esošā satura saglabāšanā un atkārtotā izmantošanā digitālajā vidē., kā arī visu kultūras nozaru nevalstiskās organizācijas, t. sk. Latvijas Bibliotekāru biedrība, Latvijas Muzeju biedrība, Latvijas Arhīvistu biedrība u. c.⁵⁶ Lai nodrošinātu sekmīgu “Digitālā kultūras mantojuma attīstības stratēģijas” īstenošanu, 2015. gadā tika izveidota Latvijas Digitālā kultūras mantojuma padome un tika izstrādāta Konceptija kultūras mantojuma satura digitalizācijas programmai. 2016. gadā tika izstrādāts Kultūras mantojuma digitalizācijas, ilglaicīgās saglabāšanas un pieejamības nodrošināšanas plāns 2016.–2020. gadam. 2017. gadā tika uzsākta vērienīgā Eiropas Reģionālās attīstības fonda (ERAF) finansētā un Latvijas valsts līdzfinansētā projekta “Kultūras mantojuma satura digitalizācija (1. kārtā)” īstenošana, kurā līdz 2021. gada beigām masveidā tika digitalizētas nacionāli nozīmīgas kultūrvēsturiskā mantojuma kolekcijas (3 075 000 lappušu teksta materiāli, 117 000 vienību dažādu attēlu un kultūras vērtību apraksti, tai skaitā kartes, fotogrāfijas, kultūras pieminekļu uzmērījumi un lietu apraksti, 223 000 audio materiālu minūtes, 245 000 videomateriālu minūtes, 37 500 kinomateriālu minūtes, 70 000 muzeju priekšmeti, kā arī nelielā apjomā kultūras pieminekļu 3D digitalizācija, kultūras norišu un nemateriālā kultūras mantojuma fiksēšana). Vienlaikus ar digitalizācijas norisi projektā plašāk tika attīstīta digitālo objektu pārvaldības un saglabāšanas sistēma, izstrādāta autortiesību pārvaldības un satura licencēšanas sistēmas 1. kārtā, publicētas vairākas atvērto datu kopas, t.sk. saistīto atvērto datu kopas.⁵⁷ Projektu īstenoja LNB kopā ar projekta sadarbības partneriem – Latvijas Nacionālo arhīvu (LNA), NKMP un KISC, un satura partneriem: Latvijas Televīziju, Latvijas Radio, muzejiem, Latvijas Nacionālo kultūras centru (LNKC), Nacionālo Kino centru, universitātēm un to bibliotēkām, kā arī pašvaldībām. 2019. gadā tika uzsākta projekta “Kultūras mantojuma satura digitalizācija” 2. kārtā. Abu projektu kopējais finansējums – 11,9 miljoni eiro (85 % – ERAF finansējums, 15 % – valsts līdzfinansējums). Abu projektu mērķis – nodrošināt ilgtspējīgu Latvijas kultūras mantojuma ilgtermiņa saglabāšanu un pieejamību digitālajā vidē, attīstot vienotu Latvijas digitālā kultūras mantojuma informācijas sistēmu platformu. Projektu rezultātā (līdz 2022. gada septembrim) būs veikta liela apjoma LNB un projektu partneru krājumu digitalizācija: digitalizēti gandrīz 4 miljoni lappušu teksta dokumentu, 267 tūkstoši attēlu un kultūras vērtību aprakstu, t. sk. kartes, fotogrāfijas, kultūras pieminekļu uzmērījumi un lietu apraksti, 818 tūkstoši audio un video materiālu minūšu, 38 tūkstoši kinomateriālu minūšu, 120 tūkstoši muzeju priekšmetu, ieskaitot digitālās mākslas objektu arhivēšanu, 3D digitalizāciju un kultūras norišu un nemateriālā kultūras mantojuma fiksēšanu. Izveidotais digitālais saturs ir ļoti nozīmīgs resurss arī

⁵⁶ Turpat, 7.-8. lpp.

⁵⁷ Projekts: Kultūras mantojuma satura digitalizācija (1. kārtā). Pieejams: <https://www.lnb.lv/lv/projekti/projekts-kulturas-mantojuma-satura-digitalizacija-1-karta>

Latvijas pašvaldību publisko bibliotēku novadpētniecības darbā. ERAF projekta ietvaros izstrādātas arī starpinstitucionālas “Kultūras mantojuma digitalizācijas vadlīnijas” (<https://lnb.lv/lv/bibliotekariem/digitalizācijas-vadlinijas>).

2020. gadā LNB, LNA, NKMP, KISC un LNKC parakstīja vienošanos par sadarbību digitālā kultūras mantojuma kompetenču centra nodrošināšanā vienotai procesu un kompetenču pārvaldībai nacionālā līmenī.

— — — — —

§ Aknīstes bibliotēka kopā ar Aknīstes Novadpētniecības muzeju veic kopīgu izpēti darbu – Aknīstes māju vēstures apkopošanu. Par izpēti rezultātiem informācija pieejama Aknīstes un Jēkabpils preses materiālos un Aknīstes novada pašvaldības tīmekļa vietnē (<http://akniste.lv/par-aknistes-maju-vesturi>). (Pārskats par Jēkabpils reģiona un Neretas novada bibliotēku darbību 2020. gadā [tiešsaiste]. Skatīts 25.09.2021. Jēkabpils, 2021. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/901515.html>; 43. lpp.)

§ Valmieras bibliotēka 2020. gadā aizsāka sadarbību ar Valmieras muzeju Novadpētniecības platformas satura veidošanā, tādēļ tajā tika izveidots šķirklis “Valmieras muzejs raksta” (<https://biblioteka.valmiera.lv/novadpetnieciba/valmieras-muzejs-raksta>), kurā skatāmi muzeja pētnieku izveidotie materiāli par Valmieras vēsturi (muzeja pētnieku publikācijas, semināru videomateriāli u. c.) (Valmieras bibliotēkas gada teksta pārskats par darbu 2020. gadā [tiešsaiste]. Skatīts 7.06.2021. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/901879.html>; 46. lpp.)

➤ **Vietējā vēstures krātuve, senlietu krātuve, pagasta novadpētniecības centrs.**

➤ **Zinātniskās institūcijas.**

➤ **Izglītības iestādes.**

Sadarbībā ar izglītības iestādēm:

- regulāri informēt izglītības iestādi par bibliotēkas novadpētniecības resursiem un pakalpojumiem, aicinot tos izmantot mācību stundās, projektu nedēļās, pētnieciskajos darbos, pasākumos, sasaistot apgūstamo mācību vielu ar novada dzīvi un tādējādi veicinot skolēnu interesi par sava novada, pilsētas vai pagasta vēsturi, dabu, sociālo vidi un kultūras vērtībām;
- noskaidrot, kuros mācību priekšmetos (vēsture, literatūra, sociālās zinības u. c.) kādi novadpētniecības materiāli ir nepieciešami;
- noskaidrot, kurus novadpētniecības materiālus nepieciešams digitalizēt izglītības mērķiem;
- iegūt skolās veikto pētījumu materiālu kopijas;
- organizēt kopīgus pasākumus;
- veidot sadarbību ar skolas novadpētniecības muzeju u. c.

§ 2018. gadā Salas bibliotēkā notika pasākums “Sēlijas mantojums”. Salas novada sabiedrisko attiecību un tūrisma speciāliste Jolanta Grandāne uzstājās ar prezentāciju par Sēlijas pagātni, sākot no 3. gadsimta pirms mūsu ēras. Pasākumā piedalījās Salas vidusskolas Novadpētniecības pulciņa dalībnieki demonstrējot sēļu arheoloģiskos tērpus. Tas bija īpašs notikums gan pašiem jauniešiem, gan klātesošajiem pasākuma viesiem. (Jaunie novadpētnieki demonstrē Sēlijas arheoloģiskos tautastērpus [tiešsaiste]. *Salasnovads.lv* 18.10.2018. Skatīts 4.06.2021. Pieejams: <https://www.salasnovads.lv/ru/aktualitates/novada-zinas/jaunie-novadpetnieki-demonstre-selijas-arheologiskos-tautas-terpus/>)

§ Viļķenes bibliotēka kopā ar Baumaņu Kārļa Viļķenes pamatskolas vides projektu zinātniski pētniecisko darbu vadītāju Ilvu Zvirgzdiņu un skolnieci Tabītu Ozoliņu rudens pusē veica Viļķenes pagasta dižozolu mērīšanu un precizēja salīdzinošo dižozolu tabulu. Ekspedīcijas laikā tika atklāti 12 jauni dižozoli. (Viļķenes bibliotēkas pārskats par darbu 2014. gadā [tiešsaiste]. Skatīts 25.05.2021. Pieejams: <https://www.limbazubiblioteka.lv/files/editor/Vilkene%20teksts%202014.pdf>; 9. lpp.)

♣ Optimizējot izglītības iestāžu tīklu Latvijā, arvien biežāk kopā ar skolu slēgšanu tiek likvidēti skolu novadpētniecības muzeji⁵⁸ vai arī skolas nolemj atteikties no turpmākas sava novadpētniecības muzejā uzturēšanas. Publiskajām bibliotēkām ir jāsadarbojas ar sava novada izglītības pārvaldi, jāseko līdzi šādām izmaiņām un jāpārņem šie resursi, lai tie neietu zudībā. Piemēram, tikai 2019. gadā vien līdz ar skolu likvidāciju skolas vēsturiskos materiālus pārņēmušas Brunavas, Kalnienas, Stradu, Līgo, Daukstes, Stāmerienas, Zvārtavas, Naudītes un citas bibliotēkas. (Latvijas publisko bibliotēku darba pārskati, 2020 [tiešsaiste]. Skatīts 25.04.2021. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/70743.html>.)

➤ Augstākās mācību iestādes.

Sadarbība veidojama gan starpinstitucionālā līmenī, gan ar augstskolu pasniedzējiem un studentiem.

§ Liepājas Centrālo zinātnisko bibliotēku (LCZB) ilggadēja sadarbība saista ar Liepājas Universitātes (LiepU) Kurzemes humanitāro institūtu. Piemēram, 2015. gadā LCZB atbalstīja LiepU Kurzemes humanitārā institūta projektu “Latviešu godi Lejaskurzē – vedību tradīcijas no senatnes līdz mūsdienām” ar meistarklasēm bibliotēkā. Meistarklasē “Kāzas latviešu literatūrā” profesors Edgars Lāms uzstājās ar lekciju par kāzu tradīciju daudzveidīgo atspoguļojumu latviešu literatūrā, bet Nīcas etnogrāfiskais ansamblis dziedāja Nīcas novada kāzu dziesmas. Pasākumā bija apskatāma arī LCZB sagatavotā literatūras izstāde par Jēkabu Janševski un viņa darbiem, kuros atrodamas Lejaskurzes valodas bagātības. (Liepājas Centrālā zinātniskā bibliotēka. Gada pārskats 2015 [tiešsaiste]. Skatīts 25.05.2021. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/70919.html>; 60. lpp.)

§ Viens no lielākajiem Ventspils bibliotēkas sadarbībā ar Ventspils Augstskolu rīkotajiem pasākumiem 2018. gadā bija Latvijas simtgadei veltītā konference “Ventspils paralēle VII. Ventspils Latvijas 100 gados”. Konferences uzmanības centrā – Ventspils pilsētas tautsaimniecības, izglītības un kultūras attīstība, tās izaugsme un skats uz nākotnes perspektīvām. (Ventspils bibliotēka. 2018. gada pārskats [tiešsaiste]. Skatīts 25.05.2021. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/727469.html>; 23. lpp.)

§ 2020. gadā Laidzes bibliotēka sadarbojās ar Latvijas Universitātes Vēstures un filozofijas fakultātes 3. kursa vēstures studentu Jēkabu Akermani. Rezultātā bibliotēka ieguva vērtīgu novadpētniecības krājuma papildinājumu – referātu “Talsu ebreju kapsētas vēsturiskā attīstība un tās problemātika”. Referātā sniegta izsmelšošs informācijas apkopojums par pētāmo tēmu, kā arī atklāti jautājumi par Laidzes pagastā esošā kultūrvēsturiskā mantojuma saglabāšanas problemātiku. Talsu reģiona bibliotēku 2020. gada darba pārskats [tiešsaiste]. Skatīts 25.09.2021. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/901875.html>; 59. lpp.)

♣ Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes Informācijas un bibliotēku studiju nodaļas (LU SZF IBSN) aicina sadarboties Latvijas publiskās bibliotēkas, iesniedzot konkrētus bibliotēkas interesējošus pētnieciskos tematus novadpētniecības darba jomā izpētei topošo bibliotēku nozares bakalauru un maģistru noslēguma darbos, jo īpaši, ja studenti pārstāv pašu novadu.

♣ Daudzas Latvijas bibliotēkas veiksmīgi sadarbojas ar augstskolām, organizējot mācību prakses bibliotēkā. Piemēram, 2015. gadā Smiltenes bibliotēka sadarbībā ar praktikantu Artūru Čepanoni izveidoja savu Novadpētniecības blogu <http://novadpetnieciba.blogspot.com/>. Citās bibliotēkās studenti prakšu laikā veic arī materiālu digitalizāciju.

➤ Vietējā pašvaldība (dome, kultūras pārvalde, izglītības pārvalde) un pašvaldības iestādes (piemēram, tautas nams).

Latvijas bibliotēkās izvērstā plaša sadarbība ar pašvaldību novadpētniecības darba jomā. Sadarbība bieži vien notiek krājuma komplektēšanā – pašvaldības darbinieki piegādā dažādus pašvaldības

⁵⁸ Agrāk skolās tika dibināti novadpētniecības muzeji un novadpētniecība bija viens no aktīviem skolu darbības virzieniem.

informācijas materiālus (pašvaldības oficiālie dokumenti, publiskie pārskati, attīstības programmas, teritorijas plānojumi, vides politikas plāni un vides kvalitātes pārskati, bukleti, reklāmlapiņas, publikācijas). Dažās Latvijas pašvaldību publiskajās bibliotēkās joprojām glabājas pašvaldību arhīvi. Šobrīd gan arvien vairāk pašvaldību dokumentu ir publiski pieejami pašvaldības tīmekļvietnē, tādēļ bibliotēkas tos vairs nekomplektē.

Pašvaldības sabiedrisko attiecību speciālists var dalīties ar informāciju un fotogrāfijām, kā arī iesaistīties bibliotēkas krājuma un pakalpojumu publicitātes veidošanā, pretī saņemot palīdzību vēsturiskas informācijas iegūšanā.

Sadarbība ar pašvaldības institūcijām bieži notiek arī kopēju pasākumu organizēšanā, piedaloties projektu konkursos, nereti bibliotēka novadpētniecības darba vajadzībām izmanto citas pašvaldības institūcijas telpas un/vai aprīkojumu.

2014. gadā Alūksnes novada pašvaldība sadarbībā ar Alūksnes pilsētas bibliotēku organizēja novadpētniecības konkursus “Latvijai – 100. Nacionālās vērtības un laika liecības Alūksnes novadā. Personības un viņu darbi”. Konkurssam tika iesniegti 19 darbi, kuru veidošanā piedalījās 28 pašvaldības iestādes. Godalgoto vietu ieguvēji saņēma atzinības un naudas balvas. Starp uzvarētājiem bija: Annas bibliotēka, kas pētīja un apkopoja faktus un atmiņas par ilggadējo Annas kultūras un sabiedriskās dzīves veidotāju Adolfu Čerbikovu, Bejas bibliotēka un novadpētniecības centrs, kuru kopdarbs bija Bejas skolotāja un kultūras darbinieka Jāņa Zībiņa dzīves un darbības izpēte, Alsviķu bibliotēka un pagasta tūrisma darba organizators par novadnieka Tāļivalža Birziņa dzīvi, Liepnas bibliotēka par Liepnas skolotājas un kultūras darbinieces Brigitas Bijones dzīves un darbības izziņāšanu, Mālpupes pagasta bibliotēka un tautas nams, kas pētīja un apkopoja faktus un atmiņas par ilggadējo kolhoza “Igrīve” priekšsēdētāju, aktīvu Latvijas neatkarības atjaunošanas atbalstītāju Ivaru Cauni, Zeltiņu bibliotēka un tautas nams, kas savu darbu veltīja novadnieka, skatuves mākslinieka Edgara Liepiņa piemiņas iemūžināšanai, Jaunalūksnes bibliotēka, kas sadarbībā ar Bejas novadpētniecības centru un Jaunalūksnes pagasta pārvaldi veica pētījumu par Uldi Pūpolu un viņa dzimtu. Visi konkursa darbi CD un DVD formātā pieejami Alūksnes pilsētas bibliotēkā. (Aploka, Evita. Novadpētnieki izzina nozīmīgu novada personu dzīvesstāstus [tiešsaiste]. *News.lv*. Skatīts 4.06.2021. Pieejams: <https://news.lv/Aluksnes-novada-vestis/2015/11/04/novadpetnieki-izzina-nozimigu-novada-personu-dzivesstastus>)

2017. gadā sadarbībā ar Ugāles mākslas studiju noritēja Ugāles bibliotēkas projekts “Uzzīmē grāmatās atrasto Ugāli” (<https://www.slideshare.net/ugalebib/uzzm-grmats-atrasto-ugli-82830524>). Projekta mērķis – prezentēt sabiedrībai daiļliteratūrā aprakstītus vēsturiskus notikumus Ugālē. Projekta ietvaros tika apzināts 21 daiļdarbs un tajos atrodami 35 apraksti par Ugāli. Lai literāro mantojumu parādītu interesantā, netradicionālā formā, Ugāles mākslas studija radīja 10 gleznas ar citātos aprakstītajiem sižetiem. Projekta noslēgumā tika atklāta ceļojošā Ugāles mākslas studijas dalībnieku darbu izstāde un literatūras izstāde “Grāmatās atrastā Ugāle”. Vēlāk gleznas mājvietu rada Ugāles bibliotēkā, kalpojot gan kā informatīvs materiāls, gan kā dizaina elements, rādot Ugāles bagātības – Latvijā pazīstamu rakstnieku tekstus par Ugāli un talantīgus cilvēkus, kas tekstu spēj pārvērst gleznā. (Zvaigzne, Marlena. Ugāle daiļdarbos un gleznās [tiešsaiste]. *Laiki.lv*. Skatīts 4.06.2021. Pieejams: <http://laiki.lv/ugale-daildarbos-un-gleznas/>)

Kalsnavas bibliotēka kopā ar kultūras namu veido pagasta vēsturisko fotogrāfiju arhīvu. 2020. gadā veikta 358 bibliotēkas krājuma fotogrāfiju skenēšana. (Pārskats par Madonas, Cesvaines, Ērgļu, Lubānas un Varakļānu novadu pašvaldību bibliotēku darbību 2020. gadā [tiešsaiste]. Skatīts 25.09.2021. Madona, 2021. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/901825.html>; 60. lpp.)

➤ Mediji (vietējais laikraksts, radio, reģionālā televīzija, valsts mediji). Video un skaņu arhīvi.

Veiksmīga sadarbība ar medijiem, jo īpaši vietējiem, var nodrošināt bibliotēkai publicitātes iespējas. Piemēram, aicinot medijus veidot publikācijas par bibliotēku novadpētniecības darbu vai piedāvāt novadpētniecības krājumu kā pamatu rakstu/raidījumu/programmu tapšanai, iesniegt publicēšanai bibliotēkāju sagatavotos materiālus, reklamēt bibliotēkas veidotās novadpētniecības izstādes, citus pasākumus, projektus u. t. t.

Bibliotēka no medijiem var iegūt fotogrāfiju, video, skaņu ierakstu un rakstu vai laikrakstu kopijas. Piemēram, laikrakstu redakciju arhīvos nereti glabājas liels daudzums nozīmīgu vēsturisku fotogrāfiju. Atsevišķos gadījumos bibliotēka var vienoties par mediju arhīva saglabāšanu.

☞ Lai nodrošinātu publisku piekļuvi ar autortiesībām aizsargātiem darbiem, Latvijas publiskās bibliotēkas vienojas (slēdz autortiesību līgumus) ar vietējo (reģiona vai novada) laikrakstu un citu izdevumu izdevējiem par publikāciju pilntekstu digitālo kopiju vai norāžu (saišu) uz aprakstīto vienību oriģinālu tīmeklī pievienošanu bibliogrāfiskajiem ierakstam BIS “ALISE” Novadpētniecības datubāzē un/vai tematiskajās digitālajās novadpētniecības kolekcijās ar mērķi nodrošināt tiem tūlītēju piekļuvi.

☞ Latvijas bibliotēkas iegādājas videomateriālus no Latvijas televīzijas: ziņu raidījumu sižetus, dokumentālās filmas saistībā ar novadu, audiomateriālus (raidījumu ierakstus) no Latvijas radio.

§ Saldus pilsētas bibliotēka 2018. gadā sāka veidot digitālu “Bibliotēkas video arhīvu”. Sadarbībā ar Skrundas televīziju šajā arhīvā tiek apkopoti Skrundas TV par Saldus un Brocēnu novadiem veidotie videosižeti. 2020. gada nogalē Saldus pilsētas bibliotēka noslēdza oficiālu līgumu ar Skrundas televīziju par tās veidoto sižetu izmantošanu Saldus pilsētas bibliotēkā gan publicēšanai novadpētniecības datubāzēs, gan izmantošanai bibliotēkas publiskajos pasākumos. (Pārskats par Saldus un Brocēnu novadu bibliotēku darbu 2018. gadā [tiešsaiste]. Skatīts 4.06.2021. Saldus, 2019. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/713072.html>; 43. lpp.; Saldus pilsētas bibliotēkas pārskats par Saldus un Brocēnu novadu bibliotēku darbu 2020. gadā [tiešsaiste]. Skatīts 01.10.2021. Saldus, 2021. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/901874.html>; 58. lpp.)

➤ **Tūrisma informācijas centrs. Tūrisma aģentūras, firmas.**

Svarīgs sadarbības partneris novadpētniecības darba jomā bibliotēkām ir tūrisma informācijas centrs (TIC).

TIC darbinieki aktīvi izmanto bibliotēkas novadpētniecības krājumu, lai iegūtu informāciju tūrisma produktu (piemēram, tūrisma maršrutu) izstrādei vai novada vērtību popularizēšanai. Pretī šīs institūcijas var piedāvāt savu publikāciju kopijas, kartes, dažādus tūrisma bukletus, ceļvežus, vienlapas un citus sīkiespieddarbus, kā arī sniegt bibliotēkas novadpētniecības darba popularizēšanas iespējas (izvietot savās telpās bibliotēkas novadpētniecības pasākumu reklāmas, bibliotēkas novadpētniecības krājumu un pakalpojumus popularizējošus materiālus, informāciju par bibliotēkas novadpētniecības piedāvājumu TIC bukletos). Bibliotēkas TIC var piedāvāt savus izstrādātos produktus, piemēram, orientēšanās spēli pa pilsētu, vai organizēt lekciju TIC seminārā gidem par jaunākajiem novadpētniecības izdevumiem vai novada vēsturiskajām personībām. Iespējams, TIC var palīdzēt tirgot bibliotēkas novadpētniecības izdevumus. Sadarbībā ar TIC bibliotēka var veidot izstādes par vietējo apvidu vai citus pasākumus. Bibliotēku veidotie virtuālie resursi popularizē novada tūrisma objektus, veicina novada atpazīstamību.

Ūziņu bibliotēkas vadītāja Gunita Kulmane: “Apzināts kultūras mantojums rada būtiskas priekšrocības ikvienai teritorijai, jo lielā mērā tieši kultūras mantojuma esamība vai neesamība nosaka attiecīgās teritorijas tūrisma potenciālu.” Padziļināti izpētot novada vēsturi, vietējās kultūrvides īpatnības, cilvēku biogrāfijas un rekonstruējot pagātnes notikumus, iespējams veidot arī daudzveidīgākus un interesantākus stāstījumus par novadu, tādējādi piesaistot apmeklētājus pat nelielām un attālām vietām.⁵⁹

§ Jēkabpils Galvenā bibliotēka sadarbojas ar Jēkabpils tūrisma informācijas centru, informējot interesentus par centra pakalpojumiem, piedāvājot pilsētas tūrisma ceļvežus, kartes un audio faila

⁵⁹ No Zaļenieku pagasta Ūziņu bibliotēkas 2020. gada darba pārskata. *Jelgavas reģiona bibliotēku darba pārskats 2020* [tiešsaiste]. Skatīts 25.09.2021. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/901707.html>; 48. lpp.)

izmantošanas iespējas, lai dotos izzinošā ekskursijā pa pilsētu. (2016. gads Jēkabpils Galvenajā bibliotēkā [tiešsaiste]. Skatīts 4.06.2021. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/81422.html>; 12. lpp.)

§ 2018. gadā četri Valmieras bibliotēkas organizētie novadpētniecības pasākumi tika iekļauti Valmieras Tūrisma informācijas centra gidu tālākizglītības programmā. (Valmieras bibliotēkas gada teksta pārskats par darbu 2018. gadā [tiešsaiste]. Skatīts 4.06.2021. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/713080.html>; 49. lpp.)

§ Ludzas pilsētas galvenā bibliotēka sadarbībā ar Ludzas novada Tūrisma informācijas centru un Isnaudas pagasta Martišu kultūras centru 2020. gadā organizēja stāstnieku festivālu “Omotu stosti”, kā arī palīdzēja meklēt informāciju par objektiem Ludzas Tūrisma informācijas centra spēlei viedierīcēs “Iepazīsti Ludzu ar Roadgames!” (Ludzas pilsētas galvenās bibliotēkas un Ludzas reģiona bibliotēku darba teksta pārskats par 2020. gadu [tiešsaiste]. Skatīts 25.09.2021. Ludza, 2020. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/901821.html>; 81. lpp.)

Jāņem vērā, ka visai bieži tūristi dodas nevis uz TIC, bet uz bibliotēku, lai uzzinātu, ko konkrētajā vietā apskatīt, izmantotu datorus, internetu un citus pakalpojumus. Tādēļ bibliotēku krājumos ir noderīgi glabāt TIC izstrādātos materiālus par tūrisma apskates objektiem novadā. Bibliotēkā var izvietot atsevišķu stendu ar tūrisma informāciju.

Vairākas Latvijas bibliotēkas ir kļuvušas par oficiāliem TIC atbalsta punktiem vai pat uzņēmušās TIC pamatfunkcijas, ja atsevišķa TIC novadā nav.

§ Tā kā Annas pagastā nav tūrisma informācijas centra, pagasta bibliotēka uzņēmusies veikt tā funkcijas. Laba sadarbība izveidojusies ar Alūksnes tūrisma informācijas centru. Tūrisma informācijas centrs atvērts arī Vecates pagasta bibliotēkā. Arī Alojas novada bibliotēkas sniedz Alojas novada Tūrisma informācijas punkta pakalpojumus sadarbībā ar Alojas novada TIC, nodrošinot sabiedrībai kvalitatīvu informāciju par Alojas novada, apkārtnējo novadu un Latvijas tūrisma piedāvājumu. Cēsu Centrālā bibliotēka darbojas kā Cēsu TIC punkts. Bibliotēkas darbinieki informē pilsētas viesus par tos interesējošiem apskates objektiem pilsētā un apkārtnē, piedāvā uzziņu materiālus par Cēsīm un tuvākās apkārtnes tūrisma objektiem. (Latvijas publisko bibliotēku darba pārskati [tiešsaiste]. Skatīts 4.06.2021. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/70743.html>.)

§ Staburaga pagasta bibliotēkas vadītājas amata nosaukums ir ‘bibliotēkas vadītāja un Vīgantes parka ekskursiju gide’. Vasarā, tūrisma sezonas laikā viņai bija vēl viens līgums ar novada domi daļēji veikt Jaunjelgavas novada Tūrisma punkta vadītājas pienākumus no maija līdz novembrim. (Aizkraukles reģiona bibliotēku pārskats par darbu 2020. gadā [tiešsaiste]. Skatīts 25.09.2021. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/898136.html>; 69. lpp.)

Bibliotēku darbinieki arī paši vada ekskursijas, piemēram, Jēkabpils pilsētas bibliotēka kopš 2016. gada piedāvā ekskursiju “Jēkabmiesta stāsti” gida-bibliotēkas darbinieka vadībā pa Jēkabpili. Burtnieku pagasta bibliotēkā izstrādāts maršruts senioru ekskursijām. Liepu bibliotēkas vadītāja vada ekskursijas meža muzejā “Liepas”, stāstot par ciemata vēsturi, dabas objektiem un muzeja krājumiem. Rīgas Centrālā bibliotēka organizē literārās ekskursijas un pastaigas pa filiālbibliotēku apkaimi. Jērcēnu pagasta bibliotēka-informācijas centrs, kas atrodas Jērcēnmuižas kompleksa ēkā, vada tematiskas ekskursijas tūristiem, kurās iepazīstina ar kultūrvēsturisko mantojumu un dabas bagātībām apkārtnē, kā arī piedāvā vietējās “Dižozola” zīļu kafijas degustāciju. Bibliotēkai izveidojusies veiksmīga sadarbība ar vairākām tūrisma firmām. Ekskursijas vada arī Jaunklidža bibliotēka-saieta nams un daudzas citas bibliotēkas. Ziemupes bibliotēkas vadītāja ik gadu piedalās tūrisma gadatirgū “Balttour”, popularizējot savu novadu.

➤ **Vietējie novadpētnieki (vēstures, literatūras skolotāji, kultūras darbinieki, amatieri, entuziasti). Novadpētniecības klubi, grupas (piemēram, vēstures draugu grupa). Dzimtu vēstures pētnieki. Privātie kolekcionāri.**

Novadpētniecība ir populārs attiecīgajā teritorijā dzīvojošo iedzīvotāju, entuziastu izpētes temats. Parasti šie cilvēki vai grupas darbojas neformālā līmenī. Daudzi no viņiem ir bibliotēkas lasītāji. Viņu

privātajos krājumos atrodamas vērtīgas novadpētniecības materiālu kolekcijas, kā arī unikāli nepublicēti pētījumi. Novadpētnieki un vēstures entuziasti labprāt papildina bibliotēkas novadpētniecības krājumu ar materiāliem no personīgajiem krājumiem, dāvina savus izdevumus, sniedz konsultācijas novada izpētes jautājumos, iesaistās kopīgu pasākumu veidošanā. Novadpētniecības bibliotekāriem iesakāms cieši sadarboties ar vietējiem novadpētniekiem.

§ Leimaņu bibliotēka 2020. gadā sadarbībā ar vietējiem novadpētniekiem izveidoja novadpētniecības izstādi Leimaņu Tautas namā, kas ļauj ielūkoties pagasta teritorijā kādreiz bijušo pienotavu un krejotavu darbībā. Izveidots arī stends par ievērojamākajiem Leimaņu pagasta cilvēkiem no 19. gs. beigām līdz 1945. gadam. (Pārskats par Jēkabpils reģiona un Neretas novada bibliotēku darbību 2020. gadā [tiešsaiste]. Skatīts 25.09.2021. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/901515.html>; 45.-46. lpp.)

§ Jēkabpils pilsētas bibliotēkā sadarbībā ar novadpētnieku Jāni Zepu tika izveidota fotogrāfiju izstāde “Senatnes pēdas Smilšu ielā” un organizēta ekskursija “Smilšu ielas dārgumus meklējot”, bet novadpētnieces Sarmītes Ozoliņas vadībā notika novadpētniecības ekskursija “Zilānos par Zilāniem”. Novadpētniecības ekskursija “Vietējais būvmateriāls – izmantošana, amatniecība, attīstība” šī paša cikla ietvaros septembrī notika sadarbībā ar arhitekti Daci Lukševicu. (Jēkabpils pilsētas bibliotēkas 2020. gada pārskats [tiešsaiste]. Skatīts 25.09.2021. Jēkabpils, 2021. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/901513.html>; 69. lpp.)

§ Jelgavas pilsētas bibliotēka sadarbībā ar Jelgavas kolekcionāru, bibliofilu Jāni Vilku organizēja izstāžu ciklu 3 daļās “Grāmatizdevēji Jelgavā. Jāņa Vilka kolekcija”. Tapa arī izstāžu cikla virtuālā versija (<http://www.jelgavasbiblioteka.lv/piedavajam/jaunumi/gramatizdeveji-jelgava-jana-vilka-kolekcija/>). (Jelgavas pilsētas bibliotēka. Jelgavas pilsētas bibliotēku gada pārskats 2020 [tiešsaiste]. Skatīts 1.10.2021. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/901706.html>; 59. lpp.)

➤ **Nevalstiskās organizācijas (piemēram, Vēstures biedrība, politiski represēto klubs, Latvijas dabas un pieminekļu aizsardzības biedrība, Latvijas Kultūras fonds) un citas sabiedrības grupas, kas darbojas novadpētniecībā.**

§ Valkas novada centrālā bibliotēka sadarbībā ar biedrību “Valkas attīstībai” īstenoja projektu “Iepazīsti novadu kopā ar bibliotēku”, lai pilnveidotu Valkas novada bērnu saturīga laika pavadīšanas iespēju vasarā, iepazīstot vienu no prioritārajiem bibliotēkas darba virzieniem – novadpētniecību. 5 dienu nodarbību ciklā projekta dalībnieki iepazīna dažādu Valkas novada publisko bibliotēku (Valkā, Zvārtavā, Ērgemē, Lugažos, Vijciemā) novadpētniecības krājumus, uzzināja interesantus faktus, klausījās teikas un nostāstus, mācījās meklēt informāciju, kā arī apmeklēja novada vietas, objektus un uzņēmumus. (Valkas, Smiltenes un Strenču novada publisko bibliotēku darba pārskats par 2020. gadu [tiešsaiste]. Skatīts 1.10.2021. Valka, 2021. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/901878.html>; 79.-80. lpp.)

➤ **Nozaru speciālisti (vēsturnieki, valodnieki, folkloristi, ģeogrāfi, ģeologi, arheologi, etnogrāfi).**

➤ **Vietējā sabiedrība, novada iedzīvotāji.**

Iesakāms veidot un attīstīt ciešu saikni ar visām vietējās sabiedrības grupām. Sabiedrības iesaiste ir būtiska, lai saglabātu nozīmīgākās kopienas dzīves liecības. Vairāk skat.: Sabiedrības iesaiste novadpētniecības darbā (https://www.biblioteka.lv/wp-content/uploads/2022/07/10_Novadpetnieciba_Sadarbiba-partneriba-koordinacija_Sabiedribas-iesaiste-novadpetniecibas-darba.pdf).

➤ **Vietējie dzejnieki, rakstnieki, mūziķi, literāti, fotogrāfi.**

➤ **Baznīca, vietējā draudze un garīdznieki.**

➤ **Vietējais sociālās aprūpes centrs.**

➤ **Citi (piemēram, vietējās kapsētas pārvalde).**

11. MUTVĀRDU VĒSTURE BIBLIOTĒKU DARBĀ: IETEICAMO INFORMĀCIJAS AVOTU SARAKSTS

Nozīmīga ikvienas publiskās bibliotēkas novadpētniecības krājuma daļa ir mutvārdu vēstures avotu kolekcija.

Mutvārdu vēsture ir neformālās vēstures liecības (atšķirībā no oficiālajiem vēstures dokumentiem): gan stāstītās, gan rakstītās atmiņas, dzīvesstāsti, autobiogrāfijas, dienasgrāmatas, vēstules, personīgās pieredzes vēstījumi, dzimtas vēstures, ciltskoku apraksti, intervijas.

“Personīgo atmiņu avoti izceļ sava laika jutīgās problēmas, pievērš uzmanību noklusētiem vai sagrozītiem vēstures faktiem, dod vārdu atklātību nesasniesušām balsīm, seko aktuāliem procesiem un sabiedrībā valdošām tendencēm.” (10.)

Mutvārdu vēstures liecību vākšana pēdējos gados izvirzījusies par vienu no Latvijas bibliotēku novadpētniecības darba prioritātēm. Daudzviet aizsākta novadnieku dzīvesstāstu vākšana, intervijas ar iedzīvotājiem, atmiņu apkopošana par novada vēsturi. Pievērsties šim laikietilpīgajam darba virzienam rosinājusi atskārsme, ka jāsteidz apzināt un saglabāt nezināmi, maz zināmi vai aizmirsti notikumi un fakti par savas kopienas vēsturi, kamēr laiks vēl nav neatgriezeniski izdzēsis atmiņas.

Bibliotēku uzdevums – vākt, dokumentēt, apstrādāt, glabāt un ieviest aprītē (piemēram, veidot izstādes, sagatavot publicēšanai) sava novada mutvārdu vēstures liecības.

Sagatavotais ieteicamo informācijas resursu saraksts paredzēts mutvārdu vēstures metodoloģisko principu apgūšanai, kā arī izpratnes veidošanai par mutvārdu vēstures avotu nozīmi, specifiku un izmantošanas iespējām.

1. Apmācība mutvārdu vēstures un dzīvesstāstu intervēšanā. (2019). Rīga: Latvijas mutvārdu vēstures pētnieku asociācija “Dzīvesstāsts”, 2019-2022. Pieejams: <https://mutvarduvesture.lv/courses/vadlinijas-intervetajiem/>

2. Atmiņas, memuāri, dienasgrāmatas un vēstules kā vēstures avoti. (2017). No: Gavriļins, A. *Vēstures avotu pētniecība*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 88.-93. lpp.

3. Bela-Krūmiņa, Baiba. (2004). *Dzīvesstāsti kā sociāli vēstījumi: promocijas darbs [tiešsaiste]*. Rīga: LU Sociālo zinātņu fakultātes Socioloģijas nodaļa, Filozofijas un socioloģijas institūts. 188 lpp. Pieejams: <https://dspace.lu.lv/dspace/handle/7/441>

4. Brooklyn Public Library. Our Streets, Our Stories: [a Brooklyn neighborhood Oral history project housed in the Brooklyn Public Library]: tiešsaistes resurss. Pieejams: <https://www.bklynlibrary.org/osos>

5. Chancellor, Renate, Lee, Shari. (2016). Storytelling, Oral History, and Building the Library Community. *Storytelling, Self, Society*, Vol. 12, No. 1, pp. 39-54. Pilnteksts pieejams: *JSTOR*.

6. Conrad, Suzanna K. (2013). Documenting local history: a case study in digital storytelling. *Library Review*, Vol. 62, No. 8-9, pp. 459-471. Pilnteksts pieejams: *Emerald Insight*.

7. Davidson, Andrew, Reid Peter H. (2022). Digital storytelling and participatory local heritage through the creation of an online moving image archive: a case-study of Fraserburgh on Film. *Journal of Documentation*, Vol. 78, No. 2, pp. 389-415. Pilnteksts pieejams: *Emerald Insight*.

8. **Hansen, Debra Gold.** (2010). Oral history in libraries and archives. No: *Encyclopedia of library and information sciences*. Boca Raton: CRC Press, Vol.5, pp. 4045-4055.
9. **Institute of Museum and Library Services.** Oral History in the Digital Age: tiešsaistes resurss. Pieejams: <http://ohda.matrix.msu.edu/>
10. **MacKay, Nancy.** (2016). *Curating Oral Histories: from interview to archive*. London: Routledge, 227 p.
11. **McKether, Willie L., Jeter, Melissa.** (2011). Doing More With Less: how a library expanded its oral history collection. *Behavioral & Social Sciences Librarian*. Vol. 30, Issue 3, pp. 142-153. Pilnteksts pieejams: *Taylor & Francis Journals*.
12. **Nelson, Cyns.** (2018). *Oral History in Your Library: create shelf space for community voice*. Santa Barbara: Libraries Unlimited, an imprint of ABC-CLIO, LLC, xv, 116, [1] p.
13. **Oral History Association.** (2012). **Web Guides to Doing Oral History.** Pieejams: <https://www.oralhistory.org/web-guides-to-doing-oral-history/>
14. **Ritchie, Donald A.** (Ed.) (2011). *The Oxford handbook of oral history*. Oxford University Press, 2011. xvii, 542 p.
15. **Ritchie, Donald A.** (2003). *Doing oral history: a practical guide*. Oxford: Oxford University Press, 318 p.
16. **Sallinene Inta.** (2009). Mutvārdu vēstures avotu krājums. Intervēšanas metodika. Mutvārdu liecību ieskaņojuma pierakstes metodika. No: *Rīgas Centrālās bibliotēkas Gadagrāmata 2009*. Rīga: Rīgas Centrālā bibliotēka, 98.-101. lpp.
17. **Sveicināti mutvārdu vēstures pētniecības centrā! (2019). Nacionālās mutvārdu vēstures projekts.** Pieejams: <https://www.youtube.com/watch?v=SbfxtL9D45o>
18. **Šenberga, Ruta.** (2006). Mutvārdu vēsture kā novadpētniecības informācijas avots un tautas bibliotēku krājumu sastāvdaļa. No: *Bibliotēkzinātne: Bibliotēka un sabiedrība*. Rīga: Latvijas Universitāte, 200.-212. lpp.
19. **Šenberga, Ruta.** (2005). Mutvārdu vēstures avotu izmantošana. No: *Rīgas Centrālās Bibliotēkas Gadagrāmata, 2004*. Rīga: Rīgas Centrālā bibliotēka, 115.-124. lpp.
20. **Šenberga, Ruta.** (2006). Mutvārdu vēstures avotu vākšanas metodika publiskajās bibliotēkās. No: *Rīgas Centrālās bibliotēkas gadagrāmata, 2005*. Rīga: Rīgas Centrālā bibliotēka, 47.-56. lpp.
21. **Šenberga, Ruta.** (2007). Mutvārdu liecību ieskaņojumu pierakstes metodika. No: *Rīgas Centrālās bibliotēkas gadagrāmata, 2006*. Rīga: Rīgas Centrālā bibliotēka, 83.-94. lpp.
22. **Tell it: oral history for the twenty-first century.** (2016). No: Clark, Rhonda L., Miller, Nicole Wedemeyer. *Fostering family history services: a guide for librarians, archivists, and volunteers*. Santa Barbara: Libraries Unlimited, pp. 61.-78.

23. **The American Folklife center.** Oral History Interviews: tiešsaistes resurss. Pieejams: <https://www.loc.gov/folklife/familyfolklife/oralhistory.html>

24. **The Oral History Society.** Advice: tiešsaistes resurss. Pieejams: <https://www.ohs.org.uk/for-beginners/>

25. **Tisenkopfs, Tālis.** (1993). Dzīve un teksts: biogrāfiskā pieeja sociālajās zinātnēs. *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis*, Nr. 5, 1.-8. lpp. Pieejams arī Latvijas Nacionālās digitālās bibliotēkas kolekcijā "Periodika.lv": <https://periodika.lndb.lv/periodika2-viewer/?lang=fr#panel:pa|issue:654759|article:DIVL15|query:DZ%C4%AAVE%20UN%20TEKSTS%20Tisenkopfs%20un%20>

26. **Turner, Kristopher.** (2017). Creating history: a case study in making oral histories more accessible in the digital age. *Digital Library Perspectives*, Vol. 33, No. 1, pp. 48-62. Pilnteksts pieejams: *Emerald Insight*.

27. **Zem egles izpēta metode: mutvārdu vēsture:** LU LFMI Latviešu folkloras krātuves audiovizuālais seminārs folkloristikas vēsturē. (2021). Pieejams: <https://www.youtube.com/watch?v=OaBq2vj8Z3A>

12. IZMANTOTIE INFORMĀCIJAS AVOTI

Bateman, Shirley. (2012). Innovation in local studies collections and programs: how Melbourne library service is fostering community pride. *Australasian public libraries and information services*, Vol.25 (1), pp.12-18. Pilnteksts pieejams *EBSCOhost Academic Search Ultimate*.

Bibliotēku likums (1998). Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/48567-biblioteku-likums>

Bibliotēku nozares stratēģija. Kultūrpolitikas plānošanas dokumenti. (2018). LR Kultūras ministrija. Pieejams: <https://www.km.gov.lv/lv/kulturpolitikas-planosanas-dokumenti>

Bundy, Alan. (1999). Local Studies in Australian Public Libraries: Progress and Potential. *Australasian public libraries and information services*, Vol. 12, Issue 4, pp. 168-177. Pilnteksts pieejams *EBSCOhost Academic Search Ultimate*.

Clarence Regional Library Service. (2011). Clarence Regional Library Service Local Studies Review and Strategy. Pieejams: <https://www.crl.nsw.gov.au/wp-content/uploads/CRL-Local-Studies-Strategy.pdf>

Collard, Keryl. (2011). Connecting our past with our future: a new gateway to maitland's history and heritage. *Australasian public libraries and information services*, Vol. 24 (4), pp. 153-159. Pilnteksts pieejams *EBSCOhost Academic Search Ultimate*.

Dewe, Michael. (2016). Local Studies Collection Management. Abingdon, Oxon: Routledge. 208 p.

Dewe, Michael. (Ed.) (2002). Local Studies Collection Management. Aldershot; Burlington: Ashgate. XII, 196 p.

Dixon, Diana. (2011). From manuscripts to metadata: the changing face of local studies librarianship. *Australasian public libraries and information services*, Vol.24 (2), pp.74-81. Pilnteksts pieejams *EBSCOhost Academic Search Ultimate*.

Diriņa, Dace. (2011). Novadpētniecības darbs Latvijas bibliotēkās: bakalaura darbs. Rīga, Latvijas Universitāte.

Gibson, Hannah, Morris, Anne, Cleeve, Marigold. (2007). Links between libraries and museums: investigating museum-library collaboration in England and the USA. *Libri*, Vol. 57, pp. 53-64.

Guidelines, standards and outcome measures for Australian public libraries. (2016). Pieejams: <https://read.alia.org.au/guidelines-standards-and-outcome-measures-australian-public-libraries-july-2016>

Jamieson, Ian. (2006). Local studies. No: Bowman, J.H. (Ed.) *British librarianship and information work 1991-2000*. Aldershot: Ashgate. Pieejams: *EBSCO Publishing: eBook Collection (EBSCOhost)*.

Kammen, Carol. (2014). On doing local history. Lanham: Rowman & Littlefield. 194 p.

Krasovska, Marlēna. (2017). Bibliotēku novadpētniecības ekspertu paneldiskusija Latvijas Nacionālajā bibliotēkā. No: *Latvijas Bibliotēku portāls*. Pieejams: <https://www.biblioteka.lv/biblioteku-novadpetniecibas-ekspertu-paneldiskusija-latvijas-nacionalaja-biblioteka/>

Krasovska, Marlēna. (2017). Bibliotēku novadpētniecības diskusija Latvijas Nacionālajā bibliotēkā 2017. gada 5. aprīlī. No: *Latvijas Bibliotēku portāls*. Pieejams: <https://www.biblioteka.lv/biblioteku-novadpetniecibas-diskusija-latvijas-nacionalaja-biblioteka-2017-gada-5-aprili-articleitem-41762/>

Latvijas bibliotēku novadpētniecības darba vadlīnijas. (2017). LNB Bibliotēku attīstības centrs. Rīga: Latvijas Nacionālā bibliotēka. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/file/2963519.pdf>

Latvijas publisko bibliotēku darba pārskati 2010.-2021. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/70743.html>

Lāce, Ilze. (2014). Cilvēks un vieta: tēmas nozīmīgums Latvijas socioloģijā. No: Zobena, A. (red.) *Ad locum: vieta, identitāte un rīcībspēja*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds. 20.-40. lpp.

Local studies collections and services. (2012). No: *Beyond a Quality Service: Strengthening the Social Fabric: Standards and Guidelines for Australian Public Libraries*. Deakin: Australian Library and Information Association, pp. 45.-46. Pieejams: <https://read.alia.org.au/beyond-quality-service-strengthening-social-fabric-standards-and-guidelines-australian-public>

Martin, Don. (Ed.) (2002). Local studies libraries: Library Association guidelines for local studies provision in public libraries. London: Library Association Publishing. XII, 68 p.

Ministru kabineta 2010. gada 30. marta noteikumi Nr. 317. Nacionālā bibliotēku krājuma noteikumi. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/207514-nacionala-biblioteku-krajuma-noteikumi>

Mintaurs, Mārtiņš. (2020). Komentāri bibliotēku novadpētniecības darba izdevumam. E-pasta ziņojums. 2020. gada 7. decembris.

Mintaurs, Mārtiņš: vienotas atmiņas par pagātņi nav iespējamās. (2020). Pierakst. Guntars Laganovskis. *LV portāls*, 15. maijs. Pieejams: <https://lvportals.lv/viedokli/316157-martins-mintaurs-vienotas-atminas-par-pagatni-nav-iespejamas-2020>

Nichols, Harold. (1979). *Local studies librarianship*. London: C. Bingley; New York: K. G. Saur. 128 p.

Novadpētniecības darbs tautas bibliotēkā. (1996). *Es daru tā*, B laidieni, 52. lpp.

Руководство по краеведческой деятельности центральной библиотеки субъекта РФ. (2017). Pieejams: http://www.rba.ru/content/about/doc/ruk_kraev.pdf

Руководство по краеведческой деятельности общедоступных (публичных) библиотек РФ. (2018). Pieejams: http://www.rba.ru/content/about/doc/ruk_kraev_pub.pdf

Radošā Latvija: Bibliotēku nozares stratēģija 2014 – 2020. (aktualizēta 2017. gadā). Pieejams: <https://www.km.gov.lv/lv/media/209/download>

Rasmussen, Bozena, Høivik, Tord. (2008). Library innovation is hard work: lessons from a Norwegian case study. No: Hedegaard, R. And Melrose, E.A. (Eds.) *International genealogy and local history: papers presented by the genealogy and local history section at IFLA general conferences 2001-2005*. München: Saur. 87.- 98.lpp.

Reid, Peter H. (2003). *The digital age and local studies*. Oxford, Chandos, xix, 237 p.

Reid, Peter H., Macafee, Caroline. (2007). The philosophy of local studies in the interactive age. *Journal of librarianship and information science*, 39(3), pp.126.- 141. Pilnteksts pieejams *Sage Journals*.

RUSA Guidelines for establishing local history collections. (2012). *Reference & User Services Quarterly*. pp. 59.-60. Pieejams: <http://www.ala.org/rusa/resources/guidelines/guidelinesestablishing>

Sallinene, Inta. (2011). Bibliotēku novadpētniecības darba galvenie virzieni un metodika: ieteikumi Rīgas Centrālajai bibliotēkai. No: *Rīgas Centrālās bibliotēkas gadagrāmata 2009*. Rīga: Rīgas Centrālā bibliotēka. 91.- 115.lpp.

Sallinene, Inta. (2012). Bibliotēku novadpētniecības darbs: nepublicēts materiāls.

Sallinene, Inta. (1990). *Novadpētniecības darbs bibliotēkās: metodiski norādījumi. Latvijas Valsts bibliotēka*. Rīga: Latvijas Valsts bibliotēka. 51 lpp.

Starptautiskā bibliotēku asociāciju un institūciju federācija (IFLA). (2008). Publisko bibliotēku pakalpojumi: IFLA/UNESCO vadlīnijas attīstībai. Rīga, Latvijas Nacionālā bibliotēka. 121 lpp. Pieejams: <https://www.ifla.org/wp-content/uploads/2019/05/assets/hq/publications/archive/the-public-library-service/pg01-lv.pdf>

Tanackovic, Sanjica Faletar. (2008). Can archivists, librarians and curators join hands to do a better job? No: Melrose, E. A., Hedegaard, R. (Eds.) *International genealogy and local history: papers presented by the genealogy and local history section at IFLA General conferences 2001-2005*. München: Saur, pp. 247-263.

Turlajs, Jānis. (2020). Identitāti varēs kopt vēsturiskajās zemēs: [par Latvijas Valsts prezidenta Egila Levita iniciatīvu ar likumu noteikt latviešu vēsturisko zemju – Vidzemes, Latgales, Kurzemes un Zemgales – robežas: saruna ar ekonomģeogrāfu, kartogrāfu]. Pierakst. Gundega Skagale. *Latvijas Avīze*, Nr.67, 3.apr., 6. lpp. Pieejams arī: <https://www.la.lv/identitati-vares-kopt-vesturiskajas-zemes>

Watmuff, Leanne. (2012). Local studies in the Wentworth library NSW: our sense of place. *Australasian public libraries and information services*, Vol.25(1), pp.32-36. Pilnteksts pieejams *EBSCOhost Academic Search Ultimate*.

13. SATURS

1. PAMATJĒDZIENI. TERMINI. DEFINĪCIJAS. STANDARTI, VADLĪNIJAS

Kas ir novadpētniecība?

Bibliotēku novadpētniecība.

Normatīvā bāze.

Novadpētniecības personāls bibliotēkā.

2. BIBLIOTĒKU NOVADPĒTNIECĪBAS DARBA NOZĪME UN MISIJA

3. NOVADPĒTNIECĪBAS KRĀJUMA UN PAKALPOJUMU LIETOTĀJI

4. LATVIJAS BIBLIOTĒKU NOVADPĒTNIECĪBAS DARBA PAMATVIRZIENI UN PAPILDVIRZIENI

5. NOVADPĒTNIECĪBAS KRĀJUMS

Novadpētniecības krājums – bibliotēkas novadpētniecības darba pamats.

Novadnieks bibliotēku novadpētniecībā: atlases kritēriji.

Krājuma attīstības politika.

Krājuma veidošanas principi.

Krājuma aptvērums.

Krājuma dziļums un izdevumu eksemplaritāte.

Krājumā nekomplektējamie dokumenti.

Novadpētniecības krājuma dāvinājumu politika.

Novadpētniecības materiālu norakstīšanas principi.

Krājuma komplektēšanas veidi.

Krājuma komplektēšanas finansējuma avoti.

Krājuma uzskaitē un katalogizācija.

Krājuma klasificēšana.

Krājuma izvietošana un kārtojums.

6. NOVADPĒTNIECĪBAS INFORMĀCIJAS MEKLĒŠANAS SISTĒMA

7. NOVADPĒTNIECĪBAS RESURSU PIEEJAMĪBAS NODROŠINĀŠANA

8. NOVADPĒTNIECĪBAS KRĀJUMA UN PAKALPOJUMU POPULARIZĒŠANA

Popularizēšanas mērķi.

Popularizēšanas stratēģija, veidi un metodes.

Publicitātes platformas virtuālajā vidē.

9. UZZIŅAS NOVADPĒTNIECĪBAS DARBĀ

10. SADARBĪBA, PARTNERĪBA, KOORDINĀCIJA

Sadarbības mērķi.

Bibliotekārs – novadpētniecības informācijas pārvaldītājs.

Sadarbības partneri.

Sabiedrības iesaiste novadpētniecības darbā.

Sadarbības veidi.

11. Mutvārdu vēsture bibliotēku darbā: ieteicamo informācijas resursu saraksts.

12. Izmantotie informācijas avoti.

13. Saturs.

Sagatavoja: Marlēna Krasovska